

MIGUEL DE UNAMUNO

TETA TULA

ROMÁN

S AUTOROVÝM POVOLENÍM ZO ŠPANIELČINY PRELOŽIL

PROF. MILOŠ RUPPELDT

BRATISLAVA

SPOLOČNOSŤ PRIATEĽOV KLASICKÝCH KNÍH

I.

Ružene a nie jej sestre Gertrude, stále ju sprevádzavšej, áno, Ružene patrily Ramírove túžobné pohľady, ktoré vysielal za oboma sestrami. Aspoň tak si to mysleli Ružena a Ramiro, cítiaci k sebe prudkú, vzájomnú príťažlivosť.

Obe sestry stále žily spolu a hoci vnútorne byly rozdielne založené, tvorily zdanlive nerozlučiteľnú dvojicu, temer jednotnú bytnosť. Ruženina veľkolepá, temer vyzývavá kráska, kvet jej nežného tela, rozvíjajúceho sa v plnej nádhere pod jasným nebom, v lúčoch slnka a v jemnom vánku, áno, ona prvá pripútala pohľady ľudí na túto dvojicu; ale potom byly to zas Gertrudine energické, ostré oči, ktoré pripútaly k sebe oči dívajúce sa do nich a pozerajúce na túto dvojicu. Stávalo sa, keď niekto prešiel popri nich a mal na úmysle nejakú odvážnejšiu lichôtku, musel ustúpiť od svojho úmyslu, kadenáhle zbadal pohľad Gertrudiných očí plný výčitky, nemo vyzývajúcich k rešpektu. „S touto dvojicou nemožno si zahrávať,“ ako by hovoril jej nemý pohľad.

A skutočne, keď sa niekto dôkladnejšie a s blízka zadíval do týchto očí, budila Gertruda ešte väčšiu túžbu za svojimi pôvabmi. Kým jej sestra Ružena pred celým svetom a na slnku Božom rozvíjala krásu svojho tela, Gertruda bola ako zavretá, zapečatená skriňa, v ktorej človek len tuší poklady nežnosti a tajnej rozkoše.

Ale Ramíro, nosivší kvet svojej duše v svojích očiach, nezamýšľal vidieť inej, než Ruženy, a len k nej upieral svoj zrak.

„Vieš, že mi písal?“ povedala Ružena svojej sestre.

„Áno, videla som list.“

„Ako? Videla si list? Azda ma špehuješ?“

„Mohla som ho nevidieť? Nie, ja nikdy nešpehujem, ty dobre vieš a povedala si to len, aby si niečo povedala...“

„Pravdu máš, Tula, odpusť mi!“

„Áno, odpúšťam ti, lebo ty si už raz taká. Ja nešpehujem, ale ani ničoho nezatajujem. List som videla.“

„Viem už, viem...“

„Videla som list a čakala som ho.“

„No, dobre, a ako sa ti páči Ramiro.“

„Nepoznám ho.“

„Ale ani nie je potrebné poznať človeka, aby sme mohli o ňom povedať svoju mienku.“

„Mne je to však potrebné.“

„Ale, čo človek vidí, čo mu je v očiach...“

„Podľa toho tiež nemôžem súdiť, kým nepoznám človeka.“

„Azda nemáš očí v hlave?“

„Možno, skutočne nemám takých očí..., veď vieš, že som krátkozraká.“

„To sú výhovorky! Veď sa len podívaj, sestrička moja, je to hodný šuhaj!“

„Tak sa zdá.“

„A sympatický.“

„Hlavné, že je tebe sympatickým, to stačí.“

„Azda si myslíš, že som mu už povedala ‚áno‘?“

„Viem, že mu to raz jednako len povieš. A dosť na tom!“

„To nič nerobí, nechám ho trocha čakať, nech sa trochu nasrdí od nedočkavosti.“

„A to prečo?“

„Tým mu budem vzácnejšou.“

„Tak sa nespravíš vzácnejšou, Ruženka, a takéto kokeťovanie je nepekňá vec.“

„Tak ty by si . . .“

„Na mňa sa nikdy neobrátil.“

„A keby sa tak bol obrátil na teba?“

„Netreba predkladať neoprávnené otázky.“

„Ale, počuj, keby sa tak bol obrátil na teba, čo by si mu bola povedala?“

„Nepovedala som, že sa mi páči ako švárny šuhaj a že mi je sympatický, preto najprv by som ho skúmala . . .“

„A keby sa medzi tým s inou počal zaoberať?“ . . .

„Áno, to je najpravdepodobnejšie.“

„Teda, dieťa moje, už sa môžeš pripravovať . . .“

„Áno, pripravujem sa za tetku.“

„Ako? Za tetku?“

„Za tetku tvojích detí, Ruženka.“

„Ach, čo to hovoríš?“ a hlas sa jej zachvel.

„No prestaňme, Ruženka, nebuď takou a odpusť mi!“ povedala jej Gertruda a bozkala jú.

„Ale ak zasa . . .“

„Nie, nezačnem viacej.“

„No dobre, a čo mu mám povedať?“

„Povedz mu, ,áno‘.“

„No, ak si namyslí, že som sa príliš ľahko rozhodla . . .“

„Tak mu teda povedz: ,Nie‘!“

„Ale, keď on . . .“

„Nuž tak, keď sa ti páči a je ti sympatickým . . . povedz mu teda ‚áno‘ a nekoketuj s ním viacej, lebo je to nepekne. Povedz mu ‚áno‘. Ostatne podľa všetkého sotva by sa našla pre teba lepšia partia. Ramiro je majetný, jediný syn . . .“

„Nehovorila som o tom.“

„Ruženka, ale ja hovorím o tom, ostatne to je jedno.“

„Tula, povedz, nebudú o mne hovoriť, že sa nasilu chcem vydať?“

„Pravdu povedia.“

„Tula, zasa začínaš?“

„A storáz ti to poviem. Chceš sa vydať a to je prirodzené, že máš takéto túžby. Prečo by ťa bol Pánboh ináč takou peknou stvoril?“

„Ale, nežartuj!“

„Vieš dobre, že nežartujem. Už či sa nám to páči, alebo nie, naším životným cieľom je manželstvo, alebo kláštor. Ty nemáš sklonov byť mníškou: Boh stvoril ťa pre svet a pre domáci krb . . . slovom, za mater rodiny . . . Nikdy nebudeš nosiť mníšskeho závoja. Teda povedz mu ‚áno‘.“

„A ty?“

„Prečo ja?“

„Nazdám sa, že ty potom“ . . .

„O mňa sa nestaraj.“

Na druhý deň po tomto rozhovore vznikol medzi Ruženou a Ramirom takzvaný lúboštný pomer.

A toto bolo príčinou Gertrúdinej uzavretosti.

Obe sestry boli sirotami, nemaly už od malička ani otca ani materi. Žily u svojho ujca, farára, ale on nebol ich vydržiavateľom, lebo po rodičoch ostalo im dedictvo, z ktorého mohly síce skromne, jednako v dostatku žiť. Ujec poskytoval im pri spoločných obedoch dobré rady, no ináč

nezasahoval do ich individuálneho, dobrého vývinu. Tieto rady boli vyčítané z kníh, a súčasne slúžily Don Primitívovi, aby z nich zostavoval svoje nie príliš časté kázne.

„Ináč, načo by som sa miešal do ich náklonností a do ich najintímnejších citov,“ hovorieval si často veľmi pádne Don Primitívo. „Najlepšie bude nehovoriť mnoho o tomto, aby sa im oči prílišne neotvorily. Hoci otvoriť ich? ... Ej, tie sú veru dobre otvorené, najmä oči žien. My, mužovia, ničoho nevieme o takých veciach. Tým menej kňazi. Všetko, čo knihy o tom hovoria, sú nesmysly. A potom, pred Tuličkou mám opravdový strach! ... Pred ňou sa neodvážim, nie, neodvážim sa! ... Aké to otázky kladie toto dievča! A keď tak na mňa pozerá, tak vážne! ..., tak vážne ..., s tými veľkými smutnými očima ..., očima mojej sestry, očima mojej matky, — nech ím dá Boh slávu večnú! — Tieto veľké oči smútku priamo zaryjú sa človekovi do srdca! ... V jednom pohľade toľko vážnosti, no jedným okom ako by sa stále usmievala ... Ako by mi hovorily jej oči: ‚Ujko, nehovorte také nesmysly!‘ Taký diablík je toto dievčatko! Ešte sa pamätám na deň, keď sa vybrala so svojou sestrou vypočuť jednu z mojích hlúpych kázní. Aké muky som ja vtedy prežil, Ježiši Kriste! Celou energiou usiloval som sa nepodívať sa na ňu, aby som nejako nezastal; ale to nič nepomôhlo, lebo nespustila so mňa očí! To samé, celkom to samé prihodilo sa mi i s jej matkou, mojou sestrou i s mojou matkou — s týmito sväticami. Boh ich osláv! V ich prítomnosti nikdy nemohol som nenútené kázať, preto som ich vždy prosieval, aby nechodievaly na moje kázne. Ale matka prichádzala, no potajme, nikdy mi o tom nepovedala! — sadla si za stĺp, aby som jej nevidel a potom nikdy ničoho nepovedala o mojej kázni. To

samé robievala i moja sestra. Ale ja dobre viem, čo si myslela pri tom, hoci bola dobrou kresťankou. „Nesmyselné táraniny mužov!“ A to samé myslieva si i toto dievča, presvedčený som o tom. Nie, nie, pred ňou by som mal kázať ja? Radiť jej? Len raz sa jej vyklzlo z úst: „Nesmyselné táraniny mužov!“ A hoci sa nepodívala práve na mňa, no porozumel som.“

Tento chudáčik, ináč dobrá duša, cítil k svojej neteri Gertrude najhlbší rešpekt spojený s obdivom. Mal pocit, že múdrosť ich rodu podedila ženská línia, že jeho matka bola múdrou prozreteľnosťou domu, v ktorom bol vychovávaný, ako jeho sestra zasa bola tiež takouto stelesnenou múdrosťou vo svojej domácnosti, hoci žila veľmi krátko. A čo sa týka jeho druhej neteri, Ruženy, tej postačila Gertrudina opora a vodcovstvo. „Ach, akou krásnou stvoril ju Boh. Budiž Mu sláva za to,“ — hovoril si Don Primitivo; — „toto dievčatko, buď sa veľkolepe vydá za koho sa jej zachce, alebo dnešní mládenci nemajú oči v hlave.“

Jedného dňa, keď Ružena vstala od stola, predstierajúc nevoľnosť, Gertruda ostala sama so svojím ujkom a povedala mu:

„Ujko, musím vám oznámiť veľmi závažnú vec.“

„Veľmi závažnú... veľmi závažnú...“ povedal úbohý človek celkom zarazený, lebo sa mu zdalo, že vidí v kútiku jej veľkých a tak vážnych očí posmešný úsmev.

„Áno, veľmi závažnú.“

„Nuž dobre, teda von s tým, dieťa moje, nato sme tu spolu, aby sme sa poradili.“

„Ide o to, že Ružena má ženícha.“

„Nič viacej?“

„Ale opravdivého ženícha, rozumieš, ujko?“

„No dobre, a mne prichodí sosobášiť ich.“

„Rozumie sa.“

„A tebe, tebe, ako sa páči?“

„Veď ste sa ma dosiaľ ani nespýtali, kto je . . .?“

„Na tom nezáleží, veď tu sotva poznám niekoho, ale tebe. Ako sa páči, povedz mi!“

„Veď ani ja ho nepoznám.“

„Ako? Ty nevieš, kto je?“

„Áno, viem, ako sa volá, z akej je rodiny, a . . .“

„Dost! Akým sa ti zdá?“

„Zdá sa mi dobrou partiou pre Ruženu a budú sa milovať.“

„Azda sa ešte nemilujú?“

„Ujko, azda si myslíte, že sa hneď od začiatku majú milovať?“

„Áno, to hovorievajú, dieťa moje. Ba i to sa hovorí, že láska príde, ako blesk . . .“

„Ale, ujko, to sú len rečičky.“

„Už to tak bude, stačí, keď ty to tvrdíš.“

„Ramíro . . ., Ramíro Cuadrado . . .“

„Veď to je syn vdovy Dony Venancie? Teda skončme, niet viacej čo povedať o tom!“

„Ujko, Ramíro sa tak pobláznil do Ruženiných očí a myslí si, že sa do nej zaľúbil . . .“

„A tak tomu aj bude, Tulinka . . ., tak tomu aj bude . . .“

„I ja to hovorím, ujko, že to tak bude, lebo ako človek čestný a ctnostný, vediaci dostať svojmu slovu, konečne jednako len vzplanie láskou k žene, s ktorou sa už zasnúbil. Neverím, že by bol z tých, ktorí nesplnia svoje slovo.“

„A ona?“

„Kto? Moja sestra? S ňou je to celkom tak.“

„Dieťa moje, ty vieš toho viacej, ako svätý Augustín.“

„Tomuto sa nedá naučiť, milý ujko.“

„Nuž tak, pre mňa nech sa poberú. Požehnám im a s tým basta.“

„Ba s tým sa ešte len začína. Musíme sa postarať, aby sa čím skôr pobrali. Skôr, než by on azda cúvol...“

„Čo? Obávaš sa, že by azda cúvol...“

„Ujko, ja sa vždy bojím mužov.“

„A žien nie?“

„Táto bojácnosť ostáva vlastnosťou mužov. Nechcem tým napadnúť silnejšie pohlavie. Všetci sa tak hovorí? Ale s určitosťou tvrdím, že pevnosť je našou ženskou vlastnosťou...“

„Keby všetky také boly, dieťa moje, ako si ty, uveril by som, ale...“

„Ale, prečo?“

„Tulinka, ty si výnimkou!“

„Ujko, neraz počula som od vás, že výnimky potvrdzujú pravidlo...“

„No, už dosť, už som celý popletený... Teda dobre, so-sobášime ich, aby si on ešte nejako nerozmyslel... alebo ona...“

Gertrudinými očami preletela tieň oblaku búrky. A keby bolo možné naslúchať mlčaniu, bolo by bývalo možné počuť z najhlbších hĺbin jej duše zvuky ozveny, viac rás opakujúcej sa, a tratiacej sa v diaľke: „...Alebo ona...“

II.

Ale, čo sa porobilo s Ramírom, ktorý sa už s Ruženou dôverne sblížil, ba s ňou aj oficiálne zasnúbil, veď aj riadne do domu chodieval? Čo znamenalo toto oddiaľovanie svadby, aké to ochladnutie nastalo medzi nimi?

„Počuj, Tula, ja ho nechápem; čím diaľ, tým menej ho chápem. Zdá sa mi, že je stále roztržitý, ako čo by stále myslel na niečo iné, alebo na niekoho iného. Kto ho vie? Alebo, ako by sa bál, že nás niekto nečakane prekvapí. A keď urobím nejakú náražku a začnem hovoriť o konečnom riešení nášho pomeru, ovšem v takom tóne, ako by mi nezáležalo na tom, spraví, ako by ma nepočul, alebo ako keby myslel na inú...“

„To preto, lebo hovoríš o tej veci, ako by ti na nej nezáležalo. Hovor s ním tak, ako by ti na nej záležalo.“

„Ták? Teda má si namýšľať, že sa čím skôr chcem vydať zaňho?“

„Nech si myslí, azda nie je tomu tak?“

„Tula, a ty si myslíš, že sa tak ženiem za tým vydajom?“

„Veď ho vari miluješ?“

„To nesúvisí s tým...“

„Teda, priznaj sa, miluješ ho?“

„Nuž, poďívaj sa, nuž...“

„Nie tak: ‚nuž, poďívaj sa,‘ ale miluješ ho? Áno — alebo nie?“

Ružena ovesila hlavu, sklopila oči, celá sa zapálila a plačlive i zajakave povedala:

„Tula, ty si zvláštny človek, ako čo by si bola spovedníkom.“

Gertruda chytila Ruženinu ruku, druhou sodvihla jej hlavku a uprene pozrela jej do očí a povedala:

„Žijeme osamele, sestra moja...“

„A náš ujko?“

„Žijeme osamele, hovorím ti dôrazne. My, ženy, sme vždy osamelé, náš ujko, chudáčik, je svätcom, ale takým, o akom knihy píšu, a hoci je kňazom, jednako je len mužom.“

„Ale je spovedníkom . . .“

„Hádam práve preto vie tým menej. A okrem toho hneď aj zabudne na to. A tak to aj musí byť. My žijeme osamele, už som ti to raz povedala. A teraz tvojou povinnosťou je vyspovedať sa sebe samej. Miluješ ho? Spytujem sa ťa ešte raz.“

Úbohá Ruženka sa rozplakala.

„Miluješ ho?“ ozval sa znova neúprosný hlas.

Ružene sa konečne zdalo, že táto otázka, vyslovená mäkkým jemným a slávnostným tónom, sťa by prichádzajúcim z diaľky spoločného života čistoty, je jej vlastným hlasom, alebo hádam hlasom ích spoločnej matky.

„Áno, myslím, že ho milujem . . . veľmi . . . veľmi . . .“ zvolala hlbokým, nariekajúcim hlasom.

„Áno, budeš ho veľmi milovať a on ťa bude ešte väčšmi.“

„Odkiaľ to vieš?“

„Ja viem, že ťa bude milovať.“

„Teda, prečo je taký roztržitý? Prečo vyhýba tomu, aby sme sa pripravovali na svadbu?“

„Ruženka, poshováram sa s ním ja sama. Ponechaj to na mňa.“

„Ty?“

„Áno, ja? Je to také divné?“

„Ale . . .“

„Ja sa nemusím ostýchať, ako ty.“

„Ale, on si potom pomyslí, že sa blazniem za vydajom.“

„Nie, to si nepomyslí, skôr si pomyslí, že mne na tom záleží, aby si sa vydala, že mi tým obľahčíš niekoho pre seba najšť, alebo, aby som v našom dome sama šafárila. Ale oba tieto predpoklady, ako dobre vieš, sú veľkou hlúposťou.

Nech si pomyslí, čo sa mu páči, ale ja tú záležitosť sama zariadim.“

Ružena vrhla sa do sestrinho náručia, ktorá jej pošepala do uška:

„Ale, počuj, potom ho musíš veľmi milovať! Áno?“

„A prečo mi to hovoríš, Tula?“

„Lebo je to tvojou povinnosťou.“

A na druhý deň, keď Ramíro prišiel navštíviť svoju nevestu, našiel tam inú, jej sestru. Tvár sa mu zakabonila a zdalo sa, ako čo by váhal. Vážnosť pokojného pohľadu jej veľkých smutných očí vohnala mu do srdca všetku krv.

„A Ruženka?“ spýtal sa šeptom.

„Ruženka vyšla do mesta, ale ja sa mám s tebou poshovárať.“

„Ty?“ povedal a rty sa mu zachvely.

„Áno, ja!“

„Staviaš sa veľmi vážnou, maličká,“ a nútil sa do smiechu.

„Hovorievajú, že som už na svet prišla taká vážna. Ujko tvrdí, že som vážnosť zdedila po svojej matke, jeho sestre, ako aj po starej matke, jeho matke. Neviem o tom, ani sa o to nestarám. Ale čo viem, je, že sa mi páčia jednoduché a priame veci bez akejkoľvek lsti.“

„Tula, prečo mi to všetko hovoríš?“

„A ty prečo vyhýbaš hovoriť s mojou sestrou o vašej svadbe, povedz! Povedz, prečo?“

Úbohý šuhaj ovesil hlavu, ktorá sa mu od hanby začerveňala... A sadol si, sťa ohlušený nečakaným úderom.

„Veď usiloval si sa priblížiť sa k nej s pevnými úmyslami ako hovorievajú prostí ľudia.“

„Tula!“

„Žiadna Tula! Ty si sa priblížil k nej s tým úmyslom, aby sa stala tvojou ženou a matkou tvojích detí...“

„Ale, prečo sa tak ponáhľaš!...“, a znova sa nútil k úsmevu.

„Preto, lebo treba sa ponáhľať, život je krátky.“

„Život je krátky! A to hovoríš ty so svojími dvadsiatimi-dvoma rokmi...!“

„Ešte je kratší. Ale dosť, chceš si vziať Ruženu, áno, alebo nie?“

„Ako len môžeš o tom pochybovať!“ a, keď to povedal, zachvel sa na celom tele.

„Teda, keď si ju mieniš brať, prečo to odkladáš?“

„Veď sme ešte mladí...“

„Tým lepšie!“

„Musíme sa lepšie poznať...“

„Čo? Čo si to povedal? Čo to má znamenať? Domnievaš sa, že ju o rok lepšie poznáš? horšie, o mnoho horšie...“

„A ak potom...“

„O tomto si nerozmýšľal, keď si nás požiadal, aby sme ti dovolily, chodievať k nám!“

„Ale, Tula...“

„Žiadna Tula! Miluješ ju? Áno, alebo nie?“

„Tula, azda pochybuješ o tom?“

„Už som ti povedala, aby si Tulu nechal na pokoji! Miluješ ju?“

„Samo sebou sa rozumie, že ju milujem!“

„A ešte ju len budeš milovať! Bude ti dobrou ženou. Bude to dobré manželstvo.“

„Najmä, keď budeš pri nás so svojími radami...“

„S nijakými radami. Budem dobrou tetkou a dosť!“

Zdalo sa, že Ramíro chvíľu bojuje sám so sebou, sťa by

hľadal niečo, konečne s gestom zúfalého rozhodnutia zvolal:

„Nuž teda, dobre, Gertruda, chcem ti soznať úplnú pravdu!“

„Nemusíš mi povedať viacej nijakú pravdu,“ skočila mu prísne do reči; „povedal si mi, že Ruženu miluješ a že si sa rozhodol, oženiť sa s ňou; všetko ostatné z tvojej pravdy patrí jej a jej to máš povedať, kadenáhle sa soberiete.“

„Ale sú veci...“

„Nie, niet takých vecí, ktoré by sa nemaly povedať vlastnej žene...“

„Ale, Tula!“

„Ale, nechaj Tulu, už som ti povedala. Ak ju miluješ, tak sa soberte, ale jestli ju nemiluješ, nemáš tu čo hľadať.“

Tieto slová vyhrkly z chladných úst, stá ľad, a jemu temer srdce zamrelo v tele. Po tom nastalo mlčanie, ako v hrobe a krv, predtým zarazená, teraz uvoľnená, zapálila sestrične líca. A potom, v tejto pravdu hovoriacej tíšine, bolo možno čuť divoký galop jej srdca.

Nasledujúceho dňa určili deň svadby.

III.

Don Primitívo svolil Ruženinmu sňatku s Ramírom a požehnal im. A na tejto svadbe nik nebol tak veselý, ako Gertruda. A to na toľko sa tešila, že to každého, kto ju poznal, prekvapilo, ale boli i takí, ktorí si mysleli, že jej radosť nie je úprimná.

Mladí novomanželia odišli do svojho domova a Ružena si veľmi žiadala, aby ju sestra čím častejšie navštevovala.

Gertruda jej odvetila, že mladých manželov netreba vyrušovať.

„Ba, naopak, sestrička moja, ešte nikdy som tak necítila, ako mi chybuješ; len teraz chápem, ako som ťa vždy rada mala,“ a začala ju objímať a obsypávať bozkami.

„Áno, áno,“ povedala Gertruda s vážnym úsmevom; „vaše šťastie potrebuje svedkov; a vaše šťastie sa vám zväčší, keď si ho iní všimnú.“

A s časom na čas sa skutočne s nimi sišla, alebo aspoň zaobedovala si zavše s nimi. Ružena dokazovala jej svoju lásku čo najokázalejšie. Svojmu mužovi prejavovala ju v menšej miere. A on zasa choval sa tak, ako by sa stále hanbil pred ňou, pred svojou švagrinou.

„Počuj, sestra moja,“ povedala raz Gertruda svojej sestre pri podobných prejavoch lásky. „Nemazni sa so mnou na toľko. Ináč sa mi musí zdať, že si ty vymyslela toto manželstvo.“

Jedného dňa uvidela v ich dome malého psíka.

„A to je čo?“

„Psík, sestrička moja, veď vidíš.“

„Ako sa sem dostal?“

„Našla som ho na ulici opusteného a polomŕtveho, slutovala som sa nad ním, priniesla som ho, dala som mu jesť, vyliečila som ho, a hľa mám ho,“ a hladkala ho v svojom náručí, ba bozkala ho na papuľku.

„Ruženka, počuj, najlepšie by bolo, keby si toho psíka niekomu darovala, lebo zabiť ho, vidí sa mi ukrutným.“

„Darovať? Prečo? Titi, poď!“ a pritiskla k hrudi to malé zviera, „hovoria mi, aby som ťa vyhodila. A kam by si išiel, ty chudáčik môj?“

„Dost' už, dost' toho! Nebuď detinskou a neber ho tak

k sebe. Tvoj muž je zaiste so mnou rovnakej mienky v tejto veci?"

„Ľo sa samo sebou rozumie, že je tomu tak, ak mu to ty povieš! Veď ty si tá múdra . . .“

„Prestaň s takýmito hlúpymi rečmi a pust' psíka.“

„Prečo? Azda len nemyslíš, že by Ramíro žiarlil.“

„Ruženka, nemyslím, že by sa mohlo manželstvo svrhnuť v takúto hlúposť.“

Keď sa Ramíro vrátil a dozvedel sa o tejto dišpute ohľadom psíka, neodvážil sa stať si na stranu jednej, alebo druhej. Povedal len, že to nestojí za reč.

„Nie tak, nemá to významu a môže ho mať, podľa toho, ako pozeráme na vec,“ povedala Gertruda. „V tomto sa skrýva nejaká detinskosť, alebo niečo seriózneho. Ružena, bola by si schopná privliecť sem svoju bábiku, ktorú nám kedysi darovali, jednu mne a druhú tebe, keď sme byly deťmi, a vedela by si ju položiť k sebe na stoličku . . .“

„Áno, tak je; hľa, tam je vo veľkej izbe v svojich najlepších šatočkách, a, ako vidíš, zaujala najreprezentatívnejšie miesto na diváni. Chceš sa poďívať na ňu?“

„Naozaj, tak je,“ prisvedčil Ramíro.

„Dobre, dobre, ale musíš ju odtiaľ odpratať . . .“

„Ba, ešte čo! Ponechám si ju . . .“

„Iba hádam, ako hračku pre svoje dievčatá . . .“

„Tula, čo ti to len na um sišlo! . . .“ a začerveňala sa.

„Nie mne, ale tebe prichádzajú na um také divné nápady, ako aj ten s tým psíkom.“

„A ty, azda nemáš už svoju bábu?“ svolala Ružena, aby vyhla ďalšiemu vypytovaníu svojej sestry, čo sa jej už stávalo nepríjemným. „Hádam si ju niekomu darovala, alebo pokazila?“

„Nie,“ odvetila určitým tónom Gertruda, „ešte ju opatrujem!“

„Veru, tak ju schovávaš, že som ju dosiaľ nikdy nemohla najst’...!“

„To si ju Gertruda pre seba samú schováva,“ povedal Ramíro, ani si neuvedomujúc, čo hovorí.

„Skutočne, sám Pánboh vie, prečo ju opatrujem, je mi talismanom z detstva.“

Ale, kto málokedy, alebo možno povedať, veľmi zriedka navštevoval mladých manželov, bol náš Don Primitívo. Hovorieval: „Jedenástym prikázáním je ‚Nevyrušuj nikoho!‘“

A tak ubiehaly dni, všetky rovnaké, i v jednom, i v druhom dome. Gertruda sa rozhodla, čo najzriedkavejšie navštevovať svoju sestru, ale Ružena prichádzavala k nej, keď sa nevidely deň alebo dva. „Ale, Tula, čo je s tebou, azda si chorá? Azda ti prekáža ten pes? Lebo, ak je tomu tak, sľubujem ti, že ho vyhodím. Prečo ma nechávaš samú?“

„Samú, Ruženka? Samú? A tvoj muž?“

„Ale ten má vždy prácu...“

„Alebo si ju vymyslí...“

„Ako? Hádam len nemyslíš, že ma schválne necháva samú? Alebo, azda vieš o niečom? Tula, povedz mi to, prosím ťa, zaklínam ťa, na to, čo najväčšmi miluješ, na pamäť našej nebohej matky!“

„Nie je tomu tak, ale vy sa nudíte vo svojom šťastí a vo svojej samote. Radím ti, vyhoď psíka, ináč staneš sa veľmi popudlivou. A to bude ešte horšie.“

„Nehovor také veci!“

„Hovorím ti, staneš sa popudlivejšou,“ povedala Gertruda s ešte väčším dôrazom.

A keď konečne jedného dňa prišla Ružena k svojej sestre

a povedala jej, že psíčka komusi darovala, Gertruda s vážnym úsmevom, hladkajúc ju, sta dieťa, pošepala jej do ucha: „Urobila si to zo strachu pred možnosťou stať sa popudlivou, áno?“ — A keď počula odpoveď „áno“, tiež šeptom vyslovenú, objala sestru s takou vrelosťou, akú by Ružena nikdy nebola očakávala od nej.

„Tak je už teraz dobre, Ruženka, už sa nebudete nudiť od ktastia, ani od samoty. A tvoj muž bude mať viacej starostí. To bolo to, čo vám chybovalo...“

„A hádam i to, čo tebe chybelo..., či nie je tomu tak, sestra moja?“

„A to ti kto povedal?“

„Veru, veru, hoci som taká sprostá, lebo som dosiaľ len s tebou žila...“

„No, prestaň už s takými žartmi!“

A od týchto čias začala Gertrúda častejšie chodiť k svojej sestre.

IV.

Pri Ruženinom pôrode, ktorý bol veľmi ťažký, nik nemal toľko duchaprítomnosti a nik nebol na toľko hrdinským, ako Gertruda. Človek by si myslel, že bola starou vyzkúšanou veteránkou v pomáhaní v takýchto ťažkých chvíľach života. Bola chvíľa, keď bol život matky, alebo dieťaťa, ktoré malo na svet prísť, v nebezpečenstve a lekár sa už rozhodol, že dieťa privedie na svet, už či mŕtve, či živé.

„Mŕtve?“ vykrikla Gertruda; „to sa nesmie stať!“

„Nuž a či nevidíte,“ zvolal lekár, „keď dieťa aj umre, ostane na žive aspoň matka, aby mohla dať život iným deťom, kdežto, keď ona zahynie, bude to hroznejšie.“

Gertrudinou myslou preletela v tej chvíli odvetá, že keď by ostaly ešte iné matky, ale sa zavčasu vzpamätala a dôrazne požadovala:

„Mŕtve! Nie! Nikdy! A okrem toho, keď tu musíme zachrániť jednu dušu!“

Úbohá rodička ničoho netušila, čo sa okolo nej robí, až, keď vyčerpaná veľkým zápasom, dala život malému dieťaťu.

Gertruda ho vzchytla do náručia s veľkou dychtivosťou a ako čo by nikdy iného nebola v živote robila, umyla ho a do plienok okrátila.

„Vy ste opravdivá pôrodná asistentka,“ povedal jej lekár.

I vzala nemlúvniatko do náručia a zanesla ho k otcovi, schúlenému v jednom uhle izby, sostrašenému a strádamúcemu, s pocitom, ako by bol vinný, očakávajúcemu zvesť o smrti svojej ženy.

„Ramíro, tu máš svojho prvého syna; pozri, aký je krásny!“

Ale, keď otec sodvihol svoj zrak, uvoľnený od ťarchy strachu, nevidel nič iného, než veľké oči svojej švagrinej, ktoré žiarily akýmsi novým svetlom, černejším, ale lesklejším, než predtým. A, keď chcel bozkať ten malý okrúhly kúsok mäsa, ktoré sa mu predstavilo v podobe jeho syna, jeho rozpálená tvár dotkla sa Gertrudinej tvári.

„A teraz,“ povedala Gertruda celkom spokojne, „choď sa poďakovať svojej žene, odpros ju a povzbudzuj ju.“

„Odprosiť ju?“

„Áno, odprosiť.“

„A prečo?“

„Ja viem, čo hovorím a ona ťa tiež pochopí. A čo sa týka tohoto tu,“ pričom pritiskla dieťa k tlčúcemu srdcu, „ten už

bude na mojej starosti; buď sa ničomu nerozumiem, alebo urobím z neho človeka.“

Ramíro cítil, ako by sa celý dom točil s ním. A z hĺbin duše prenikal k nemu hlas hovoriaci: „Ktorá z nich je tu vlastne matkou?“

Hneď na to položila Getruda malé dieťa veľmi opatrne k boku matky, zdanlive spiacej od vyčerpanosti a s tvárou bledou, ako sneh. Ale Ružena otvorila oči, a pohľad sa jej stretol s očima svojej sestry. Kadenáhle ju uvidela, prúd nového života prebehol víťazným telom novej matky.

„Tula!“ zašeptala stenajúc.

„Tu som, Ruženka, tu som a tu ostanem. Teraz si od-
dýchni. Kadenáhle budeš môcť, musíš koiť toto malé die-
ťatko, aby prestalo plakať, a o iné sa nestaraj.“

„Tula, nazdala som sa, že umrem. Ešte i teraz sa mi zdá,
že mŕtva snívam. A tak mi bolo ľúto Ramíra...“

„Len už nehovor. Lekár zakázal, aby si mnoho hovorila.
Chudák Ramíro bol viac mŕtvym, než ty. A teraz smelosť
a myslí už na nasledujúce!“

Nemocná sa smutne usmiala.

„Tento sa bude volať Ramírom, ako jeho otec,“ rozhodla
onedlho v malej rodinnej porade Gertruda, „a nasledujúca,
keďže bude celkom iste dievčaťom, bude sa volať Gertru-
dou, ako ja.“

„Čo? Ty už myslíš na nasledujúce,“ zvolal Don Primitivo,
„a tvoja úbohá sestra len-len že dušu nevypustila!“

„A čo je na tom?“ odvetila Gertruda, „k vôli čomu by
sa boli pobrali, ak nie k vôli deťom, však Ramíro?“ a upre-
ne poďívala sa naňho.

„Teraz najhlavnejšie je, aby sa Ruženka zotavila,“ odve-
til manžel celý nastrašený pod vlivom toho pohľadu.

„Čo len to, z takýchto bolestí sa žena rýchle zotaví.“

„Pravdu povedal lekár, neter moja, že si ako zrodená za pôrodnú asistentku.“

„Ujko, každá žena je stvorená za mať!“

A povedala to takým slávnostným patriarchálnym tónom, že sa Ramíro cítil opanovaným nedefinovateľným nepokojom a neobyčajným hryzením svedomia. „Či budem skutočne tak milovať svoju ženu, ako si toho zasluhuje.“

„Ramíro a teraz už môžeš skutočne povedať, že máš ženu,“ povedala mu švagríná.

A od týchto čias Gertruda nevynechala ani jedného dňa, aby nenavštívila svoju sestru. Ona sama ošetrovala, riadila, obliekala, vyzliekala dieťa do tých čias, kým to robiť mohla mať sama.

Mladá matka sa veľmi rýchlo zotavila. A jej krása, čím diaľ, väčšmi vynikala. Zároveň zvýšila sa jej nežnosť k manželovi až do krajnosti, ba až mu vyčitovala, že bol k nej predtým odmeraným.

„Bál som sa o tvoj život,“ povedal jej muž, „a bol som nesmierne prestrašený. Prestrašený a zúfalý a svedomie plné výčitiek!“

„Svedomie plné výčitiek? A prečo?“

„Keby si bola umrela, bol by som si vpálil guľku do hlavy.“

„Ba ešte čo! A prečo?“ „To sú prázdne reči mužov,“ tak by to povedala naša Tula... Ale, chvála Bohu, všetko pomínulo a ja viem, čo to bolo.“

„Ruženka, a budeš sa už teraz chrániť pred tým?“

„Chrániť?“ a, pritiahnúc ho k sebe, objala ho, pritlačila k srdcu a pošepala mu do ucha, vrele dýchajúc, tak že ho to

„pálilo: „Ramiro, túžim už za druhým, za druhým! Áno, teraz ťa už skutočne milujem! A čo by si ma aj zabil!“

Medzitým Gertruda povíjala dieťa, celá žiarlivá, aby to malé neviniatko nevyčítalo oheň vášní svojich rodičov.

Už od týchto čias začala sa teta Tula obzvlášťne starať o to, aby odtiahla dieťa už od jeho najútlejšieho veku nevinnosti od poznania, aj v najnepatrnejších a najodľahlenejších príznakoch, tej lásky, z ktorej samo pošlo. Preto zaviesila mu na hrdielko medajlon Svätej Panny Márii, Panenskej Matky Božej, s Dieťaťom v náručí.

Gertrúda často povedala svojej sestre, mladej matke, keď táto netrpezlivo tíšila, alebo prevíjala dieťa:

„Ruženka, daj mi ho, daj mi ho, a ty choď zabávať svojho muža.“

„Ale, Tula ...“

„Áno, áno, ty máš na starosti dvoch a ja len tohoto.“

„Tula, ty máš zvláštny spôsob posudzovať veci.“

„Nebuď detinskou, veď ty si už skutočnou pani matkou. A, ďakuj Bohu, že si takto môžeme prácu podeliť.“

„Tula ... Tula ...“

„Ramiro ... Ramiro ... Ružena.“

Mladú matku to trochu zaškreglo, no, jednako odišla k svojmu mužovi.

A tak sa míňal čas a narodilo sa druhé dieťa, dievčatko.

V.

O niekoľko dní po narodení tohoto dievčatka našli dobrého Dona Primitíva mŕtveho. Gertruda obliekla nebožtíka, pomývala ho, lebo chcela, aby ho čistého položili do hrobu;

konala to s tou samou starostlivosťou, s akou zavíjala do plienok svojho sestrenca a neteru, hneď, ako sa boli narodili. A až keď ostala sama v izbe s mŕtvolou dobrého starčeka, rozplakala sa náruživé; človek by ani nebol myslieť, že vie tak zaplakať. „Nikdy by som nebola myslela, že ho na toľko rada mám,“ povedala sebe samej. „Bol svätcom a málo chybelo, že ma neprinútil uveriť mu, že som studňou múdrosti, taký bol prostodušný a naivný!“

„Bol naším otcom,“ povedala svojej sestre, „a nikdy nepočuly sme od neho ostrejšieho slova.“

„Tak je! Tak je!“ zvolala Ružena, „lebo vždy dovolil, aby sme si uplatnili svoju najsvätejšiu vôľu.“

„Lebo vedel, Ruženka moja, že postačí jeho prítomnosti, aby požehnal naším úmyslom; bol naším otcom, vychoval nás. A aby nás vychoval, k tomu postačila priesračnosť jeho života, takého jednoduchého, takého prostého...“

„Pravdu máš, sestra moja,“ povedala Ružena so zaslzenými očami. „Nepoznala som podobného prostodušného človeka.“

„Ani sme nemohly byť vychované v čistejšom rodinnom ovzduší, než panoval v dome nášho ujca.“

„Tula, čo chceš s tým povedať?“

„Naplnil náš život kultom svätej Panny Márie, ako aj kultom našej matky, svojej sestry, našej starej matky, to jest svojej matky, takmer mlčky, slovíčkom nás nenahovárajú na to. Pamätáš sa, ako sa nám zavše v noci kázal modliť ruženec, ako zjemnel mu hlas, keď po ‚Otčenáši a Ave Márii‘ modlil sa za večný pokoj duši našej matky a jeho matky, ktorú sme ani nepoznaly? V tomto ruženci dal nám matku, a teba učil byť matkou.“

„Ba teba, Tula, teba!“ vykrikla Ružena so zaslzenými očami.

„Mňa?“

„Teba, áno, teba! Veď kto iný je opravdivou matkou mojím deťom, ak nie ty?“

„No, nechajme to. Hľa, tu ho máš navždy zamlknuvšieho svätca. Počula som, že úbohé mníšky často plakaly, keď ho počuly kázať, hoci nerozumely ani slova z jeho kázne. A ja to chápem, jeho hlas sám už bol napomenutím k udržaniu lásky, duševného pokoja. A teraz, pomodlime sa ešte raz ruženec!“

I kľakly si obe sestry k smrteľnej posteli svojho ujca a modlily sa s tým samým ružencom, s ktorým sa ešte s ním za toľké roky modlievaly; pomodlily sa dva Otčenáše a Ave Marie za večný pokoj duší svojej matky a matky toho, ktorý tu ležal mŕtvy, a pripojily k tomu ešte jeden Otčenáš a Ave Mária za dušu práve zvečnelého.

A plamienky bledého a milého svietelka dvoch oltárnych sviec, horiacich po oboch stranách mŕtveho, odrážaly sa na jeho čele, bledom, ako vosk tých sviec. Zdalo sa, že plamienky sviec, kolísajúce sa v takte šepotu dievčat, doprevádzajú modlitby oboch sestár. Láskyplný pokoj žiaril z tejto smrti. Sestry sa zodvihly. Najprv Gertruda, potom Ružena bozkala voskovité čelo starca a potom vzájomne sa objaly už so suchými očima.

„A teraz už, Ruženka, musíš veľmi milovať svojho muža, spraviť ho šťastným a . . . darovať nám ešte hodne detí!“ povedala Gertruda svojej sestre do ucha.

„A teraz už,“ odvetila jej na to Ružena, „ty musíš k nám prísť a žiť s nami, a to bez výhrady.“

— Nie, to už neurobím!“ vpadla jej do reči Gertruda.

„A prečo nie? Hovoríš to takým divným tónom . . .“

„Áno, áno, sestra moja; odpusť mi môj prudký tón,

s akým som si to povedala. Odpustiš mi?“ a zdalo sa, že si znovu chce kľaknúť k mŕtvemu.

„Ale, Tula, nože nebuď takou, nestojí to za to; mávaš zavše podivné spôsoby.“

„Pravdu máš, ale ty mi to odpustiš, však, Ruženka? Však mi to odpustiš?“

„To sa ani nemusíš spytovať. Ale k nám prísť musíš...“

„Nenástoj na tom, Ruženka, nenástoj...“

„Čo? Teda neprídeš? Opustiš svoje sesterčatá, ktoré sú vlastne tvojimi deťmi...“

„Ale, veď som ich dosiaľ ani na jeden deň neopustila...“

„Teda prídeš?“

„Rozmyslím si to ešte, Ruženka...“

„Teda dobre, nenástojím na tom viacej.“

Ale o niekoľko dní jednako len nástojila na tom a Gertruda sa bránila.

„Nie, nie, nechcem vám prekážať...“

„Ty a prekážať nám? Tula, čo to hovoríš?“

„Manželia milujú nerušený domáci pokoj.“

„Nuž a či náš dom nemôže byť tvojím domom?“

„Nie, nie: hoci ty tomu neveríš, no ja by som vám zaiste niečo ubrala z vašej voľnosti; však je tak, Ramíro?“

„Nie... nezdá sa mi...“ rozpačite odvetil manžel, čo vždy robieval, keď švagriná priamo a nečakane upravila naňho nejakú otázku.

„Áno, Ružena, tvoj muž, hoci to nepovie, jednako len chápe, že manželstvo, najmä, keď je také mladé, a keď je v plnej plodnosti, ako je vaše, nesmie byť ničím rušené. Ja, teta, prídem, keď príde moja hodina, aby som vychovávala vaše deti k všetkému, o čo sa vy starať nemôžete.“

A tak aj pokračovali v žití. I často sa stávalo, keď Tula

prišla k ním zavčas rána, deti našla už hore, kdežto rodičia ešte odpočívali. „Dobre som vedela, že budem tu chybovať,“ povedala sebe samej.

VI.

Náš mladý manželský pár očakával už tretie dieťa. Ružena sa už počala žalovať na svoju plodnosť. „Už sa príliš zatažujeme deťmi,“ hovorievala. Na to jej sestra odvetila: „Teda, načo ste sa pobrali?“

Pôrod bol veľmi ťažký pre mať a menej, ako predtým, mohla sa starať o svoje ostatné deti, tak že boly celkom odkázané na starosť tety, ktorá bola celá natešená nad tým, že jej ich ponechali. Ba dosiahla ešte i toho, že si ich mohla v svojom byte podržať dlhšie než jeden deň. A síce v svojom osamelom panenskom byte, v ktorom žila so starou slúžkou, slúžiacou ešte u Dona Primitíva. Tu sa starala o ne, a tieto malé stvoreniatka priľnuly so slepou láskou k tejto prísnej a vážnej žene.

Ramiro, v posledné mesiace pred pôrodmi svojej ženy, stával sa vždy mrzutým, čo veľmi znepokojovalo Gertrudu, a teraz stal sa ešte mrzutejším.

„Ach, aké je to všetko stiesňujúce a mrzuté!“ hovoril Ramiro.

„Pre teba?“ spýtala sa ho švagriná, neodvrátiac oči od svojích sesterčiat, z ktorých stále aspoň jedno sedelo jej na lone.

„Áno, pre mňa. Žijem v ustavičnom strachu, stále sa čohosi bojím.“

„Ba, ešte čo, ale veď sa to dobre skončí. Príroda je múdra.“

„Ale, toľko ráz chodieva krčah na vodu . . .“

„Hja, synku môj, ku všetkému treba odvahy a každý stav má svoje nevýhody!“

Ramiro sa zarazil, keď počul, že ho švagríná pomenovala: „Synku môj,“ lebo vždy vyhýbala tomu, aby ho oslovila po mene, kdežto on zas veľmi sa tešil tomu, keď ju mohol tak familiárne Tulou volať.

„Tula, aká si len múdra, že si sa nevydala!“

„Naozaj?“ spýtala sa a pozrela naňho uprene.

„Áno, naozaj. Veď je to len samá starosť, ba ešte aj nebezpečenstvo . . .“

„A čo ty vieš, či sa ešte nevydám?“

„Pravdaže viem, veď tvoj vek ti ešte v tom neprekáža!“

„A tak prečo by mal vystať vydaj?“

„Lebo nebadám, že by si túžila za vydajom . . .“

„Túžiť za vydajom? Ako to myslíš?“

„No, dobre, dobre: ja totiž nebadám . . .“

„Nebadáš, že si hľadám ženícha? Toto si myslel?“

„Nie, iné som myslel.“

„Ba toto si mienil.“

„Keby si chcela, iste by bolo ženíchov nadostač . . .“

„Ale ja ich vari len nemôžem hľadať. Nie som mužským, a žena musí čakať a byť vyvolenou. Kdežto ja by som chcela voliť a nie byť vyvolenou, toto je pravda.“

„O čom že sa tak hádate?“ ozvala sa Ružena približujúc sa a unavená klesla na pohovku.

„Nič takého, to len tak žartuje tvoj manžel o výhodách a nevýhodách manželstva.“

„Ramiro, nehovor o tom! Vy mužskí sotva viete, čo to je, my sme tie, ktoré sa ‚vydávame‘ a nie vy.“

„Ale, žena moja!“

„No, prestaňme radšej, poď sem a podpri ma, sotva stojím na nohách, idem si ľahnúť. S Bohom, Tula. Tu ti ich nechávam.“

Muž priblížil sa k nej, vzal ju pod rameno oboma rukami, pri čom sa ona vzpriamila a zodvihla s veľkou námahou. Potom objala ho ramenom okolo krku, sklonila hlavu temer na jeho hlavu a, pravou rukou chytiac jeho pravú ruku, upretá oňho, stenajúc, pomaly odchádzala.

Gertruda, držiac obe svoje sesterčatá v náručí, ostala sedieť a dívala sa na ťažkú chôdzu svojej sestry, opierajúcej sa o svojho muža, sťa vinič, okolo svojej žrdky. I naplnily sa slzami jej veľké oči, oči plné smútku, plné pokojnej vážnosti, a vážneho pokoja, a, pritisknúc k srdcu obe deti, pritlačila k ich tváričkám i svoje líca. A malý Ramirín, keď videl, že plače jeho dobrá teta Tula, tiež sa pustil do plaču. „Nieže, nie, neplač: poďme sa hrať.“

Po tomto treťom pôrode Ružena bola sťa podčatá.

„Tula, mám zlé predtuchy.“

„Nemysli na zlé predtuchy.“

„Nie je to len predtucha, ale ja cítim, že mi uniká život: som temer bez krve.“

„Nadobudneš jej znova.“

„Teraz nemôžem si ani len sama kojiť toto dieťa. A najat' kojnú, Tula moja, to je pre mňa niečo hrozného.“

A tak sa aj skutočne stalo. Za niekoľko dní vymenili až tri kojné. Otec sa zlostil nad tým a hovoril, že ich dá bičom vyšľahať. Ale mať zrejme upadúvala.

„Ona to životom zaplatí!“ vyslovil sa jedného dňa lekár.

Ramíro chodil po dome, ako smyslov zbavený. Cítil sa v zajatí neobyčajného hryzenia svedomia a náhlych návalov zúrenia. Raz večer povedal svojej švagrinej:

„Najväčším nešťastím je, že Ružena nestará sa, aby ostala na žive; namyslela si, že musí umrieť a tak, samozrejme, aj umre. Prečo ju nepovzbudzuješ, a prečo ju nepresviedčaš, že žiť musí?“

„Milý môj, to je povinnosť tvoja, áno tvoja, jej muža. Ak jej ty nedodáš chuti k životu, kto iný to môže vykonať? Lebo skutočne, nie to je najhoršie, že je slabá a bezkrvná; najhoršie je, že na nič iné nemyslí, než na smrť. Veď vidíš, že jú ešte aj deti veľmi rýchle unavia. Ba už sa temer ani nespýta, ako sa drží kojná.“

A skutočne úbohá Ružena žila akoby vo sne, stále sa jej hlava točila, a videla všetko ako by cez hmlu.

Jedného dňa zavolala k sebe sestru a v trhaných vetách, s horúčkovým, tenkým, ako nič, hláskom povedala jej, chytiac ju za ruku:

„Tula moja, vidíš, ja umrem, áno umrem, proti tomu niet viac pomoci. Nechávam ti svoje deti, tieto kusy môjho srdca, a, hľa, nechávam ti aj Ramira, ktorý je tiež vlastne mojím synom. Ver mi, že je tiež dieťaťom, a to veľkým, rozmarným dieťaťom, ale je dobrý, lepší, než chlieb. Nikdy nezapríčinil mi ani najmenšiu bolesť. Tak ti ích teda všetkých prenechávam, Tula moja.

„Ruženka, buď bez starosti, poznám svoje povinnosti.“

„Povinnosti . . . povinnosti . . .“

„Áno, poznám svoju lásku. Tvoje deti, kým ja žijem, nepocítia, že nemajú materi.“

„Ďakujem ti, Tula, ďakujem. Toto uistenie som chcela od teba.“

„Teda, nepochybuj o tom.“

„To znamená, že moje deti, tieto poklady moje, tieto čiastky môjho srdca nebudú mať macochu!“

„Čo s tým mieniš, Ruženka?“

„Že Ramíro asi bude pomýšľať na to, znova sa oženiť... je to prirodzené... taký mladý... a ja viem, nemohol by bez ženy žiť, ja to dobre viem... tak že...“

„Na čo s tým narážaš?“

„Že ty budeš jeho ženou, Tula.“

„Ruženka, toto som ti nepovedala a teraz v tejto chvíli ani zo súcitu by som ťa nechcela klamať. Nikdy som ti nepovedala, že by som sa vydala za tvojho muža, keby teba viacej nebolo; povedala som iba toľko, že tvoje deti neostanú bez materi...“

„Nie, ty si povedala, že moje deti nebudú mať macochu.“

„Áno, tak je, nebudú jej mať!“

„A to sa ináč nemôže stať, len keď sa vydáš za môjho Ramira, a vidíš, ja preto ani nežiarim. Ak by si mal vziať inú, tak nech si radšej teba vezme! Nech je teda tvojím mužom. Hádám...“

„A prečo by sa mal znovu oženiť?“

„Ej, Tula, ty nepoznáš mužských! Nepoznáš môjho muža...“

„Nie, skutočne, nepoznám ho.“

„Ale ja ho poznám!“

„Kto ho vie...“

Úbohá nemocná upadla do mdlôb.

Onedlho po tomto rozhovore zavolala svojho muža. A keď vyšiel z jej izby, bol celý bez seba a bledý ako mŕtvola.

Hrozná Smrť zaťala kosou do náročného kameňa rodinného krbu Ruženy a Ramíra. A kým život mladej matky po kvapkách unikal, ako padajúce očká ruženca, potrebné bolo ísť a hľadať novú kojnú pre najmenšie dieťa, ktoré už temer umieralo od hladu. A Gertruda, nechajúc svoju sestru zaspávať, sťa v kolíske, v pomalej agonii, nestarala sa o iné,

ako najšť úrodnú hrud' pre svoje malé sesterča. Hľadela ho oklamrať v jeho hlade, podávajúc mu fľašu.

„A kojná?“

„Slečna, až zajtrá ráno môže prísť!“

„Tula, len hľad' . . .“ počal hovoriť Ramíro.

„Daj pokoj, nestaraj sa o to! Choď radšej k svojej žene, ktorá môže umrieť v každom okamihu; hľa, tam pri nej je tvoje miesto v tejto chvíli. A mňa nechaj pri dieťati!“

„Ale, Tula . . .“

„Daj pokoj, už som ti povedala, choď k nej, aby si bol pri jej umieraní, nech vojde do nového života v tvojom náručí. Choď a mňa nechaj tu!“

Ramíro šiel. Gertruda vzala svoje najmenšie, namáhave stenajúce sesterča do náručia; zavrela sa do izby a vybrala svoj panenský pravý suchý prsník, celý zarumenený a chvejúci sa sťa v horúčke od prudkého srdca klepania a vložila ho do ružovobledých ústociek maličkého. Ale dieťa ešte väčšmi stenalo a ťahalo svojími bledými perami suchý prsník Gertrudy.

„Svätá Panna Maria, prosím ťa, urob zázrak,“ zastenala Gertruda so zrakom zamhleným od slz; „urob zázrak a nik sa o tom nedozvie, nik!“

A pritlačila k svojej hrudi dieťa, sťa šialená.

V tom počula kroky, ako aj to, že ktosi chcel dvere otvoriť. Rýchle zahalila si prsia šatmi, utrela si slzy a ponáhľala sa otvoriť. Bol to Ramíro, ktorý jej povedal:

„Už dokonala!“

„Boh nech jej dá slávu večnú. A teraz, Ramíro, musíme sa starať o deti.“

„Starať sa? Ty . . . ty . . ., lebo bez teba . . .“

„Dobre, dobre. Ale hovorím ti, teraz už vychovávať treba tieto deti.“

VII.

Ramíro až teraz, keď ovdovel, pocítil, ani netušiac o tom, na koľko miloval Ruženu, svoju ženu. Najväčšou útechou mu bolo, keď sa mohol utiahnuť do spálne, v ktorej žili, milovali sa, a keď si môhol pripomínať celý svoj manželský život. Najprv si pripomenul dobu svojho zasnúbenia, ktorá netrvala veľmi dlho a ktorá uplynula tak pokojne. Vtedy zdalo sa mu, ako by Ružena utiekala pred ním a vždy skrývala pred ním dno svojej duše, ba zdalo sa mu vtedy, ako čoby ani nemala duše, alebo dopustila, aby si myslel, že tú dušu pozná celkom, až keď sa úplne stane jeho ženou. Myslel na dobu svojho zasnúbenia, plnú tajomnej čistoty a zdržanlivosti pod dozorom Gertrudy, ktorá bola samá duša. Pred jeho duševným zrakom znova prešlo všetko, dobre sa rozpamätal, ak ho prítomnosť Gertrudy, alebo tety Tuly, ako ju volaly jeho deti, zdržiavala, znepokojovala, ako si pred ňou nedovolil ani najmenšieho žartu, obvyklého medzi snúbencami, ale ako si vždy rozvážil každé slovo.

Potom nasledovala svadba, omámenosť prvých mesiacov v manželstve takzvaných medových týždňov. Ružena čím diaľ väčšmi odhaľovala pred ním svoju dušu, ale ona bola taká prostá a priezračná, že sa Ramíro skoro presvedčil, že ničoho nezahaľuje, ani nezatajuje pred ním. Lebo jeho žena žila, sťa so srdcom na dlaň vyloženým, svoju dušu vyložila, akoby v obeť každému a svoje vnútorné hodnoty ukázala celému svetu; úplne sa oddávala momentom osudu; tak žijú ruže v poli a škovránkovia pod nebeskou oblohou. A Ruže-

nina duša bola súčasne odbleskom Gertrudinej duše. Ruženina duša bola tečúcim potôčkom pod hrejivými lúčami slnka, ktorého ukrytým prameňom bola Gertrudina duša.

Konečne nadišlo ráno, keď Ramírovi padly šupiny s očí a čistým zrakom, svojím srdcom, videl všetko jasne. Ružena nebola takou krasavicou, akou si ju predstavoval, ale bola obyčajným stvorením so všetkými najsladšími pôvabmi čistej, čestnej a jemnej prostoty: bola sta každodenný chlieb, ako chlieb domáci a nie ako zvláštne jedlo s rozčuľujúcimi príchutmi. Jej pohľad, sejúci pokoj, jej úsmev, jej životná radosť, boly stelesnením bolesti utišujúcej, uspokojujúcej, domácky cítiacej duše... Jeho úbohá žena mala v svojom mlčaní niečo z rastliny, ona vykonávala svoj mlčanlivý úkol tým, že svojimi očami pila a sústreďovala v sebe slnce a potom ho znova rozsievala okolo seba v podobe mieru a pokoja. Mala v sebe niečo z rastliny, tajomnej a mohutnej sily, ktorá ustavične a každým momentom vssávala do seba šťavy, do svojích životných útrob, do svojho prostého, každodenného života, a ktorá so sladkou prirodzenosťou otvárala zas svoje voňavé korunky kvetov.

Aké množstvo rozpomienok! Pripomenul si hry, keď ona, chuderka, utiekla mu a on prenasledoval ju po celom dome a, keď ju chytil, staval sa, ako by dobyl veľkého víťazstva, keď si ukradol, ako válečnú korisť, celý rad bozkov, vreľých a náruživých. Sišlo mu na um i to, ako jej zavše schytil tvár do svojích dlaní a ako mlčky díval sa jej cez oči do duše, a najmä, keď si položil ucho na jej hrud', a objímajúc ju okolo pása, načúvajúc pokojnému tlkotu jej srdca, povedal jej: „Mlč, nech ono hovorí!“

A potom pripomenul si Gertrudine návštevy, ktorá so svojou vážnou tvárou, veľkými smutnými očima, v ktorých

sa zračila jej zahalená duša, ako ím hovorila: „Ste, ako malé deti, lebo, keď vás nevidím, hráte sa vždy na muža a ženu. Nie je to spôsob prípravy stvoriť deti, lebo manželstvo bolo založené na to, aby sa milujúci ľudia sosobášili, aby bolo v ích sväzku požehnanie, a aby vychovávali deti pre nebo.“

Deti! Ony prvé daly mu podnet k vážnemu uvažovaniu, lebo prešiel mesiac za mesiacom, ba ešte viac mesiacov, a nebolo príznakov, že by ich láska niesla ovocie. Ramíro si vtedy povedal: „Azda má pravdu Gertruda? Bolo by pravdou, že sme sa iba bavili na muža a ženu, bez toho, aby sme chceli mať s celou silou viery v našu povinnosť požehnané ovocie našej opravdivej lásky?“ Ale, čo ho vtedy najviac mrzelo a na to sa teraz veľmi dobre rozpanätúval, čo si, vraj, pomyslia iní a zaiste najdu sa takí, ktorí si pomyslia, keďže dosiaľ nemôhol splodiť deti, že je menej cenný, než iní. Prečo by on nemôhol dokázať to, ba ešte lepšie, čo dokáže hoci ktorý hlupák, slaboch a zbabelec? To ranilo jeho samolúbosť. Bol by si žiadal, aby jeho žena dala život dieťaťu presne o devať mesiacov po svadbe. A potom, zdalo sa mu, že mať deti, alebo nemať ich, malo by závisieť, — aspoň tak vtedy ľudia uvažovali, — od väčšej alebo menšej sily lásky, ktorú majú manželia k sebe cítiť. Hoci sú mnohí veľmi zamilovaní manželia a nemajú detí a zasa sú iní, ktorí sa spoja len k vôli bohatstvu a z vypočítavosti, alebo len nahodile, a jednako majú hľbu detí. Ale, — a toto si teraz obzvlášťne pripomínal, — aby si to dobre vysvetlil, vymyslel si svoju zvláštnu teóriu, že jestvuje láska zdanlivá, rozumová a viditeľná pochodiaca z hlavy, ktorá sa môže zdať veľkou a hádam aj je takou, jednako ostane neplodnou a jestvuje aj iná skutočná pravá podstatná a skrytá aj tajná, ešte aj pred tými, ktorí jú pestujú k sebe, láska duše a tela, láska dokonalá a táto láska vždy

býva plodnou. Či nemiloval Ruženu opravdive? Alebo ho Ružena nemilovala naozaj? A rozpomínal sa teraz na tie chvíle, keď hľadel vyčítať túto tajnosť z Ruženinej tvári, keď ju zahrňoval bozkami, keď boli o samote v tichu a temnote nočnej, pri čom jej neraz do ucha pošepol tú večnú litániu milujúcich sa: „Ružena, miluješ ma, miluješ ma?“ A jej zas uniklo z úst omámené: „Áno, áno.“ Toto bolo šialenstvo, hlúpe bláznenie, za ktoré sa hanbil, kadenáhle videl Gertrudu, ktorá rozprestierala okolo seba pokojnú vážnosť. Z tohoto bláznenia vyliečila ho zrelosť lásky, keď mu bolo oznámené, že sa mu narodilo prvé dieťa. Bola to divoká rozkoš, . . . on zvíťazil! Potom nasledovalo to, že s týmto prvým plodom lásky prišla opravdivá láska.

Láska, áno láska. Láska? Hovoria, že láska? Čo vedia o nej všetci tí erotickí spisovatelia, ktorí sami nemilujú, hovoria o nej a chceli by ju vyvolať v tých, ktorí čítajú ich knihy. Čo vedia o nej galejní otroci literatúry? Láska? Nie láska, ale, lepšie rečeno, náklonnosť. To čo sa nazýva láskou, — povedal si teraz Ramíro, — páchne knihami; jedine v divadle a v novelách počuť slová „Rád ťa mám“. Ale v živote z mäsa a z krve a z kosti, počuť láskyplné „Milujem ťa!“ ono zneje ešte láskavejšie, keď sa pri tom mlčí. Láska? Nie, ani len náklonnosť, ale niečo bezmenného, aby ho ľudia nesplietli so životom samým. Väčšina erotických spisovateľov vie o láske iba toľko, ako o modlitbe tí, ktorí ju nesrozumiteľne, mašinálne odremzujú, prehltnú celé časte z nej, keď sa modlia ruženec.

Nie, modlitba nie je to, čo sa odbaví zo zvyku v tú alebo inú hodinu, na osamelom a nerušenom mieste, v slušnom postoji, ale modlitba je niečo, čo sa odbaví s hlbokým, skrúšeným vzývaním Boha, s celou dušou a žijúc v Bohu. Modlitba

musí byť pokrmom, nápojom, prechádzkou, zábavou, čítaním, písaním, naším rozhovorom, ba i spánkom; modlitba má nám byť všetkým a náš život večným a nemým: „Buď vôľa Tvoja!“, ako aj nepretržitým „Príď kráľovstvo Tvoje!“ Modlitba nech je niečím, čo sa nemá ani vysloviť, ba ani premyslieť, ale prežiť. Takto počul raz Ramíro hovoriť o modlitbe istého svätého, nábožného muža, o ktorom sa hovorilo, že je majstrom modlitieb, a tieto myšlienky preniesol on teraz na svoju lásku. Lebo láska, ktorú cítil k svojej žene a ktorá ho pútala k nej, to len teraz videl, tá mu unikla, rozplynula sa v každodennom všednom živote, vssával ju do seba v tisíciach maličkostiach a daromnostiach domáceho života. Bola mu ako povetrie, ktoré dýchame, ktoré ani necítíme, iba vo chvíľach strachu, keď sa nám ho nedostáva. A Ramíro sa teraz takto obával, že sa topí a bolesť jeho vdovstva, ktoré tak zrazu zaľahlo naňho, vzbudila celú silu jeho pominuvšej a tak žive precítenej lásky.

Na začiatku jeho manželstva ovládaly ho chýčce; nemohol spojiť telo s telom bez toho, aby sa nebol rozohnil, aby sa divoko nevzrušil, a aby mu pri tom nebúchalo srdce ako kladivo; ale to bolo preto, že druhá stránka nepatrla v skutočnosti ešte úplne jemu. No neskôr, keď položil ruku na jej nahé telo, zdalo sa mu, že ju položil na svoje vlastné, taký bol pokojný. Ale keby boli odrezali kúsok z jej tela, bolo by ho to tak bolelo, ako keby rezali jeho vlastné. Azda on neprecítil úplne v svojích vlastných útrobach pôrodné bolesti svojej Ruženy?

Vidiac jej radosť, napriek veľkému utrpeniu, keď mu darovala prvé dieťa, vtedy pochopil, že láska je silnejšia než život, alebo smrť, a že panuje nad nesvornosťou týchto dvoch. Pochopil, že láska môže v ňom umŕtvíť život a vzkriesiť

smrť, tak ako on prežíval smrť svojej Ruženy a ako odumieral jeho vlastný život. A neskôr, keď videl to dieťa pokojne, ticho a milo spať, s ústočkami sťa kvietok polootvorenými, vtedy videl pred sebou lásku pretvorenú v telo, ktoré žije. Tu nad kolískou pozorujúc plod svojej lásky, pritiahol k sebe matku a kým dieťaťko sa vo sne usmievalo a malé ústočka sa pri tom rozťahly, bozkával Ruženu na výkvet jej sviežich perí a na oči, prameň pokoja. A, ukážuc jej svoje dva prsty, povedal: „Ešte raz, — dvoje, dvoje!“ A ona: „Nie, nie, už nie viac, jedno a nie viac!“ No pri tom sa usmiala. A on zas: „Dvoje, dvoje, lebo ja som si to tak umienil, aby sme mali párik, chlapčeka a dievčatko!“ A keď znova čakala, vtedy stále hovorieval: „Ej, aký prichádza tento nový svetobčan! Aký zázrak! Bude po mojom, zaiste budú to aspoň dvojčatá!“ Na to Ružena s úsmevom odvetila: „Len jedno to bude, posledné a potom dosť.“ A prišlo druhé dieťa, dievčatko, Tulita. A keď Ružena šťastne vyviazla so životom, keď tichúčko odpočívala, vtisol jej na ústa dlhý a vrelý bozk, ako by na odmenu, a povedal jej: „Hrdinská si bola, chůďatko moje!“ Ružena, víťaz nad smrťou a životom, usmievala sa svojimi dobrými, láskavými očima.

A umrela! Hoci sa zdalo, že je to nepravdou, jednako umrela! Nadišiel strašný deň posledného boja. Gertruda bola pri nej, na koľko jej to dovoľovala starosť o malé dievčatko, zamierajúce od hladu, a podávala jej nepomáhajúce lieky, stále upravovala jej posteľ, potešovala ju, a všetkým dodávala ducha a odvahy. Ružena ležala vystretá na posteli, úrodnej to roli, ktorá bola prameňom troch nových životov. Už jej ubývalo síl, už nevládala hovoriť a schytiac mužovu ruku, otca svojích detí, pozerala naňho, ako námorník pozerá, — keď odcestúva na šíre more, kde niet brehov, aby

sa v ňom ztratil, — na ďaleké predhoria, na vyčnievajúci poloostrov rodnej zeme, tratiacej sa v diaľke a spájajúcej sa s oblohou; v smrteľných úzkostiach pozeraly jej oči z brehov večnosti do očí jej Ramíra. A zdalo sa, že tento pohľad je zúfalou a poslednou otázkou, ako by sa spytovala v chvíli lúčenia, keď sa už nemala na zem vrátiť, na tajný smysel života. Tieto pohľady tichého žiaľu a bolestného pokoja hovorily: „Ty, ktorý si mojím životom, ty, ktorý si so mnou priniesol na svet nových smrteľníkov, ty, ktorí si vytvoril zo mňa tri životy, ty, môj muž, povedz mi, čo to znamená?“ Bol to príšerný večer, sťa nad priepasťou. Vo chvíľach úľavy, keď Ružena držala Ramírove trasúce sa ruky v svojich vlhkých a horúčkových rukách, vpijúc sa svojími očima, plnými únavy zo života do jeho očí, usmievala sa smutne, potom sa obrátila k svojmu dieťatku, v kolíske spiacemu vedľa nej, a povedala očima, ba niekedy aj hláskom tenkým sťa nič: „Nesvobodno ho zobudiť, nie, nech spí, chúďatko! nech spí . . ., nech spí, kým sa dosť nenaspí, nech len spí!“ Potom konečne nadišiel posledný boj, prechod do večnosti, i zdalo sa, ako by ona stojac pri zábradlí večnej temnoty, visiac nad priepasťou, zachytila sa svojho muža, ktorý sa klátil, cítiac sa tiež takmer stiahnutým do priepasti. Chudinka chcela si až nechtami rozdriapať hrdlo, pozerala na neho s hrôzou a očima prosila ho o vzduch; potom zdalo sa, že očima skúma dno jeho duše a konečne, pustiac jeho ruku, klesla na posteľ, kde počala a porodila svojich troje detí. Obaja si teraz oddýchli; Ramíro bol ako omámený, so srdcom vyschnutým, utonul v sen bez dna a bez nádeje na prebudenie, s mŕtvou dušou, kým dieťatko pri ňom pokojne spalo. Gertrúda to bola, ktorá, príjdúc s maličkou v náručí, zatlačila oči svojej sestry, trocha ju upravila a potom išla zakryť a lepšie obliecť spiace dieťa

a bozkom preniesť naň vrelosť, ktorú iným bozkom sossbierala zo života, visiaceho v svojich posledných zdrapoch nad čelom vyčerpanej matky.

Ale, či skutočne umrela Ružena? Naozaj bola mŕtva? Mohla umrieť, keď on, Ramíro, žil? Nie, v svojich nociach, teraz už osamelých, keď spal sám v tej posteli smrti, života a lásky, cítil pri sebe rytmus jej dychu, jej vreľú teplotu, hoci s bolestným pocitom prázdnoty. A vystrel ruku, nahmatal ňou druhú polovicu posteli, a často pritisol k sebe vankúše. Najhorším bolo, že, keď sa utiahol a začal o nej rozmýšľať, nič iné mu nesišlo na um, ako veci z kníh, ako to, čo počítal o láske v knihách, a neišly mu na um myšlienky o živej láske; i páliho a mučilo ho, že mohutný pocit jeho života a ovzdušie jeho ducha nepredstavily sa mu ináč, ako v abstraktnej neúnavnej duševnej práci. Jeho bolesť zduchovnela, to jest, intelektualizovala sa a ožila, stelesnila sa, hoci len letmo, keď Gertruda vstúpila do izby. A z tohoto vytrhly ho len tie malé, ale svieže hlásky, pištiace: „Papá!“ A tak jednako len bola to ona, mŕtva nesmrteľnica. A za tým ozval sa ten samý hlások: „Mama!“, na čo zas ozval sa Gertrudin vážny, ale láskavý hlas: „Dieťa moje!“

Nie, Ružena, jeho Ružena, neumrela, nebolo možné, aby umrela; jeho žena bola tam taká živá, ako predtým a rozvíňovala život okolo seba. Jeho žena nemohla umrieť.

VIII.

Gertruda, udomácnivšia sa v dome svojej sestry od chvíle, ako dala život svojmu poslednému dieťaťu, a za jej poslednej choroby, povedala jedného dňa svojmu švagrovi:

„Počuj, Ramíro, chcem rozpustiť svoju domácnosť.“

Ramírovo srdce začalo prudšie biť.

„Áno,“ pokračovala, „musím s vami žiť a starať sa o deti. Nemožno ich ponechať na kojnú, takú prostú dušu.“

„Tula, nech ti to Boh odplatí.“

„Žiadna Tula, už som ti to povedala, pre teba som Gertrudou.“

„Čo je na tom také strašné?“

„To ja viem.“

„Gertruda, veď podívaj sa . . .“

„Dobre, dobre, podívam sa, čo robí kojná.“

Gertruda ustavične pozorovala kojnú. Nedovolila, aby kojila dieťa pred otcom dieťaťa a hrešila ju pre nedostatok hanblivosti a pre prílišnú voľnosť, s akou si odhaľovala svoje prsia.

„Nie je potrebné, aby si si takto všetko ukazovala; na dieťati musíme vidieť, či máš dost mlieka, alebo nie.“

Ramíro trpel a Gertruda cítila, že trpí.

„Chúďatko Ružena!“ povedal často.

„Teraz sú chúďatkami deti a na ne treba myslieť . . .“

„Nie, to nestačí. Nevieť sa uspokojiť. Najmä v noci trápi ma osamelosť. Zavše prebdiem celé noci.“

„Chodievaj po večeri von, ako si predtým vychádzal, keď si bol ženatý, a nevráť sa skôr, než sa ti bude chcieť spať. Človek si má len vtedy ľahnúť, keď už sen cíti na očiach.“

„Ale ja cítim veľkú prázdnotu . . .“

„Prázdnotu? Keď máš deti?“

„Ale ona je nenahraditeľná . . .“

„To ti verím . . . Hoci vy mužskí . . .“

„Nebol by som veril, že som ju na toľko miloval . . .“

„Tak to často býva s nami. Tak tomu bolo, i keď mi ujec umrel, i teraz, keď mi umrela sestra, tvoja Ružena. Kým ne-

umrela, ani ja som nevedela, že som ju na toľko milovala. Viem to teraz, keď sa starám o jej, vlastne o vaše deti. A to preto, lebo milujeme mŕtvych v živých . . .“

„A či nie skôr živých v mŕtvych? . . .“

„Nefilozofujme toľko nad tým.“

A za rána, akonáhle Ramiro vstal, vošla jeho švagriná do spálne, do korán otvorila dvere na balkone a povedala si: „Nech výjde mužský zápach!“ Ináč vždy vyhýbala tomu, aby sa sama išla so švagrom a preto vždy viedla jedno z detí so sebou.

Sediac na pohovke, na ktorej vždy sedávala nebožká, pozorovala hru detí.

„To je preto, že ja som chlapec a ty si len dievča,“ počula ako Ramirín jedného dňa prehovoril so svojim drsným bláskom svojej sestričke.

„Ramirín, Ramirín!“ zvolala naňho teta, „čo to má znamenať? Začínaš byť surovým a ešte ani nie si mužom?“

Jedného dňa prišiel Ramiro, zavolať švagrinú a povedal jej:

„Objavil som tvoju tajnosť, Gertruda.“

„Akú tajnosť?“

„Pomer, ktorý si mala s mojím bratrancóm, Richardom.“

„Nuž, dobre, áno, je tak; on nástojil na tom, obťažoval ma, nedal mi pokoja a na koniec som ho veľmi ľutovala.“

„A v takej tajnosti ste to držali . . .“

„A prečo sme mali o tom každému hovoriť?“

„A ja viem ešte niečo.“

„A čo je to?“

„Že si sa sním rozišla.“

„Aj to je pravda.“

„Sám mi ukázal tvoj list.“

„Ako? Nebola by som si myslela, že je schopný na také niečo. Dobre som urobila, že som ho nechala: on je tiež ničím viacej, než mužským!“

Ramiro skutočne videl list, ktorý napísala jeho švagriná Richardovi. List znel nasledovne:

„Milý Richard: Ani predstaviť si nemôžeš, aké zlé dni prežila som od tých čias, ako umrela úbohá Ruženka. Tieto posledné dni boli hrozné a ja neprestala som sa modliť k Najsvätejšej Panne Marii a k jej Synovi, aby mi dali sily jasne nazrieť do mojej budúcnosti. Ty nevieš, s akým ťažkým srdcom Ti píšem, ale naše vzťahy musíme prerušiť; nemôžem sa vydať. Moja sestra ma aj z druhého sveta žiada, aby som neopustila jej deti, a aby som ím bola matkou. Teda, keďže sa mám starať o tieto deti, nemôžem sa vydať. Odpusť mi to, Richarde, pre Boha Ťa prosím, a dobre uváž, prečo to robím. Veľmi ťažko mi to prichodí, lebo viem, že by som ťa milovala, to bôž, že viem, ako ma miluješ a že budeš pre toto veľmi trpieť. Cítim žiaľ v srdci, že Ti zapríčiňujem túto bolesť, ale Ty si dobrý, pochopíš aké sú moje povinnosti, aké pohnútky môjho rozhodnutia, a najdeš inú ženu, ktorá nebude mať takéto posvätné povinnosti a ktorá Ťa urobí šťastnejším, ako by som to ja bola mohla. A tak, s Bohom, Richarde, buď šťastný a urob šťastnými aj iných a buď presvedčený, že Ťa nikdy, nikdy nezabudne

Gertruda.“

„A teraz,“ doložil k tomu Ramíro, „napriek všetkému tomuto Richard ťa chce vidieť.“

„Azda sa skrývam?“

„Nie, ale . . .“

„Povedz mu, aby sa mu páčilo navštíviť ma v tomto našom dome.“

„Našom dome? Gertruda, našom?“

„V našom, áno, a v dome našich detí . . .“

„Keby si ty chcela . . .“

„Nehovorme o tomto!“ a vstala.

Nasledujúceho dňa prišiel Richard.

„Ale, pre Boha, Tula!“

„Richarde, nehovorme viac o tom, to je zakončená vec.“

„Ale, pre Boha,“ a hlas sa mu zachvel.

„Richarde, buď mužom, buď silným!“

„Ale, veď majú otca . . .“

„Nepostačí; nemajú matky . . . Vlastne, ony jej majú.“

„Veď on sa môže znova oženiť.“

„Znova oženiť? Vtedy deti pôjdu so mnou. Sľúbila som to ích matke na smrtelnej posteli, že nebudú mať macochu.“

„A keď sa ty ňou staneš, Tula?“

„Ako to myslíš, že ja?“

„Áno, ty, keď sa vydáš za Ramíra.“

„To sa nikdy nestane!“

„Ja si to len takto viem vysvetliť.“

„Toto sa nikdy nestane, už som ti to povedala; nevystavila by som sa tomu, aby niektoré z mojich detí, totiž z detí môjho tela, mohlo niečo ubrať z lásky, ktorú cítim k týmto deťom. A ešte viac detí, ešte viacej? To už nikdy! Postačia tieto, aby byly dobre vychované.“

„Nech je akokoľvek, Tula, ale nikoho nepresvedčíš, že si s týmto úmyslom prišla sem bývať.“

„Ja sa neusilujem niekoho presvedčať a, čo sa teba týka, postačí, keď som ti to povedala.“

A tak sa rozišli navždy.

„Teda čo?“ spýtal sa potom Ramiro.

„Zakončili sme, nemohlo tomu ináč byť.“

„A ty si teraz voľnou...“

„Voľnou som bola, voľnou som a voľná mienim umrieť.“

„Gertruda... Gertruda...“ a v hlase chvela sa prosba.

„Rozišla som sa s ním navždy, lebo náležím, ako som ti to už povedala, tvojím, poťažne Ruženiným deťom...“

„A tvojím... Nepovedala si tak?“

„A mojím, áno!“

„Ale, keby si ty chcela...“

„Nenaliehaj; už som povedala, že sa nesmiem vydať ani za teba a tým menej za iného.“

„Tým menej?“ a srdce mu znovu prudšie zabúchalo.

„Áno, tým menej.“

„Teda, prečo si neišla za mníšku?“

„Nestrpím, aby mi niekto rozkazoval.“

„Veď v kláštore, do ktorého by si ty vstúpila, stala by si sa hneď predstavenou.“

„Ešte menej sa mi páči iným rozkazovať. Ramirín?!“

Dieťa pribehlo na toto zavolanie. A teta, chytiac ho za ruku, povedala mu: „Poďme sa hrať na schovávanku, dieťa moje zlaté!“

„Ale, Tula...“

„Už som ti povedala,“ a, aby mu toto znovu zopakovala, priblížila sa k nemu, držiac dieťa za ruku, a povedala mu do ucha: „aby si ma nemenoval Tulou, tým menej pred deťmi, ony smú ma tak volať, ale ty nie, ty musíš si pred deťmi zachovať rešpekt.“

„Azda som sa nejako prehrešil proti rešpektu?“

„Áno, lebo si takto odhalil pred nimi svoje chťiče...“

„Veď ony tomu nerozumejú . . .“

„Deti všetko chápu, lepšie než my. A nezabúdajú. A keď to nepochopia dnes, pochopia zajtrá. Všetko, čo dieťa vidí alebo počuje, zapadne do jeho duše, ako semiačko, ktoré neskôr vzklíči a vydá ovocie. To nech ti stačí!“

IX.

A tak sa začal život smutného nepokoja a vnútorného boja pri tomto domácom krbe. Ona sa bránila deťmi a starala sa o to, aby vždy boly pri nej. A Ramira povzbudzovala, aby vychádzal z domu a zabavil sa. On zas prehnane láskaval svoje deti a nehovoril o inom, než o ich úbohej matke. Dievčatko vzal do náručia a pred tetou obsypával ho bozkami.

„Človeče, nie tak veľmi, nie tak veľmi, veď tým len umučíš to biedne stvoreniatko. A potom odpusť, že ti to takto otvorene poviem, nie je to prirodzené. Dobre robíš, že si im kázal, aby ma volali tetou a nie mamou, ale tak ďaleko nemáš ísť; mierni sa.“

„Teda, už sa ani nesmiem potešiť so svojimi deťmi?“

„Áno, milý, áno, ale prvou vecou je, aby boly dobre vychované.“

„A nevychovávam ich dobre?“

„Keď ich zahrnieš bozkami a nežnosťami, rozmazneš ich. A ver mi, že deti často vycítia . . .“

„Akú mám v tom vinu . . .“

„Ale človeče, či môžu mať deti útulnejší domov, ako je tento? Majú domov, opravdový domáci krb, s otcom a s matkou, a je to domov čistý a veľmi cudný, môžu chodiť cez všetky jeho kúty v každej hodine, je to domov, kde nikdy

netreba pred nimi dvere zamkýnať, domov bez tajností. A čo chceš viacej?“

Ale on hľadel priblížiť sa k nej, dotknúť sa jej. A neraz sa stalo, že mu musela pri stole povedať:

„Nedívaj sa tak na mňa, veď to deti zbadajú.“

Večer pred spaním kázala deťom modliť sa za mamu Ruženu, za maminku, aby jej Boh dal slávu večnú. A raz večer po tejto modlitbe v otcovej prítomnosti doložila:

„A teraz, deti moje, jeden Otčenáš a jednu Ave Mariu aj za vášho otca.“

„Ale, veď nám otecko neumrel, mama Tula.“

„To nič nerobí, ale môže umrieť...“

„Tak je, aj ty môžeš umrieť.“

„Pravdu máš a preto ešte jeden Otčenáš a Ave Mariu aj za mňa.“

A keď sa deti uložily spať, obrátila sa k švagrovi a prehovorila sucho:

„Takto to ďalej nemôže ísť. Ak sa nebudeš mierniť, budem prinútená odísť z tohoto domu, hoci mi to Ruženka na druhom svete neodpustí.“

„Ale, veď ja...“

„Už som povedala; nechcem, aby si takto, i len pohľadmi znečistil tento čistý dom, kde jedine tým najlepším spôsobom možno vychovávať duše tvojích detí. Rozpomeň sa na Ruženku.“

„Ale, čo sa nazdávaš, z čoho sme stvorení my mužovia?“

„Z mäsa, a ste veľmi drsní.“

„A ty si sa nikdy nepozorovala, ako účinkuješ na mužov?“

„Čo to znamená?“ a jej vážna tvár sa zamračila.

„Veď počuj, Gertruda, aj keby si nebola ích matkou, ako si ňou v skutočnosti, či máš právo prenasledovať ma svojou

prítomnosťou? Či je spravodlivé, že ma karháš, že plníš celý dom svojou osobnosťou, ohňom svojích očí, zvukom svojho hlasu, magnetom svojho tela, plného duše, ale aj dušou, plnou telom?“

Gertruda, celá rozpálená, sklonila hlavu a mlčala a srdce bilo jej pri tom až do puknutia.

„A koho vina je to, povedz mi?“

„Pravdu máš, Ramíro, a keby som odišla, deti by kričaly za mnou, lebo ma milujú...“

„Väčšmi, ako mňa,“ povedal otec smutne.

„To je preto, že ich tak prílišne nebozkávam, ako ty, ani ich tak nestískam pri tom, ako ty, a keď ich ľúbam, moje bozky sú čistejšie, platia len im.“

„Nuž dobre, a koho vina je to, povedz mi, ešte raz ti to opakujem?“

„Teda dobre, čakaj jeden rok, čakajme ešte jeden rok; daj mi ešte jeden rok lehoty, aby som jasne videla svoju dušu, aby si jasne videl seba, aby si sa presvedčil...“

„Jeden rok... jeden rok...“

„Vidí sa ti to mnoho?“

„A potom, keď sa rok skončí?“

„Potom... uvidíme!“

„Uvidíme... uvidíme!...“

„Viacej ti nemôžem sľúbiť.“

„A jestli ty v tomto roku...“

„Čo? Ak ty v tomto roku vykonáš nejakú hlúposť...“

„Čo menuješ hlúposťou?“

„Že sa zaľúbiš do inej a znova sa oženíš.“

„To už nie, nikdy!“

„Ej, ako si to bystro povedal...“

„Nie, nikdy!“

„Ba veru! Prísahy mužov . . .“

„A keby sa i tak stalo, či a by to bola vina?“

„Vina?“

„Áno, vina!“

„To by znamenalo . . .“

„Čo?“

„Že si ju nemiloval, že nemiluješ svoju Ruženu, ako ťa ona milovala, ako by ťa bola milovala, keby ona bola ostala vdovou . . .“

„Nie, to by znamenalo inú vec, že nie je . . .“

„Dobre, dobre, dosť. Ramirín, poď sem, Ramirín! Poď sem rýchle, pobehni!“

A tak sa zmiernil tento boj.

A ona pokračovala v svojej práci: vychovávať svoje sesterčatá.

Gertruda nechcela, aby sa dievčatko naučilo šiť a tomu podobné veci. „Práce ženského pohlavia?“ hovorievala, „nie, nijaké takéto ženské práce, úlohou ženy je stvoriť nových mužov a nové ženy a nie ich obliekať.“

Jedného dňa, keď Ramirín vykrikol veľmi ošklivé slovo, ktoré sa naučil na ulici a otec chcel ho preto vyhrešiť, Gertruda ho prerušila, pošepnúc mu: „Nie, nechaj ho, musíme sa stavať, ako by sme to neboli počuli; musí jestvovať taký svet, o ktorom sa tu vôbec nehovorí, ani len tónom výčitky.“

Raz počula hovoriť o istej žene, ktorá ostala svobodnou a išla do kláštora, aby, ako sa hovorí, „obliekala svätých“, i podotkla k tomu Gertruda: „Skôr mala obliekať duše detí!“

„Tulita je mojou mladuchou,“ povedal raz Ramirín.

„Nehovor hlúposti, Tulita ti je sestrou.“

„A nemôže byť aj sestrou, aj mladuchou?“

„Nie.“

„A čo je sestra?“

„Byť sestrou? Byť sestrou značí . . .“

„Žiť v tom istom dome,“ zakončilo dievčatko rozhovor.

Jedného dňa pribehlo dievčatko plačúc ku Gertrude a ukazovalo jej prstekom, ktorý jej uštipla včela. Prvé čo teta urobila, pokúsila sa vycicať jed, ako sa to robieva pri uštipnutí hadom. Potom osvedčily sa deti, a k tomu sa pridružil aj ich otec, že nikdy nenechajú na žive žiadnu včelu, ktorá príletí do zahrady a že jú budú prenasledovať až do smrti.

„Nie, to už nie,“ vykrikla Gertruda; „neopovážte sa dotknúť včiel.“

„A prečo? Azda pre med?“ spýtal sa Ramiro.

„Nech sa ich nik nedotkne, už som povedala.“

„Ale Gertruda, veď to nie sú matky.“

„Viem, dobre to viem. Veď som čítala v jednej z tvojích kníh, čo sú včely, áno, čítala som to. Viem čo sú včely, ktoré pichajú a robia med; viem tiež, čo je kráľovna, a čo sú trúdi.“

„Trúdi sme my, mužskí.“

„Áno, tak je!“

„Počuj, Gertruda, hodím sa na politiku, kandidujú ma za poslanca do krajinského snemu.“

„Skutočne?“ spýtala sa Gertruda a sotva vedela zatajiť svoju radosť.

„Tak ťa to teší?“

„Všetko, čo teba rozptýli.“

„Už chybí len jedenásť mesiacov, Gertruda . . .“

„Prečo? Až po voľby?“

„Áno po ,voľbu‘.“

X.

A isté bolo, že v Gertrudinej uzavretej duši začala sa rozputnávať divoká búrka. Um začal sa dohadovať so srdcom, a oboje, totiž um a srdce, sa zase hádaly s niečim dôraznejším, vnútornejším, intímnejším, s niečim, čo bolo špikom kostí jej ducha.

V samote, keď Ramíra nebolo doma, vzala Ramirína, Ruženinho a Ramírovho syna, ktorého menovala svojim synom, na lono a pritlačila ho k svojej panenskej hrudi, trasúcej sa od bolesti a prekypujúcej od vnútorného nepokoja. Zavše zas zahľadela sa na podobizeň tej, ktorá bola, ba i je ešte i teraz jej sestrou, a ako by sa jej spytovala, či skutočne žiadala, aby ona, totiž Gertruda, nastúpila jej miesto u Ramíra. „Áno, povedala mi, aby som sa stala ženou jej muža, jeho druhou ženou,“ povedala si Gertruda, „ale nemohla si to žiadať, nie, nemohla si to žiadať . . . , ja v jej položení, aspoň som o tom presvedčená, nebola by som si to žiadala, nemohla by som si to žiadať . . . Ale, mal by inej prináležať? Nie, inej nie! Ani len po mojej smrti . . . ani po smrti mojej sestry . . . Nie inej! Možno len jednej náležať . . . Nie, nemohla si toho žiadať; nemohla si žiadať, aby sa medzi ním, jej mužom, otcom jej detí, a mnou votrela jej tôňa . . . Nie, nemohla si toho priať, lebo, keby on stál pri mojom boku, opierajúci sa o mňa, telo o telo, kto by mi mohol dokázať, že nemyslí pri tom na ňu? Nebola by som to ja, bola by to rozpomienka . . . , ba niečo horšieho, než rozpomienka, na tú druhú. Nie, čo si žiadala odo mňa, bolo, aby som znemožnila, aby jej deti mali macochu a ja to aj znemožním! Lebo, vydajúc sa za Ramíra, oddajúc mu svoje telo a nielen svoju dušu, nemohla by som to zamedziť . . . V tomto prípade, áno,

stala by som sa ích macochou. A najmä, keby som priniesla na svet deti zo svojho tela, zo svojej krvi . . .“ A to, čo tu povedala o deťoch z jej tela, rozbúchalo jej s posvätnou hrúzou až špik kostí jej duše, ktorá bola čiro-čisté materstvo, lenže materstvo ducha.

A uzavrela sa do svojej izby, do svojej útulnej komôrky, aby sa tam vyplakala pred obrazom najsvätejšej Panny Marie, a plakala, plakala, šeptajúc pri tom: „ . . . plod tvojho tela . . .“

Keď tak raz pritisla Ramirína k svojej hrudi, povedal jej: „Mamita, prečo plačeš“ lebo naučila ho, aby ju takto volal.

„Veď neplačem . . .“

„Áno, plačeš . . .“

„Ale, či ma naozaj vidíš plakať? . . .“

„Nie, ale cítim, že plačeš . . . naozaj plačeš . . .“

„To preto, že si pripomínam tvoju mať . . .“

„Ale, veď hovorívaš, že ty si našou matkou . . .?“

„Áno, ale pripomínam si tú druhú mamu, mamu Ruženu.“

„Ahá, tú čo umrela . . . tú oteckovu.“

„Áno, tú oteckovu!“

„A prečo nám otecko hovoríva, aby sme ťa nevolali mamou, ale tetou Tulou a ty nám zas hovoríš, aby sme ťa volali mamou a nie tetou, tetuškou Tulou . . .?“

„Ale, naozaj vám to otec taktó povedal?“

„Áno, on nám povedal, že ty si ešte nie našou mamou, že si ešte len našou tetou . . .“

„Ešte len?“

„Áno, on nám povedal, že ešte nie si našou mamou, ale že ňou budeš . . . Áno, že sa staneš našou matkou, keď uplynie niekoľko mesiacov . . .“

„V tom prípade stala by som sa vašou macochou,“ pomyslela si Gertruda, ale neodvážila sa odhaliť pred dieťaťom túto hriešnu myšlienku.

„Dobre, dobre, a teraz už nestaraj sa viacej o tieto veci, dieťa moje...“

Neskôr, keď prišiel domov Ramiro, otec detí, zavolała ho a povedala mu prísne:

„Nehovor také veci dieťaťu. Nepovedz mu, že som ím ešte len tetou Tulou, a že sa ím stanem matkou. Tým ích kazíš, tým im otváraš oči na veci, ktoré nemajú vidieť. Ak to robíš, aby si tým poučinkoval na mňa, alebo si ma donútil...“

„Veď si mi povedala, že chceš mať lehotu...“

„Dobre, dobre, ak to robíš pre túto príčinu, tak si len pomysli na úlohu, ktorú dávaš hrať svojmu synovi, úlohu...“

„No, dobre, len už prestaň!“

„Slová ma neodstrašia, ale to zamlčím! Ty však myšli na Ruženu, rozpomínaj sa na ňu, na tvoju prvú... lásku!“

„Tula!“

„Dost! A nehľadaj pre svoje deti macochu, keď majú matku.“

XI.

„Musíme ísť na letovisko,“ povedala si Gertruda a vysvetlila Ramírovi potrebu toho, že by mali ísť všetci letovať do malej dedinky pri mori, kde by boly aj vršky, ktoré by panovaly nad morom, ako zas more nad nimi. Hľadala teda také miesto, ktoré by nebolo veľmi vyhľadávané, ale kde by si Ramíro mohol najstť spoločníkov na karty, lebo nechcela, aby sa cítil večne pripútaným k ích spoločnosti. Bol to istý druh samoty, ktorej sa Gertruda bála.

Tam vychádzali s Ramírom každého dňa na prechádzky do vrchov medzi jahodisko, kde sa im otváral výhľad na more; išli vždy oni dvaja, Gertruda a Ramiro, a troje detí: Ramirín, Rozita a Elvíra. Nikdy, ani len tam nie, kde ich poznali, ba, tam ešte menej, — nebola by sa odvážila Gertruda sama ísť s Ramírom na prechádzku. Keď došli na také miesto, kde ležal na zemi vyvalený peň celkom vedľa chodníka, a temer sa im ponúkal za lavičku, aby si naň sadli, nuž si aj zasadli naň tvárou k moru a deti zas musely sa hrať v ich bezprostrednej blízkosti. Raz Ramíro chcel, aby si sadli na zem, na mach, ale Gertruda mu odvetila: „Nie, na zem nie! Nesadnem si na zem a tým menej k tebe a to pred deťmi...“ — „Ale veď je zem celkom čistá... tu jest dosť trávy...“ — „Už som povedala, že si takto nesadnem.“ — „No, už takto naozaj veľmi nepohodlne sedíš..!“ — „Nedbám, nech je horšie a nepohodlnejšie!“

Sediac na pni a pozerajúc na more, hovorili o mnohých všedných veciach, ale akonáhle Ramiro vo svojom rozhovore zabočil na také cestičky, o ktorých, podľa nemého dohovoru medzi nimi, zakázané bolo hovoriť, už aj mala na rtoch výkrik: „Ramirín!“ alebo: „Rozita!“ alebo „Elvíra!“. Ona rozprávala mu o mori, a jej slová, ktoré prenikly k nemu zahalené do šumu neďalekých vln, boly ako blúdiace slová nejakej piesne ukolísajúcej dušu. Gertruda ukolísala Ramirove vášne, aby ich uspala. Pri tom temer nikdy neďívavala sa naňho, ale dívala sa na more; no v ňom, totiž v mori, videla tajuplným spôsobom odblesknutý pohľad tohto muža. Čisté a priehľadné more spájalo ich pohľady a duše.

Inokedy zas zašly do lesa, do gaštanového lesa, a tam mu-

sela pozor dávať na neho, na seba, na deti, s ešte väčšou starostlivosťou. Ale aj tu našli vyvalený peň, ktorý im slúžil za lavičku.

Chcela ho naučiť úplne čistému, prostému, rodinnému životu, chcela, aby si ľahol spať, vždy ustatý od slnca a od voľného vzduchu, aby zaspal, počúvajúc z vonku cvrčky, aby spal bez snov, kým ho nezobudí ranný spev kohútov a ruch a šum roľníkov a námorníkov.

Za rána išli na breh mora, na malý kúsok voľného miesta, kde sa schádzavala malá kolónia letujúcich. Deti, bosé, zabávaly sa svojím spôsobom po kúpeľi, svojími malými nôžkami dávaly nový smer potôčku, blúdiacemu bez určitého smeru a ponáhľajúcemu sa do mora. Ramíro sa niekedy pripojil k tejto hre svojích detí.

Ale Gertruda sa počínala obávať. Prerátala sa v svojej opatrnosti. Ramíro utekal pred kartami so svojími spoločníkmi letujúcej kolonie a tak sa zdalo, že sledil, ako ešte nikdy, za príležitosťou, aby ostal sám so svojou švagrinou. Domček, v ktorom bývali, ponášal sa skôr na chalupu kočujúcich cigánov, ako na niečo iného. Táto krajinka, miesto že by bola uspala Ramirovu lásku, ba skôr vášeň za ňou, ešte ako by ich bola väčšmi prebudila, a Gertruda sama cítila sa znepokojenou. Život sa im ukazoval na týchto lúkach, v týchto horách a v roklinách vrchov ešte väčšmi nahým a odhaleným, než inde. A potom, boly tu domáce zvieratá, ktoré dochovával človek, a s ktorými i tu bolo o mnoho väčšie spolunažívanie. Gertruda tľpla, keď videla, s akou pozornosťou sledujú tie drobizgy, jej sesterčatá, hry vtáctva. Nie, dedina neposkytovala príklad pre čistotu. Čisté bolo tu jedine: vhlbiť sa pohľadom do mora. A ešte aj more... Vánok mora predchádzal jej, ako ostenň.

„Pozri, aká je to krása!“ zvolala Gertruda raz pod večer pri západe slnka, keď sedeli na brehu, dívajúc sa na more.

Bol spln mesiaca. Mesiac sa zdal bledo-červeným a vystupoval z vln ako ohromný osamelý kvet na večne pohyblivej pustatine.

„Prečo len básnici toľko ospevujú mesiac?“ prehovoril Ramiro. „Prečo hovoria o ňom, ako o romantickom svetle a ako o svetle zaľúbencov?“

„Neviem, ale zdá sa mi, že je to jediná zem, lebo mesiac je skutočne zemou, o ktorej vieme, že nikdy sa na ňu nedostaneme... Je to niečo nedostiziteľného... Už so slnkom je to ináč. Slnko nás odpudzuje; radi sa kúpame v jeho lúčoch, ale vieme, že je neobývané, že by sme sa v ňom spálili, kdežto o mesiaci si myslíme, že by sme mohli na ňom žiť, v pokoji a vo večnom s ú m r a k u, bez búrok, lebo nevidíme, že by sa menil, ale cítime, že sa nemožno k nemu dostať... Je to čosi nedotknuteľného...“

„A vždy nám ukazuje tú samú tvár... Tvár takú smutnú a takú vážnu, ... síce nie vždy, lebo sa s časom na čas zaháľuje, ba niekedy aj celkom stemnie, inokedy je zas ako srp...“

„Áno,“ a keď Gertruda toto vyriekla, zdalo sa, ako čo by sledovala svoje vlastné myšlienky, nepočúvajúc svojho spoločníka, hoci v skutočnosti nebolo tomu tak; „vždy ukazuje tú samú tvár, lebo je vytrvalý, verný. Nevieme síce, aký je s druhej strany... akou je jeho druhá tvár...“

„A toto dodáva mu ešte väčšej tajuplnosti...“

„Môž' byť... môž' byť... Ja si viem vysvetliť, keď si niekto želá dostať sa na mesiac..., hoci je to holá nemožnosť!... Aby uvidel, aký je mesiac s druhej strany... aby spoznal a vypátral jeho druhú tvár...“

„Tú tmavú . . .“

„Tmavú? Mne sa zdá, že je nie takou! Keď je strana, ktorú teraz vidíme, osvetlenou, druhá je v temnote, ale, buď viem niečo o týchto veciach, alebo, keď sa táto strana úplne zatemní v takzvaný nový mesiac, musí byť svetlo s druhej strany, je to spln mesiaca na druhej strane . . .“

„A pre koho?“

„Ako, pre koho?“

„Nuž tak, keď je s druhej strany osvetlený, tak komu svieti?“

„Nebu svieti, a už dosť! Alebo, či Boh len preto stvoril mesiac, aby nás dietky tejto zeme v noci osvetľoval? Alebo, aby sme hovorili takéto hlúposti?“

„No veď dobre, ale pozri, Tula . . .“

„Rosita!“

A nedovolila mu viacej vysvetľovať nedostižiteľnosť a spln mesiaca.

Keď začala hovoriť, aby sa už vrátili do mesta, on ochotne a hneď pristal na to. Pobyt na vidieku medzi horami a morom bol neplodný jeho úmyslom. „Pomýlil som sa,“ i on si takto povedal; „tu je akousi istejšou, než tam, tam doma. Tu sa zdá, ako by sa zahalila do vrchov, do hôr, a more ako čo by jej bolo štítom: tu je taká nedostižiteľná, ako mesiac, a na druhej strane zas, povetrie presiaknuté soľou a preniknuté lúčami slnka rozpaľuje krv . . . a potom, zdá sa mi, ako čo by tu nebola v svojom ovzduší a ako čo by sa niečoho bála; ustavične má sa na pozore, povedal by som, žije bez spánku . . .“ A ona si zas takto hovorila: „Nie, čistota nebýva na dedine, čistota žije v celle, v kláštore, a v meste; čistota sa vyvíja medzi ľuďmi, spolu žijúcimi v príbytkoch, ako v klietkach, aby sa tým lepšie oddelili; mesto je kláštorom

pre samotárov; ale tu je zem, na ktorú si temer všetci ľahnú spať, tá ich spojuje a zvieratá sú ničím iným, ako hadmi z rája . . . , teda nazad do mesta, do mesta!“

Mesto bolo jej kláštorom, jej domácim krbom a jej cellou. A tu zaiste lepšie uspí svojho švagra. Ach, keby tak mohla povedať o ňom, — pomyslela si, — čo raz povedala v jednom svojom liste svätá Tereza — Gertruda totiž čítala o svätej Tereze — svojmu švagrovi Don Juan de Ovallemu, mužovi doni Juany de Ahumada: „On je v mnohých veciach ešte veľmi detským.“ Keby ho len mohla urobiť takým dieťaťom?

XII.

Napokon Gertruda jednako nevedela vydržať v svojej osamelosti a rozhodla sa, že svoje trápenie prednesie pátrovi Alvarezovi, svojmu spovedníkovi, nie však duchovnému vodcovi. Lebo táto žena vždy vyhýbala tomu, aby ju niekto viedol, tým menej nejaký mužský. Sama si utvorila zákony o mravnosti, svoje presvedčenie a náboženskú vieru, podľa toho, čo počula vo svojom okolí a čo počítala. Ale všetko vysvetľovala si svojský. Chudáčik ujo Don Primitivo, tento prostodušný kňaz, vychovavší obe sestry, učil ich katechizmus kresťanskej vieronauky, podľa výsvetliviek El Maza; cítil vždy hlboký rešpekt pred inteligenciou svojej neteri Tuly, a obdivoval ju. „Keby si sa bola stala mníškou,“ hovorieval jej, „stala by sa z teba druhá svätá Tereza. Aké veci ti to len na um poschodia, dieťa moje . . .“ Inokedy zas takto povedal: „Zdá sa mi, že to, čo hovoríš, Tulila moja, páchne trocha kacírstvom; hm! neviem . . . neviem . . . lebo nie je možné, aby ti takéto kacírstva vnukol tvoj anjel strážca, ale

to mi tak zneje ako . . . , ach, čo ja viem . . . “ A ona mu so smiechom odpovedala: „Áno, ujko môj, to sú hlúposti, ktoré mi na um prichodia, ale keď to vy hovoríte, že to páchne kacírstvom, tak nebudem viacej o tom rozmýšľať. No, kto môže myšlienke hrádzu postaviť?“

Gertruda sa vždy cítila osamelou. Osamelou, keď ona potrebovala pomoci, lebo, keď pomáhala iným, vtedy sa veru necítila byť osamelou. Bola sťa sirota zahrnutá deťmi. Bola barlou, oporou pre všetkých žijúcich okolo nej; ale keby sa jej tak nohy boly počaly triasť, keby ju hlava neudržiavala pevnou na cestách života, keby jej srdce začalo klesať, kto by ju podopieral, kto by bol jej barlou a oporou? Lebo ona, taká preplnená citom, šľachetnými vášňami, citom materinstva, necítila túžbu za dieťaťom. „Ale, či je to nie len vysokomyseľnosťou?“ tak sa spytovala seba samej.

Nie, nevedela ďalej strpieť svoju osamelosť a rozhodla sa, že svoje trápenie prednesie patrovi Álvarezovi, svojmu spovedníkovi. I rozprávala mu, ako sa jej Ramíro osvedčil a čo jej navrhol, ba že ešte aj to povedal svojím deťom, aby ju ešte nevolali matkou, vyznala mu aj svoje pohnútky, prečo chcela zachovať čistotu tohoto rodinného krbu a ako sa nechce oddať žiadnemu mužovi, ale chce sa zachovať, aby sa lepšie mohla posvätiť Ruženiným deťom.

„Ale, čo sa týka vášho švagra, myslím je to celkom prirodzené,“ dôvodil tento dobrý pastier duší.

„Však teraz nejde o môjho švagra, otče, ale o mňa; a nemyslím, že by sa on bol utiekol k vám, hľadajúc spojenca vo vás . . . “

„Nie, nie, dcéra moja, naskrze nie!“

„Lebo hovorí sa, že v spovedniciach sa často uzavierajú

manželstvá a že vy, svätí kňazi, často sa venujete dohadzo-
vačstvu!“

„Jediné, čo vám teraz chcem povedať, dcéra moja, je, že je
veľmi prirodzeným, keď váš švagor, vdovec, mladý a silný
mužský, chce sa znova ženiť a ešte prirodzenejším je, ba až
svätým želaním, keď si hľadá druhú mať pre svoje deti.“

„Druhú mať? Veď ju už má!“

„Áno, ale... keby táto odišla...“

„Odísť? Ja? Taká som pripútaná k týmto deťom, akou
by ím bola ích vlastná mať, keby žila...“

„A potom, toto zavdáva ľuďom podnet k rôznym re-
čiam...“

„Otče, na to, čo ľudia hovoria, nič nedám, to som vám
už povedala...“

„A ak ste to urobili práve preto, aby ľudia o tom hovo-
rili? Len dobre skúmajte seba samú a uvážte, či niet vo
vás žiadosti postaviť sa proti cudzím predsudkom a vyzvať
proti sebe verejnú mienku...“

„A keby tomu aj tak bolo, potom čo?“

„No, to je už potom hriechne. A okrem toho je tu ešte aj
iná otázka...“

„A tá by bola?“

„Otázkou je, či ho milujete, alebo nie? To je tá otázka.
Teda milujete ho, áno, alebo nie?“

„Ako mužského... nie!“

„Teda ho odstrkávate?“

„Odstrkujem? Nie!“

„A keby sa bol na vás obrátil vtedy, keď požiadal o ruku
vašej nebohej sestry?“

„Otče, otče!“ a jej hlas sa zachvel.

„Áno, musíme na vec hľadiť s tejto stránky...“

„Otče! Veď to azda nie je hriechom!“

„Ale teraz musíme sa starať dať tej veci opravdivý duchovný smer a dobre poradiť... A v tomto prípade je to, hádam, hriechom... Možno v tom väzí nejaká stará žiarlivosť.“

„Otče!“

„Musím sa vhlbiť do toho. Hádam ste mu to ešte neodpustili...“

„Otče, povedala som vám, že ho milujem, ale nie na toľko, aby som sa zaňho vydala. Milujem ho, ako brata a možno väčšmi, ako otca svojích detí, lebo jeho deti sú deťmi celej mojej bytnosti, celého môjho srdca; ale za muža, to už nie. Nemôžem v jeho posteli zaujať miesto, ktoré patrilo mojej sestre a okrem toho nemôžem a nesmiem dať mojím deťom macochu.“

„Macochu?“

„Áno, macochu. Veď keď sa vydám zaňho, za otca detí môjho srdca, stanem sa ím macochou a najmä, keby som mala ešte vlastné deti s ním. Toto, keď už teraz... Nie, nikdy!“

„Keď už teraz...?“

„Áno, keď už teraz mám deti svojho srdca, ... moje deti...“

„Ale, pomyslíte naňho, na svojho švagra, na jeho položenie...“

„Čo? Mám na neho mysliet?“

„Áno! A neľutujete ho?“

„Áno, súcitim s ním. Preto mu pomáham, hľadím tiež naňho, ako na svojho syna.“

„Pomáhate mu, podopierate ho...“

„Áno, pomáham mu a podržujem ho, aby bol dobrým otcom.“

„Byť dobrým otcom . . . byť otcom . . . Ale on je aj mužským . . .“

„A ja som ženskou!“

„Je slabý . . .“

„A ja som silnou?“

„Väčšmi, než je potrebné.“

„Väčšmi, než je potrebné? A či sa vôbec hovorí o silných ženách?“

„To je tak, dieťa moje, táto sila môže byť niekedy tvrdošťou, ba ukrutnosťou. A vy ste k nemu tvrdá, veľmi tvrdá. Nechcete ho ako muža? Konečne, čo na tom záleží! To nie je nevyhnutné pre ženu, keď sa vydáva. Často vydá sa ženská zo súcitu, aby sa on necítil opusteným, aby ho zachránila, aby mu zachránila dušu . . .“

„Ale, veď ja ho nenechávam samotného . . .!“

„Áno, áno, vy ho nechávate samotného. A ja sa nazdávam, že mi dobre rozumiete, bez toho, aby som vám vec ešte jasnejšie vysvetlil.“

„Dobre, dobre, úplne vás chápem, ale ja vás nechcem chápať, on nie je osamelý. Kto je osamelým, to som ja! Sama . . . sama . . . vždy sama . . .“

„Ale azda znáte to porekadlo: ‚Lepšie je oženiť sa, než popáliť sa.‘“

„Veď nehorím . . .“

„A či sa nežalujete nad svojou osamelosťou?“

„To nie je osamelosť, ktorá páli; otče, nie je to tá osamelosť, na ktorú vy cielíte. Nie je, nie je to ona. Ja nehorím . . .“

„A ak on horí?“

„Tak nech sa ochladí starostlivosťou a láskou k svojim deťom.“

„Dobre, dobre, no veď ma rozumiete . . .“

„I veľmi.“

„Ak by ste ma však nerozumeli, tak vám to ešte jasnejšie poviem: váš švagor je vystavený veľkému nebezpečenstvu. Ak upadne doňho, bude to vaša vina.“

„Moja?“

„To je predsa jasné!“

„No, ja to tak jasne nevidím . . . Zaiste preto, že nie som mužský . . .“

„Povedali ste mi, že jednou z prekážok, pre ktorú sa nechcete vydať za svojho švagra, je, že by ste mali s ním deti. Je tak?“

„Áno, tak je. Keby sme mali deti, stala by som sa mimovoľne macochou tých, ktoré mi ponechala moja sestra.“

„Ale, veď manželstvo neuzatvára sa len k vôli tomu, aby manželia deti mali.“

„Aby sa sosobášili, aby na nich spočívalo Božie požehnanie a aby splodili deti pre nebo.“

„Aby bolo Božieho požehnania v manželstve, rozumiete tomu?“

„Sotva . . .“

„Aby žili požehnané a bez hriechu.“

„Teraz tomu ešte menej rozumiem . . .“

„Dobre, dobre, veď manželstvo je liekom proti smyselnosti.“

„Ako? čo to značí?“

„Ale, ale, prečo sa tak zarážate nad tým? . . . Ba prečo sa tak rozčuľujete?“

„Čo je teda liekom oproti smyselnosti? Manželstvo a či žena?“

„Oboje . . . Žena . . . a muž.“

„Ale nie, otče! Nie! Nie! a ešte raz nie! Nemôžem byť liekom oproti čomukoľvek. Ako by to len bolo možné, aby ma niekto za liek považoval? A k tomu ešte liek . . . proti tomu! Nie, ja sa vyššie cením . . .“

„Ale, keď je to už . . .“

„Nie, nie, to nič nepomôže. Keby nemal detí s mojou sestrou, hádam by som sa vydala zaňho, aby som ích ja mala . . . s ním . . ., ale byť liekom? A k takému niečomu? Ja, liekom? To už nie!“

„A keby sa bol skôr o vás uchádzal, než o vašu sestru? . . .“

„O mňa? Skôr? Keď sa s nami oboma obznámil? Ale, otče, nehovorme o tom viacej, nemôžeme sa dohodnúť, vidím, hovoríme rôznymi jazykmi. Ani ja nerozumiem vášmu, ani vy môjmu.“

Keď toto povedala, vstala odrazu so spovedníkom. Ťažko jej bolo rozbehnúť sa, tak ju bolely kolená od dlhého kľáčania. Súčasne bolely jú aj klby duše a ešte hlbšie cítila svoju osamelosť. „Nie, nechápe ma,“ — povedala si — „nechápe ma, konečne tiež je len mužským! Ale či chápem seba samú? Chápem seba samú úplne? Milujem ho, alebo ho nemilujem? Nie je to vysokomyseľnosťou? Nie je to tou smutnou náruživosťou, akú cítieva hermelín, keď, aby sa nezašpinil, za nič na svete nevrhne sa do kaluže, aby tým zachránil svojho kamaráta? Nevie to . . . skutočne neviem . . .“

XIII.

Gertruda skoro zbadala, že jej švagor stal sa akýmsi iným človekom, že skrýva akúsi tajnosť, že chodievala pohrúžený do svojích myšlienok, stáva sa nedôverčivým a že často od-

chádza z domu. Ale to časté odchádzanie z domu ju neoklamalo. Tajomstvo bolo tu u nich v dome. A s pomocou lsti a vytrvanlivosti podarilo sa jej prekvapiť pohľady intímneho pomeru medzi Ramírom a ích slúžkou.

Bola to Manuela, dieťa z nálezinca, devätnásť ročná, chorobná a bledá, v očiach s horúčkovitým leskom, s krotkým a pokorným chovaním, málomluvná a temer vždy smutná. Gertrudu, pred ktorou sa, nevedno prečo, vždy triasla, menovala „seňora“ (milostpaňou). Kdežto Ramíro chcel, aby ju menovala „seňorita“ (slečna).

„Nie, menuj ma „seňora“, a nie „seňorita“ . . .“

Vo všeobecnosti sa zdalo, že slúžka sa jej bojí, že sa hanbí a že je v jej prítomnosti vždy zastrašená. Deti tiež obchádzala a sotva sa ím prihovorila. Ony zas cítily k nej ľahostajnosť hraničiacu s odporom. Ba niekedy sa aj vysmievaly z nej pre jej zvláštnu mluvu, čo ju popudzovalo. „Zvláštne je,“ myslela si Gertruda, „že, napriek tomu, nechce sa jej od nás odísť . . . Toto dievča má v sebe niečo mačacieho.“ Až konečne prišla na to, čo malo ostať pred ňou zatajené.

Jedneho dňa prekvapila toto úbohé dievča, keď vyšlo z Ramírovej izby, z izby „seňorito“ (mladého pána), — tak ho totiž menovala, — celá rozpálená a zadychčaná. Ich pohľady sa stretly a slúžka sklopila svoj zrak. Onedlho na to prišiel k svojej tete malý Ramirín a povedal jej:

„Povedz mi, mama Tula, je Manuela tiež našou sestrou?“

„Už som ti raz povedala, že všetci ľudia sú naši bratia a sestry.“

„Áno, ale my, ktorí tu spolu žijeme . . .“

„Nie, hoci tu žije, dom nepatrí jej.“

„A kde je jej dom?“

„Jej dom? Nechci sa to dozvedieť. A prečo sa to spytuješ?“

„Lebo som videl, keď ju otecko bozkával...“

Večer, keď uložili deti spať, povedala Gertruda Ramirovi:

„Máme sa shovárať.“

„Ale, veď ešte chýbuje osem mesiacov...“

„Osem mesiacov?“

„Veď ešte minuly len štyri mesiace, od tých čias, ako si mi dala jednoročnú lehotu?“

„Nie o tom je reč, človeče, ale o niečom o mnoho vážnejšom.“

Ramirovi prestalo srdce biť a zbledol.

„O mnoho vážnejšom?“

„Áno, o mnoho vážnejšom. Ide tu o tvoje deti, o ich dobrú výchovu a ide o toto úbohé dievča z nálezinca, o ktorej som presvedčená, že ju zneužívaš...“

„A, keby aj tak bolo, čia je to vina?“

„Ešte sa spytuješ? Azda chceš i v tej veci vinu na mňa svaliť?“

„To je jasné!“

„Teda dobre, Ramiro: už je tá vec s tým rokom zakončená; niet viacej nijakej lehoty; to sa viacej nemôže stať, áno, nemôže! A teraz už skutočne odídem a zákon nech povie, čo chce, deti si vezmem so sebou, to jest pôjdu so mnou.“

„Gertruda, zbláznela si?“

„Ak je bláznom niekto z nás, tak si to ty.“

„Ale, čo chceš vlastne?“

„Nič, alebo ona, alebo ja. Alebo ja odídem, alebo vyhodíš z domu túto slúžku.“

Nasledovalo trápne mlčanie.

„Gertruda, nemôžem ju vyhodit'. Kam by sa podela? Azda znova do nálezinca?“

„Nech ide inde slúžiť.“

„Gertruda, nemôžem ju vyhodit', nemôžem ju vyhodit',“ povedal Ramíro a rozplakal sa.

„Úbohý človeče!“ zašeptala Gertruda a položila ruku na jeho ruku. „Ľutujem ťa.“

„Teraz? Ach, až teraz?“

„Áno, ľutujem ťa... Hotová som na všetko...“

„Gertruda! Tula!“

„Ale, veď si povedal, že ju nemôžeš vyhodit'...“

„Je pravda, nemôžem ju vyhnat',“ a znova klesol na duchu.

„Teda, čo?“

„Sama od seba zaiste nepôjde.“

„Nie, z vlastnej pohnútky nepôjde.“

„Nuž a teraz, čo bude s lehotou ôsmym mesiacov? Hm?“

„Tula, som ztratený, áno, som ztratený.“

„Nie, ztratená je ona, to dievča z nálezinca, tá sirota bez opory a pomoci.“

„Tak je, pravdu máš...“

„Ramíro, ale za to nemusíš sa tak opúšťať, na túto vec máme jednoduchý liek.“

„Liek? A jednoduchý?“ i odvážil sa pozrieť jej do tváři.

„Nuž áno, musíš si ju vziať za ženu.“

Keby ho bol blesk trafil, nebol by ho väčšmi omráčil, ako tieto prosté slová.

„Čo, mám si ju vziať za ženu! Mám sa oženiť so slúžkou? Mám si vziať dievča z nálezinca? A to mi ty hovoríš!...“

„A kto iný ti to má povedať, než ja? Ja, ktorá som dnes skutočnou matkou tvojích detí.“

„Teda mám ím dať macochu?“

„Nie, to už nie! Lebo tu som ja, aby som ím ďalej bola matkou. Ale ty musíš dať otca tvojmu novému dieťaťu, ktoré sa narodí a musíš mu dať aj matku. Toto dievča z nálezinca má právo byť materou, ba už má aj povinnosť ňou sa stať, má právo na svoje dieťa a tiež na otca svojho dieťaťa.“

„Ale, Gertruda . . .“

„Ožen sa s ňou, hovorím ti, a tak ti to hovorí aj Ružena. Áno,“ a jej hlas, pokojný a jemný, zahlaholil ako zvon, „Ružena, tvoja žena, prikazuje ti mojimi ústami, aby si si toto dievča z nálezinca vzal za ženu. Manuela!“

„Seňora!“ bolo čuť zastenanie, a úbohé dievča, učupené pri kuchyňskom krbe, počulo toto všetko, a nepohlo sa s miesta. Gertruda znova zavolala na ňu, a po druhom „Seňora!“ tiež sa nepohla s miesta.

„Pod sem, alebo ťa privediem.“

„Pre Boha!“ prosil Ramíro.

Dievča prišlo, rukami zakrývajúc uplakanú tvár.

„Odhaľ si tvár a pozri na nás!“

„Nie, seňora, nie!“

„Áno, pozri na nás! Tu máš tvojho pána, Ramíra, ktorý ťa prosí za odpustenie za to, čo z teba urobil.“

„Ja prosím za odpustenie, seňora, najmä od vás! . . .“

„Nie, on prosí odpustenie a ožení sa s tebou.“

„Ale, seňora!“ vykrikla Manuela súčasne s Ramirom, ktorý tiež vykrikol: „Ale, Gertruda!“

„Povedala som, ožení sa s tebou: tak si to žiada Ružena. Nie je možné nechať ťa takto, lebo ty si už . . ., nie je tak?“

„Myslím, že áno, seňora, ale ja . . .“

„Neplač, ani sa nezaklínaj; viem, že si nevinná . . .“

„Ale, dalo by sa to urovnať . . .“

„Manuela správne hovorí,“ povedal Ramiro, „že som nikdy nemyslel opustiť ju, ja ju niekde umiestnim . . .“

„Áno, seňora, áno, ja sa uspokojím . . .“

„Nie, ty sa nesmieš uspokojiť s tým, čo chceš povedať. Alebo lepšie rečeno, tu sa Ramiro nesmie s tým uspokojiť. Ty si bola vychovaná v nálezinci, je tak?“

„Áno, seňora.“

„Teda tvoje dieťa nebude tam vychované. Má právo na otca, svojho otca, a bude ho mať. A teraz choď . . . choď do svojej izby a nechaj nás samých.“

A keď ostali sami, Gertruda povedala:

„Úfam sa, že ani na moment nebudeš váhať . . .“

„Ale, Gertruda, veď čo odo mňa žiadaš, je číročistým šialenstvom!“

„Áno, šialenstvom! . . . Horšie, než šialenstvo, podlosť by to bola, na čo si ty myslel.“

„Porad sa aspoň s patrom Álvarezom.“

„Nepotrebujem toho, ja som sa poradila s Ruženou.“

„Ale veď práve ona ti povedala, aby si nedala macochu jej deťom . . .“

„Jej deťom? A tvojím!“

„Teda dobre, naším deťom . . .“

„A ani ím nedám macochu. Im, totiž naším deťom, budem aj na ďalej matkou, ale dieťaťu tejto . . .“

„Nik jej neberie právo byť materou . . .“

„Áno, keď sa ty s ňou neoženíš. To by jej vzalo materstvo . . .“

„Ale, veď ona . . .“

„Teda čo? Keď ona nepoznala svojej vlastnej materi, žiadaš, aby nebolo tak, ako má byť a ako sa patrí?“

„Ale, uváž, že toto dievča...“

„Ty si mal uvážiť...“

„To je šialenstvo, opravdivé šialenstvo...“

„Čo sa predtým stalo, to bolo šialenstvo. A teraz si to rozmysli, ak neurobiš to, čo je tvojou povinnosťou, škandál urobím. Nech sa dozvie o tom celý svet.“

„Gertruda!“

„Ožeň sa s ňou a s tým basta!“

XIV.

Hlboký smútok opanoval tento dom po Ramírovej svadbe s dievčaťom z nálezinca. A ona sa ešte väčšmi zdala slúžkou a Gertruda zas ešte väčšmi domácou paňou, než predtým. Gertruda sa všemožne vynasnažovala, aby deti čo najďalej udržala od novomanželov, a aby čo najmenej tušily o intímnom spoložití týchto dvoch. Okrem toho musela najat inú slúžku a vysvetliť deťom túto okolnosť.

Ale, ako ím už len vysvetliť, že bývalá slúžka zasadla k stolu so všetkými domácimi? Lebo tak to požadovala Gertruda.

„Seňora, pre Boha,“ úpenlive prosila Manuela, „nezahanbujte ma na toľko... Veď ma tým privádzate do veľkých rozpakov... Požadujete, aby som si prisadla k stolu s páni, najmä s deťmi, ... a aby som tykala seňoritovi... To nemôže byť!“

„Hovor s ním, ako chceš, ale je potrebné, aby deti, ktorých sa tak veľmi bojíš, vedely, že patriš k rodine. A teraz už, keď je vec takto zariadená, nemôžu vás prekvapiť pri intímnostiach. Od týchto čias budete si lepší pozor dávať.“

Predtým, keď ste sa chceli skryť pred nimi, tým väčšími to bilo do oči.“

Manuelino tehotenstvo stávalo sa už veľmi obtížnym. Jej veľmi krehká telesná sústava veľmi ťažko snášala tento stav. A Gertruda zas jej odporúčala, aby pred deťmi skrývala svoje abnormálne polozenie.

Ramíro žil resignovaný a pohrúžený do svojho zúfalstva, a ešte väčšími podliehal Gertrudinej vôli.

„Áno, áno, teraz to dobre chápem,“ hovorieval, „nebolo iného východiska, ale . . .“

„Trápi ťa to?“ spýtala sa ho Gertruda.

„Že som sa oženil? To nie! Ale, že som sa musel ešte raz oženiť, to áno.“

„Teraz niet času, aby sme nad tým uvažovali; ty sa musíš smelo biť so životom!“

„Ach, Tula, keby si ty bola chcela!“

„Dala som ti jeden rok času, či si ho vedel vyčkať?“

„A keby som bol vydržal, ako si si žiadala, čo by sa bolo stalo na konci, povedz? Veď si mi ničoho nesľúbila.“

„A keby som ti aj bola sľúbila, stalo by sa to samé. Ba ešte horšie. V našom položení, keď som ti ten sľub dala, a keby som ťa bola potom požiadala, aby si predĺžil termín našej svadby, bolo by to ešte horšie.“

„Ale keby som bol jednako počkal, kým si si to priala, povedz, čo by si bola urobila?“

„Neviem.“

„Že to nevieš . . . Tula . . . že to nevieš . . .“

„Nie, neviem; hovorím ti, skutočne neviem.“

„Ale tvoje city . . .“

„Mysli teraz na svoju ženu, neviem, či vydrží kritický moment, do ktorého si ju vohnal. Chúďatko, taká je slabá!

a tak sa strašne bojí . . . Ešte stále je naplašená tým, že je tvojou ženou a domácou paňou.“

A keď nadišla hodina nebezpečného pôrodu, zopakovala Gertruda znova tú sebaobetavosť, ktorú dokázala pri pôrodoch svojej sestry, a vzala nemlúvniatko do náručia, úbohé, slabé stvoreniatko, zahalila ho do plienok a prvá ukázala ho otcovi.

„Tu ho máš, švagre, tu ho máš.“

„Úbohé stvorenie!“ zvolal Ramiro. Cítil, že sa mu vnútornosti až sťahujú od súcitu, keď zazrel tento úbohý batožtek žijúceho a trpiaceho mäsa.

„Veď je to tvoje dieťa, o jedno dieťa viac . . . Je to ešte jedno dieťa, ktoré k nám prišlo.“

„K nám prišlo? Teda aj k tebe?“

„Áno, aj mne; ani jemu nemôžem byť macochou, lebo som hľadela na to, aby ani ostatné nemaly macochu.“

A tak sa stalo, že nerobila rozdiel medzi týmto dieťaťom a ostatnými.

„Gertruda, ty si svätica,“ povedal jej Ramiro, „ale svätica, ktorá stvorila hriešnikov.“

„Nehovor tak; ja som hriešnica, ktorá sa celou dušou starám, aby som stvorila svätcov, svätcov z tvojích detí, z teba a z tvojej ženy.“

„Mojej ženy! . . .“

„Áno, z tvojej ženy, z matky tvojho dieťaťa. A prečo zaobchodíš s ňou s takým láskavým odporom, ako čo by ti bola na ťarchu?“

„A čo chceš viacej, mám sa azda zamilovať do nej?“

„A či si nebol zamilovaný, keď si ju sviedol?“

„Do koho? Vari do nej?“

„Už viem, už viem, že nie; ale, chudinka, zaslúžila by si toho . . .“

„Veď ona poskytuje to najmenšie, čo sa od najprostejšej ženy môže žiadať, veď ona je ničím!“

„Človeče, nieže nie; je viacej, skutočne viacej, než si myslíš. Nepoznal si ju ešte dostatočne.“

„Veď je otrokyňou . . .“

„Môže byť, ale ty ju máš osvobodiť . . . Chudina, celá je zostrašená . . . Narodila sa už takou . . . Ty si zneužil jej plachosti . . .“

„Neviem, ako sa to stalo . . .“

„Takí ste vy mužskí, neviete čo robíte, ani si to nerozmyslíte. Robíte takéto veci, neuvážiac, čo robíte.“

„Často býva horšie rozmyslieť si vec a nevykonať ju . . .“

„Prečo to hovoríš?“

„No, nič to . . .“

„Ty sa zaiste domnievaš, že som to ja, ktoré iné nerobí, iba myslíš?“

„Nie, nepovedal som, že by som tak smýšľal . . .“

„Áno, ty si myslíš, že som stelesnené premýšľanie.“

XV.

Úbohá Manuela, dieťa z nálezinca, otrokyňa, znova otehotnela. A Ramiro bol nad tým veľmi roztrpčený.

„Ako by nebolo dosť starosti s tými ostatnými . . .“ povedal.

„A čo si žiadaš, aby som urobila!“ zvolala jeho obeť.

„Konečne, ty si to chcel,“ ozvala sa Gertruda.

A neskôr, zavolala ho na stranu a robila mu výčitky pre

jeho súcitný odpor, s akým sa choval k svojej žene. Ale táto prenášala toto tehotenstvo ešte horšie, ako predošlé.

„Bojím sa o toto úbohé dievča,“ prorokoval don Juan, lekár, vdovec, a opakoval svoje návštevy čím diaľ, tým častejšie.

„Myslíte, že jej hrozí nebezpečenstvo?“ spýtala sa ho Gertruda.

„Táto úbohá stvora je vnútorne celkom zničená. Celá je skrz-naskrz tuberkulózna. Vydrží, to je pravdepodobné, kým porodí, lebo príroda, je veľmi múdra . . .“

„Príroda? Nie! Ale najsvätejšia Panna, Matka Božia, Don Juan,“ prerušila ho Gertruda.

„Ako sa vám páči; poddám sa, ako vždy vašej mienke. Teda, ako som povedal: Príroda, alebo Panna Maria, čo je u mňa to samé . . .“

„Nie, Panna, to je tá Milosť . . .“

„Dobre teda, Príroda, Panna, Milosť, alebo čokoľvek iné, zariadi to tak, že v takýchto prípadoch sa matka chráni a vydrží, kým dá život novému stvoreniu. Toto nevinné nemluvniatko je záchranným štítom oproti smrti svojej úbohej budúcej matke.“

„A potom?“

„Potom? Stane sa, že pravdepodobne, ba bezpochybne, musíte sama vychovávať o jedno dieťa viacej, k čomu si ovšem musíte pribrať kojnú. Máte ich už štvoro; vychováte pri nich i to piate.“

„O všetky sa postarám, ktoré Boh pošle.“

„A hovorím vám, pravdepodobne, nehovorím istotne, že don Ramíro bude zas svobodný,“ a lekár uprene pozrel na Gertrudu svojimi malými šedivými očami.

„A zaiste bude sa chcieť tretí raz oženiť,“ doložila Gertruda a stavala sa, ako čo by ho nebola rozumela.

„To by už bolo hrdinstvom!“

„A vy, predpokladajúc, že ostanete vdovcom, a síce bezdetným, nemáte spôsobilosti stať sa hrdinom.“

„Ach, doňa Gertruda, keby som tak mohol hovoriť!“

„Teda radšej mlčte!“

„Už mlčím.“

Schytil jej ruku, zadržal chvíľu vo svojej a druhou zľahka ju potľapkajúc, doložil so vzdychom:

„Každý človek je svetom, Gertruda.“

„A každá žena mesiacom, všakže, don Juan?“

„Každá žena môže sa stať nebom.“

„Tento človek, tak sa zdá, dvorí mi platonický,“ povedala si Gertruda.

Potom, keď sa v celom dome obávali o úbohú Manuelu a všetka starostlivosť sústredila sa na ňu, Ramíro musel si zrazu ľahnúť, lebo ochorel na zápal pľúc. Úbohé dievča z nálezinca bolo nad tým ohromené.

„Manuela, ponechaj to na mňa,“ povedala jej Gertruda; „ty sa staraj o seba a staraj sa o dieťa, ktoré v sebe nosíš. Nenástoj na tom, aby si ty opatrovala svojho muža, to by len obťažilo tvoje položenie.“

„Ale to je mojou povinnosťou . . .“

„Ty sa máš starať o to, čo je tvoje.“

„A môj muž, nie je mojím?“

„Nie, teraz nie; teraz je tvoje dieťa, ktoré má prísť.“

Ramirova choroba sa zhoršovala.

„Obávam sa komplikácií so srdcom,“ vyniesol výrok don Juan. „Má ho slabé; je to jasné, tie súženia a tie nepríjemnosti!“

„Azda umre, Don Juan?“ spýtala sa Gertruda preľaknutá.

„Všetko sa môže stať . . .“

„Don Juan, zachráňte ho, zachráňte za každú cenu! . . .“

„A čo iné si môžem priať, než zachrániť ho!“

„Ach, aké nešťastie! Aké nešťastie!“ a prvý raz sa stalo, že si táto žena musela sadnúť a že zamdlela.

„Je to skutočne hrozné,“ povedal lekár, keď sa Gertruda spamätala; „takto zanechať štvoro detí, ba, čo hovorím štvoro, už možno hovoriť o piatich, a k tomu táto úbohá vdova v jej položení! . . .“

„To je najmenšie, don Juan; pre toto všetko ja stačím, ba i na viacej. Ale, aké to nešťastie, aké nešťastie!“

A lekár odchádzal, hovoriac si: „To je jasné, táto malá švagriná počítala s tým, že jej švagor bude znova voľným. Každý človek je celým svetom, ba viac ľudí viac svetov. Ale, aká je to žena, to je skutočne žena v pravom smysle slova! Aká sila v nej! Koľko ostroumnosti! A aké oči má! Aké telo! Aký oheň iskrí z nej!“

Ramíro jedného večera, keď mu horúčka klesla a bol trochu pokojnejší, zavolať Gertrudu, požiadal ju, aby zatvorila dvere na spálni a povedal jej:

„Tula, umrem, niet pre mňa lieku, umrem iste. Cítim, že mi srdce nechce viac pracovať, napriek všetkým injekciám: umrem . . .“

„Ramiro, nemysli na to.“

Ale ona už sama verila, že umre.

„Umrem, a teraz nadišla hodina, Tula, aby som ti povedal úplnú pravdu. Ty si ma sosobášila s Ruženou.“

„Lebo si sa nevedel rozhodnúť a chcel si to oddialiť . . .“

„A vieš prečo?“

„Áno, viem, Ramiro.“

„Z počiatku, keď som vás videl, vás dve, všimol som si len Ruženy; ona zjavila sa už s ďaleka; ale keď som sa priblížil, a keď som vás začal navštevovať, jedine teba som videl, lebo s blízka som si jedine teba mohol všimnúť. Z ďaleka ťa ona zatemňovala, s blízka zatemňovala si ty ju.“

„Nehovor tak o mojej sestre, o matke svojích detí.“

„Nie, matkou mojích detí si ty, ty, ty.“

„Ramíro, nemysli teraz na iné, než na Ruženu.“

„S ktorou sa onedlho spojím, všakže?“

„Kto to vie? ... Mysli na život, na svoje deti ...“

„Mojím deťom ostaneš ty, ich matka.“

„A myslí na Manuelu, na úbohú Manuelu ...“

„Tula, tá lehota, tá osudná lehota!“

Gertrudine oči naplnily sa slzami.

„Tula!“ zastenal nemocný roztvoriac náručie.

„Áno, Ramiro, áno!“ zvolala padnúc mu do náručia a objímuc ho. Ústa sa im spojily a tak ostali chvíľu, vzdychajúc:

„Tula, odpustiš mi všetko?“

„Nie, Ramíro, nie: ty mi máš odpustiť.“

„Ja?“

„Ty! Raz hovoril si o svätcoch, ktorí stvorila hriešnikov. Hádám som mala neľudskú predstavu o cnosti. Ale keď to bolo na začiatku a ty si sa obrátil k mojej sestre, urobila som to, čo som musela spraviť. Okrem toho, mužskí, teraz spovedám sa ti i z toho, každý mužský, ešte aj ty, Ramíro, ešte aj ty, naplňovali ste ma bázňou; nemohla som v mužskom vidieť iné, než zviera. Deti, áno; ale mužskí ... Utekala som pred mužskými ...“

„Tula, pravdu máš.“

„Ale teraz si oddýchni, lebo toto vzrušenie ti môže škodiť.“

Prikázala mu, aby si skryl ramená pod prikrývadlo, pokrývala ho, a bozkala ho na čelo, ako sa bozkáva dieťa, — od týchto čias bol jej akoby synom, — a vyšla von. Keď sa octla o samote, povedala si: „A ak sa zotaví a vylieči sa? Ak neumre? Teraz, keď som práve rozpečatila tajnosť medzi nami? A čo úbohá Manuela? Budem musieť odísť odtiaľto a kam by som šla? A ak Manuela umre a on znova bude voľný?“ A odišla pozrieť Manuelu, ktorú našla ležať vysilenú.

Nasledujúceho dňa priviedla deti k otcovej smrteľnej posteli, ktorý prijal už posledné pomazanie a umieral; sodvihla ich jedno po druhom a kázala im, aby bozkali otca. Potom prišla Manuela, podopieraná ňou, Gertrudou, a temer umierala od žiaľu nad nemocným. Museli ju vyviezť a uložiť do postele. A krátko nato, chytiac Gertrudinu ruku, Ramiro zašeptal: „S Bohom, Tula moja!“ A posledným vydýchnutím vypustil Ramiro svoju dušu. A ona, teta, uvoľnila citom svojho srdca vo vzdychoch a v žiaľuplnom náreku nad bezdušným telom otca svojích detí, svojho úbohého Ramira.

XVI.

V tejto domácnosti, okrem domácej panej, na nikom nebolo badať hlbšieho zármutku, lebo deti ešte neboly schopné pochopiť rozsah toho, čo sa stalo, a Manuela, vdova, ani nevediacca, ako sa ňou stala, sústredila celý svoj život, všetky svoje sily, sta rastlina, k boju za život, ktorý v sebe nosila, a opakovala, pri tom stenajúc, sta ranené zviera, že chce umrieť. Gertruda starala sa o všetko.

Stlačila oči mŕtvemu, ale nie bez toho, aby si nebola povedala: „Či sa ešte díva na mňa...?“ Zahalila ho posmrtným rúchom, ako kedysi svojho ujca a ponechala ho v šatoch, v ktorých umrel, nevyzlečúc ho z nich, a potom, zlomená únavou a starosťami mnohých rokov, na chvíľu spojila svoje pery s Ramirovými studenými perami a v duši preletely jej spomienky na ích životy, ktoré boli vlastne jej životom. Ale, v tom bolo čuť plač jedného z detí, najmenšieho, dieťaťa dievky z nálezinca; to ju odtrhlo od mŕtveho, odišla od neho k živému stvoreniu, aby ho vzala do náručia, utíšila a nežne pohladkala.

Manuela čím diaľ tým väčšmi chradla.

„Señora moja, ja umriem; tento raz to neprežijem; tento pôrod bude ma stáť život.“

A tak sa stalo. Dala život dieťaťu, ale ona vykrvácala. Dievčatko prišlo na svet celé zakrvavené a Gertruda musela prekonať v sebe odpor pred touto čiernou a hustou krvou. Vždy viedla úžasný boj so sebou, aby premohla v sebe toto ošklivenie. Stalo sa bolo raz krátko pred Ruženinou smrťou, že táto vracala; keď to uvidela Gertruda, odbehla od nej celá splašená. A nebol to strach, nie; bolo to štítenie sa.

Manuela umrela, upierajúc oči do Gertrudiných očí, a v očiach Manuely zdalo sa, že blúdia hmlisté postavy nad tieňami nálezinca.

„O tvoje deti sa nemusíš trápiť,“ povedala jej Gertruda, „lebo ja budem žiť, kým im nezaistím životnú postáť a kým si svojou vlastnou hodnotou upraví cestu životom. A ak nie, nechám im bratov, ktorí im budú pomáhať. Ale menovite starať sa budem o toto posledné, ty chúďa moje, ktoré ťa stojí život. Budem mu súčasne i matkou i otcom!“

„Vďaka! Vďaka! Vďaka! Boh vám to odplatí! Vy ste sväticou!“

A chcela jej ruku bozkať, ale Gertruda sa sklonila nad ňou, bozkala ju na čelo a nastavila jej svoje líca, aby ju tiež aj ona poľúbila. A tieto výrazy vďaky opakovalo úbohé dievča z nálezinca, ako keď dieťa odrieka naučenú úlohu. A umrela tak, ako žila, ako ranené a trpezlivé zviera, lepšie rečeno, ako nejaká vec.

A táto smrť bola taká prirodzená, že sa najhlbšie dotkla duši Gertrudinej, ktorá už tri razy bola pri umieraní. Pri tomto umieraní zdalo sa jej, že najlepšie cíti smysel tejto veľkej záhady... Ani ujcova smrť, ani smrť jej sestry, ani Ramirova, neprevrátila takú hlbokú jamu, ktorá sa začala otvárať v stredobode jej duši. Bolo to tak, ako čo by táto smrť potvrdila tie tri predošlé a ako čo by ich objasnila.

Vo svojích osamelých rozjímانيach povedala si: „Tí ostatní umreli; túto zabili!... On ju zabil!... My sme ju zabili! Či som ju nezabila ja väčšmi, než ostatní? Nepriviedla som ju ja do tohoto úžasného položenia? Ale či toto úbohé stvorenie vôbec žilo? Či mohlo žiť? Či sa vôbec narodilo? Keď bola vysotenou, či aj jej smrť nie je takým vysotením? Či nebolo takým vysotením aj jej manželstvo? Či sme ju nesotili do letiaceho kruhu večnosti, aby vstúpila do nálezinca večnej blaženosti? A či nebude aj tam len dieťaťom z nálezinca?“ A čo ju najviac znepokojovalo, bola húževnatá myšlienka prenasledujúca ju, čo asi pocíti Ružena, keď uvidí Manuelu vedľa Ramira a keď ju spozná na tom druhom svete. Jej ujec, ten dobrý kňaz, vychovavší ich, vyplnil svoju úlohu na tomto svete úplne, a svojou prítomnosťou bdel nad ich výchovou; jej sestra Ružena dosiahla splnenie túžby, zažila radosti a opustila

deti, ktoré chcela mať; Ramiro... Ramiro? Áno, aj Ramiro vykonal svoju veľkú okružnú cestu, pričom vesloval chrbtom obrátený k hviezde, ktorá mu ukazovala cestu; strádal, ale strádal zmužile, zhrešil, ale si hriech aj odpýkal. Kdežto táto úbohá vlastne ani nestrádala, nehrešila, ba na nej sa prehrešili, a umrela ako sirota!... „Vlastne aj Eva umrela ako sirota,“ — pomyslela si Getruda. A potom doložila: „Nie, veď mala Boha, ako otca! Ale kto jej bol matkou? Eva nepoznala matky!... Takto sa vysvetľuje prvý prahriech!... Eva umrela, ako sirota ľudstva!“ A, takto mysliac na Evu, prešla v rozpomienke na rozprávku z Genezisu, ktorú nedávno čítala, ako Boh vdýchol človekovi nosom život a predstavil si, že mu ho tým istým spôsobom aj môže vziať. Potom si zasa predstavila, že tomuto úbohému dievčaťu z nálezinca, smysel života ktorej nechápala, tiež Boh odobral život v jednom bozku, položiť svoje nekonečné a neviditeľné rty, ktoré keď sa uzavrujú, tvoria modré nebesá, na smrťou zmodralé pery tohoto úbohého stvorenia a tým odobral jej posledný dych života.

A tak ostala Getruda so svojimi piatimi deťmi a starala sa, aby to posledné dobrou kojnou tiež udržala pri živote.

Najstarší, Ramirín bol živým odbleskom svojho otca, aj v postave aj v pohyboch a jeho teta umienila si už od teraz počnúť, už od malička, premôcť v ňom ťahy charakteru a náklonnosti jeho otca, lebo, keď ho pozorovala, vybadala, že tieto mu najväčšmi škodia. „Musím byť na pozore,“ povedala si Getruda, „keď sa v ňom zobudí mužský alebo lepšie rečeno samec, a musím ho vychovávať, aby si potom volil spokojne a opatrne.“ Ale najhorším

pri tom bolo, že jeho zdravie nebolo veľmi pevné a jeho vývin bol ťažkopádny, ba až bolestný.

A všetkých musela uvádzať do života a vychovávať ich v úcte k svojim mŕtvym rodičom.

A čo chůďatká deti dievčata z nálezinca? „Aj ony sú mojimi deťmi,“ myslela si Gertruda, „tak sú ony mojimi, ako tie druhé, deti mojej sestry, ba ešte väčšmi sú moje. Lebo sú deťmi môjho chriechu. Môjho? Či nie skôr jeho hriechu? Nie, môjho hriechu! Ony sú deťmi môjho hriechu! Áno, môjho hriechu, chůďatko maličké,“ a najväčšmi sa starala o najmenšie.

XVII.

Gertruda, domrzená večným zaliečaním dona Juana lekára, ktorý častejšie zopakoval svoje návštevy k deťom, ba ešte si namyslel, že aj k nej chodieval, ako k nemocnej, keď ona ničoho nevedela o tom, ako by ju niečo bolelo, konečne jedného dňa mu oznámila, že sa odhodlala premeniť lekára.

„Ako, a prečo to, Gertruda?“

„Nuž vec je veľmi jednoduchá, pozorujem vo vás isté zvláštnosti, o ktorých sa obávam, že nimi prechodíte k detinskostiam predčasnej staroby, a za lekára potrebujeme človeka s jasným a sviežim umom.“

„Teda dobre; nadišiel moment, keď mi dovoľíte, aby som sa s vami otvorene poshováral.“

„Hovorte, čo chcete, don Juan, ale rozumejte ma dobre, že to bude posledným slovom, ktoré poviete v tomto dome.“

„Kto ho vie!“ . . .

„Teda hovorte.“

„Gertruda, ako viete, som vdovcom a bez detí a ja zbožňujem deti.“

„Teda, ožeňte sa znova.“

„To aj chcem.“

„Ach, to sa azda chcete so mnou poradiť?“

„Hľadám viacej, než radu.“

„Azda vám mám najst mladuchu?“

„Som lekárom, hovorím vám, a nielen, že som nemal detí s mojou ženou, vdovou, ale stratili sme ešte aj to dieťa, ktoré ona priniesla do manželstva a ja plačiem ešte i dnes za chudátkom. Ďalej viem, viem to celkom iste, že nikdy nebudem mať vlastných detí, že ich nebudem môcť mať, hoci preto, a to je celkom jasné, necítim sa byť menej mužským, než ktokoľvek iný. Gertruda, vy mi iste rozumiete?“

„Chcela by som vás nerozumieť, don Juan.“

„Ale aby som zakončil, myslím, že pre tieto deti, pre vaše sesterčatá a hádam i pre tých dvoch druhých“ ...

„Pre mňa sú tak sesterčatmi, ako tam tie, ba lepšie rečeno: všetky sú mojimi deťmi.“

„Teda dobre, týmto vašim deťom, keď ich už za svoje považujete, nebolo by zle, keby mali otca, otca nie zle situovaného, ba temer bohatého.“

„A to je všetko.“

„Áno, myslím, potrebovaly by otca.“

„Don Juan, ím postačí Otec nás všetkých, Ten v nebesiach.“

„A ako matka vy, ktorá je zástupkyňou najsvätejšej Matky Božej, je tak?“

„Don Juan, povedali ste to, ale posledný raz v tomto dome.“

„Tak teda?“ ...

„Že celá táto historia o potrebe mať deti a o vašej neschopnosti zadovážiť si ich, však som vám dobre rozumela, don Juan?“ ...

„Celkom dobre, ale toto posledné, samozrejme, nech ostane medzi nami.“

„Nebudem to ja, ktorá by vám prekážala pri vašej druhej ženbe, ale musím vám povedať: táto historia nepresvedčila ma o tom, že si chcete adoptovať deti, a že vám to bude ľahké, i keď sa oženíte; ale vy hľadáte mňa, a vy by ste ma chceli mať, keby som aj sama bola, a čo by sme aj sami žili a bez detí; dobre som vás pochopila, don Juan? A vy mňa chápete?“

„Je pravda, Gertruda, že keby ste i sami boli, chcel by som sa s vami oženiť, keby ste chceli, to je jasné! Lebo ja jasne vidím, celkom jasne, že vy ste tá, ktorá ma priťahujete: ale v tomto prípade museli by sme adoptovať akýmkoľvek spôsobom deti a čo by sme si ich priviedli z nálezinca. Veď ja som už mohol vybadať, že vy, ako i ja, mrete za deťmi, že ich potrebujete, že za nimi túžite a že ich zbožňujete.“

„Ale ani vy, ani nikto mi nemôže tvrdiť, don Juan, ako by som bola neschopná porodiť deti; nikto nemôže povedať, že som neplodná, a preto: neprekročíte viac prah tohoto domu.“

„Gertruda, ale prečo?“

„Preto, že ste sviniar!“

A tak sa rozlúčili navždy.

Ale neskôr, keď ho takto odpudila, nadišiel ju akýsi opo-

vrzenia plný súcit a súcitné opovrženie k tomuto človekovi. „Či som jednako nebola k nemu prílišne tvrdou?“ povedala si. „Tento človek vyviedol ma z rovnováhy, to je pravda; jeho pohľady ma väčšmi ranily, než jeho slová, ale jednako len, mala som s ním ináč zaobchodiť. Úbožiak, tak sa zdá, potrebuje akéhosi lieku, ale nie ten, ktorý hľadá, lež potrebuje iného heroického a radikálneho lieku.“ Však, keď sa dozvedela, že si don Juan už pomohol, začala rozmýšľať o tom, či to skutočne nebolo teplo domáceho krbu, ktoré on hľadal; hoci čoskoro začala ho podozrievať z niečoho iného, čo jej srdce ešte väčšmi pobúrilo. „Ech!“ povedala si, „on potrebuje gazdinú, ktorá by sa starala oňho; položila mu na posteľ čisté prádlo, starala by sa, aby mu pripravila obed na čas, . . . a to je horšie, horší liek než som ja myslela, o mnoho horší! Keď žena nemôže byť takým liekom, tak je len domácim zvieratom, a vo väčšine prípadov je súčasne i tým, i tým! Ach, títo mužskí...! Aké je to sviňstvo a aká je to lieň! A ešte hovoria, že kresťanstvo vykúpilo našu sudbu, sudbu žien!“ A keď o tomto premýšľala, rozpomenula sa na svojho nebohého ujca, prekrižovala sa a povedala: „Nie, nebudem viacej premýšľať . . .!“

Ale, kto môže na úzde držať myšlienky, keď už zahryzol do ovocia poznania dobrého a zlého? „Kresťanstvo, konečne, napriek Magdalene, je náboženstvom mužov,“ povedala si Gertruda, „mužského rodu sú Otec, Syn, Duch Svätý!“ . . . Ale čo je s Matkou Božou? Náboženstvo Matky Božej záleží v tomto: „Tu som slúžobkyňa Pánova, nech sa stane podľa slova Tvojho“, a ďalej záleží v tom, že pýta svojho syna, aby sa postaral o víno na jednej svadbe, ktoré opája a rozveseľuje a dáva zabudnúť na bolesti, a že pri tom jej Syn povie: „A čo mňa po tebe, ženo, ešte neprišla hodina

moja...‘ Čo mňa po tebe...? A menuje ju ženou a nie matkou!...“ A znova sa prekrižovala, však tento raz s opravdivou báznou. A to preto, že jej strážny demon, tak si to myslela, pošepol: „I On bol len mužským!“

XVIII.

I ubiehal rok za rokom. Roky tiché a pokojné. Sirotstvo dodávalo tomuto domu, ktorému k blahobytu ničoho nechýbovalo, akési intímne duchovné svetlo tichého pokoja. Nebolo treba myslieť, čo prinesie nasledujúci deň, a žili všetci v tomto dome ešte v srdečnejších vzťahoch, než vtedy, keď ešte dýchali, žili a svojími telami vyplňali miesta tie tri osoby, dávajúce Gertrude látku k utvoreniu svojej ríši, a to Ramíro a jeho dve ženy z tela a duše. Gertruda stále rozprávala o nich svojím deťom. „Pozri, ako sa díva na teba tvoja matka!“ alebo: „Daj pozor, uvidí ťa tvoj otec!“ To boly jej najčastejšie napomenutia. A podobizne tých, ktorí už len „boli“, skvely sa na najlepšom mieste tohoto domáceho krbu.

Ale deti napriek tomu začaly ích pomaly zabúdať. Pre nich oni jestvovali iba v slovách mamy Tuly, ako ju všetci nazývali. Bezprostredné rozpomienky najstaršieho Ramirína sa už tiež tratily a pomiešaly sa s rozpomienkami, o ktorých počul rozprávať svoju tetu. Jeho rodičia boli preňho skoro už len výtvorom tety Tuly.

O čo sa Gertruda najväčšmi starala, bolo, vyhnúť tomu, aby sa nezrodila medzi nimi myšlienka rozdielnosti, že maly dve matky a že boly vlastne len polobratmi a polosestrami. Ale nedalo sa to zamedziť. Z prvu cítila v sebe pokušenie

povedať ím, že tie dve, Ružena a Manuela, boly, ako ona sama, matkami všetkých, ale čo skoro zbadala, že je nemožné na dlhú dobu podržať tento omyl; a predovšetkým láska k pravde, a táto láska bola v nej bezhraničná, prímala ju k tomu, aby toto pokušenie prekonala.

Keďže jej láska k pravde smiešala sa s láskou k čistote, odpornými jej boly tie bežné historky, ktorými hľadajú ľudia oklamať dôveru detí, na príklad ako bolo, že deti prinášajú na svet z Paríža, kde ich kúpia. „Zvláštna záľuba troviť peniaze na takéto hlúposti!“ povedalo raz jedno dieťa, ktoré malo viac bratov, a ktorému nahovorili, že jeho maličkému priateľovi čoskoro prinesú jeho rodičia nového mladého bračka. „Aká radosť je v tom, rozprávať samé hlúpe lže,“ povedala si Gertruda, ale doložila k tomu: „Nie každá lož býva daromná!“

„Povedali mi, že som synom slúžky môjho otca, a že moja mama bola slúžkou mamy mojích bratov.“

Takto hovoril jedného dňa syn Manuely. A teta Tula s najserióznejším tonom a pred všetkými takto odvetila:

„Tu ste všetci bratmi a sestrami, všetci ste deťmi toho samého otca a jednej a tej istej samej matky, ktorou som ja.“

„Mamita, a nepovedala si raz, že my sme mali inú mať?“

„Mali ste, ale teraz som Vám matkou ja, aby ste to už raz vedeli! A neopovážte sa viacej o tom hovoriť!“

Jednako nemohla zamedziť, aby nevyšlo na javo, že niektoré z detí vyznamenáva. A takým vyznamenaným bol v prvom rade najstarší, prvorodený Ramirín, ktorého zplodil jeho otec vtedy, keď ešte cítil v srdci svojom ranu od úderu, zadaného mu tým, že si musel voliť medzi dvoma sestrami, alebo lepšie rečeno, keď musel prijať Gertrudin rozkaz, aby si vzal Ruženu. A Gertruda vyznamenávala

ešte svojou láskou najmenšie dieťa, Manuelitu, tento bledý a krehký ružový púčik, pri ktorom sa človek musel vždy obávať, aby ho zima alebo privčasná horúčosť nezničily.

Od Ramirína, najstaršieho, počula Gertruda veľmi pokojný, ba až veľmi pokorný hlas, ale znejúci, ako hvízdajúci a diabolský šepot, o ktorom sa jej zdalo, že vyviera z nejakého kútika hlbín jeho duše, — a keď začula tento hlas, prežehnala sa na čele a na hrudi, keď si už nemohla zapchať uši svojej duše pred týmto hlasom. A o tomto dieťati, o Ramirínovi, hovoril jej ten pokušiteľský šepot, že keď ho plodil jeho otec, hádam vtedy myslel viacej na ňu, na Gertrudu, než na Ruženu. A o Manuelite, o dcére nebožky z nálezinca, hovoril jej vnútorný hlas, že nebyť jej rozhodnutia oženiť Ramira po druhý raz, bez jej prinútenia, aby pykal za svoj hriech, a aby osvobodil svoju obeť, úbohú Manuelu, nežil by tento bledý a krehký púčik.

A koľko práce ju stálo vychovať toto najmenšie dieťa! Lebo prvé dieťa Ramira a Manuely bolo odchované vlastnou materou. Ale Manuela, pokorná vždy, ako zviera, ktorej na pomoci bol súčasne aj jej prirodzený pud, ani sa len nepokúsila odtiahnuť sa, čo len v najmenšom, od tejto svojej úlohy, vzdor tomu, že bola slabej telesnej sústavy. Skôr to bol jej muž, s ktorým sa musela Gertruda hádať. Lebo Ramiro, keď videl slabosť svojej úbohej ženy, hľadel najstojnejšie pre svojho syna. Ale Gertruda, ktorá ho prinútila, oženiť sa s ňou, aj teraz pevne trvala na tom, aby si sama kojila dieťa. „Niet mlieka nad materinské mlieko,“ a keď ju švagor chcel presvedčiť o opak, slovami: „Áno, áno, ale je také slabé, že hrozí nebezpečenstvo i jej i dieťaťu a dieťa navždy ostane biednym a slabým,“ odpovedala mu nesmieriteľná pani domu: „To sú predsudky a rečičky! Že-

na, ktorú možno dobre stravovať, môže vždy dobre kojiť, pri tom pomáha jej aj príroda, a čo sa dieťaťa týka, opakujem ti, že najlepšie mlieko je mlieko materinské, ak len nemá v tele nejaký jed.“ A doložila k tomu stíšiac hlas: „Lebo neverím, že by si bol otrávil krv svojej ženy.“ A Ramiro sa musel podrobiť. Tento spor sa skončil tým, že jedného dňa, keď Ramiro znova nástojil na tom, vidiac, že jeho ženu opanoval závrat, aby dieťa odstavila, paní domácnosti, odvolajúc ho, povedala mu: „Ale, človeče, prečo tak nástojiš na tom? Ešte by si niekto mohol myslieť, že ti je to dieťa na ťarchu...“

„Ako že by mi mohlo byť moje dieťa na ťarchu...? Nerozumiem ti...“

„Nechápeš ma? Ale ja to dobre chápem!“

„Ale keď mi to nevysvetlíš...“

„Ja ti mám vysvetliť? Hádám sa len pamätáš na toho surového a divokého Pascualona, dozorcú tvojho majetku v Majadalaprieta?“

„Čo? Na toho, o ktorom sme si rozprávali, s akou bezcitnosťou prijal chýr o smrti svojho syna...?“

„Áno!“

„Aký to má súvis s týmto? Tula, pre Boha!“ ...

„Že mňa táto udalosť prenikla až na dno duše, ranila ma čo najhlbšie, a preto som chcela vypátrať koreň tohoto zla...“

„To bol vždy tvoj spôsob...“

„Áno, neraz mi povedal aj chudáčik, môj ujko, že som ako Eva, ktorá za každú cenu chcela rozoznať dobré od zlého.“

„A vypátrala si to?“ ...

„Ten chlap...“

„Čo chceš povedať . . . ?“

„Že ten chlap, hovorím ti, cítil svoje dieťa ako prekážku, aby čím pohodlnejšie a nerušenejšie mohol disponovať so svojou ženou, teda chápeš?“

„Aké barbarstvo!“

Preto Ramiro musel uznať, že je premožený a dovolil, aby Manuela sama kojila svoje dieťa, keďže to tak rozhodla Gertruda.

A teraz jej úlohou bolo, aby vychovala toto dieťaťko, nebohej, a tak okolnosťami prinútená, musela mu kúpiť materinskú hrud'. A to vzbudilo v nej úžas, lebo sa bála akejkolvek kojnej, najmä ak bola ešte svobodná, lebo mohla mať krvou mlieko otrávené, a tak by zneužila svojho postavenia. „Ak je svobodná,“ povedala si, „tak je zle! Treba ju stále pozorovať, aby sa nevrátila k svojmu ženíchovi, alebo ku komukolvek, ale, ak je už vydatá, i to je zle, a ešte horšie, ak opustila svoje vlastné dieťa, aby kojila cudzie.“ Lebo toto sa jej zdalo najodpornejším. Predať svoju vlastnú materinskú štavu a pri tom zle nasýtiť, ba hádam nechať hladom zomierať vlastné deti: to jej zapríčiňovalo bolestné vnútorné utrpenie. A tak sa stalo, že od samého začiatku neznášala sa s kojnými úbohého nemluvniatka a musela ich meniť každý štvrtý deň. Aká škoda, že ho ona sama nemohla koiť! Konečne musela sa odhodlať k umelému kojeniu.

Ale toto umelé kŕmenie stalo sa u nej umením, ba až poeziou, a konečne najhlbšou prirodzenosťou, ako je u slepého inštinkt. Kŕmenie dieťaťa bolo jej kultom, obeťou, ba až sviatosťou. Kojenecká fľaša, tento priemyselný výrobok, stal sa u Gertrudy symbolom a nástrojom náboženského rítu. Umývala fľašky, vyvárila cumle, za každým,

keď ich dieťa použilo, pripravovala a sterilizovala mlieko s opatrnosťou, s horlivosťou a so zápalom, s akými by kňažka vykonávala svoju posvätnú obeť. Keď vložila cumlík do ústičiek úbohého neviniatka, cítila, ako sa jej rozochvela a zahorela vlastná hrud'. A to úbohé stvoreniatko položilo si zavše svoju drobnú rúčku na Gertrudinu ruku, ktorou držala fľašku.

A líhala si k dieťaťu, dávajúc mu teplo svojho tela, ba vzala k sebe do postele aj fľašku s mliekom, aby, keď sa v noci zobudí a bude pýtať jesť, mu mala čo dať. A ona ešte i to si žiadala, aby teplo jej tela, rozpáleného zavše horúčkou panenského materstva a materinského panenstva, dalo tomuto umelému mlieku silu materinského živého mlieka, ba zdalo sa jej, že záhadným spôsobom prechodí na ňu niečo z tých túžob, ktoré vznikly na jej osamelom panenskom lôžku. A keď mu dala fľašu, v ich tajnom útulku v noci, v tme, kde boli sami, položila si dieťaťo na svoju neúrodnú, len krvou naplnenú hrud', tak, aby ju mohli dosiahnuť ručičky dieťaťa, ba že si ich aj mohlo položiť na ne, kým vssávalo do seba šťavu života. Pri tom zdalo sa jej, že akási neurčitá a sladká ilúzia oživuje malú sirôtku. A ona to bola, Gertruda, ktorá takto snila. A čo snila? Sama to dobre nevedela.

Zavše stalo sa, že malé stvoreniatko vracalo v posteli, ktorá dosiaľ bola taká čistá, ako olúpané vajce. Gertruda cítila v srdci prudké bodnutie nad týmto poškvernením. Jej až chorobná vášeň pre mravnú čistotu, z ktorej pochádzal jej mystický kult pre čistotu vôbec, trpela pri tom, a stálo ju to veľkého sebazaprenia, aby sa opanovala. I pochopila teraz dobre, že nemožno žiť bez toho, aby sa človek nepoškvvrnil, ale táto škvrna bola najnevinnejšia, hoci sa

pri tom základy jej duše bolestne zachvely. Preto pritisla k srdcu toto malé stvoreniatko a mlčky prosila ho za odpustenie pre pokúšenie na jej čistotu.

XIX.

Okrem týchto materinských starostí o úbohé stvoreniatko Manuelinej smrti, v tejto starostlivosti prejavovalo sa isté pokajanie súčasne s určitým mystickým kultom. Gertruda starala sa najviacej o Ramirína, nezameškajúc ovšem výchovu ostatných a usilujúc sa neukázať, ako by deti, jej bližšie po krvi, obzvlášťne vyznamenávala. Pri Ramirínovi na každom kroku bdela nad jeho výchovou, bdela nad všetkým, čo by mohlo upamätávať na charakteristické ťahy jeho otca, na ktorého sa fyzický veľmi ponášal. „Takýmto bol iste aj on v tomto veku,“ neraz pomyslela si teta a hľadala, kým nenašla, medzi listinami svojho nebohého švagra podobizne z tohoto veku, keď bol malým chlapcom, pozerala na ne a znovu starostlive skúmala, či najde v nich jeho syna, Ramirína. Syna chcela vychovávať tak, ako by bola chcela vychovávať jeho otca, keby ho bola poznala už vtedy, keď bol ešte malým chlapcom; tiež by ho bola vzala pod svoju ochranu a do výchovy, keď sa mu ešte len otváraly cesty do života. „Aby sa nepomýlil tak, ako jeho otec,“ povedala si, „nech si dobre rozmyslí, kým si niečo vyvolí, nech si nesviaže svoju vôľu skôr, než by ju pripútal ku svojmu živému koreňu, k dokonalej láske, dobre osvietenej jeho vlastným svetlom.“ Gertruda verila, že nie na zem, ale na nebo treba hľadiť skôr, než zasadiť nejakú rastlinu. Netreba pozeráť na čiernu zem, ale na lúče svetla, ktoré vysieľa slnce. A verila, že stromček,

zachytivší na svojími korienkami o bralo, iste bude lepšie rásť pri jemnom vetríku od východu a poludňajšom slniečku, než iný strom v tóni dvíhajúci sa z čiernej, žirnej, hriešnej zemi. Lebo svetlo bolo čistotou.

Gertruda učila sa s Raminírom všetky predmety, lebo každého dňa vypočula jeho úlohu. Takto si ukojila aj svoju vedychtivosť, ktorá ju už od detstva trápila, čo zavinielo, že ju ujo často porovnal s Evou. A z predmetov, ktoré sa učila so svojím synovcom, aby ich lepšie pochopil, žiaden nezaujímal ju na toľko, ako geometria. Nikdy by to nebola verila! Lebo v dôvodoch a dôkazoch geometrie, chladnej a suchej vedy pre väčšinu cítiacich ľudí, našla Gertruda, ani netušiac, aké svetlo a čistotu. O niekoľko rokov neskôr, keď Ramirín bol už veľkým, a keď telo jeho tety sa už rozpadlo v prach a odpočívalo v zemi, kde niet viacej slnečných lúčov, s oduševnením rozpomínal sa, ako jedneho pekného, jasného dňa vysvetlovala mu jeho teta, že nemôže jestvovať viacej než päť a len päť pravidelných polyedrov; tri utvorené z trojhranov, tetraeder zo štyroch, octaeder z ôsmych a icoesaeder z dvadsiaticich; jeden z quadratov, totiž kubík, má šesť strán a jeden z pentagonov, totiž dodecaeder, zas dvanásť. „Či nevidíš, aké je to pochopiteľné?“ povedala mu vtedy teta. Takto rozprával synovec po jej smrti. „Či nevidíš, že len päť, a nie viacej, než päť, ani jeden viacej ani jeden menej polyedrov môže byť. Aké je to pekné! Ani to ináč nemôže byť, musí to byť len takto!“ a keď toto hovorila, ukázala mu päť modelov z bieleho kartonu, bieleho, ako sneh, ktoré sama zhotovila, s jej svätými rukami, takými šikovnými do akejkoľvek práci; i zdalo sa vtedy, ako čo by ona práve sama bola objavila zákon o piatich pravidelných poly-

edroch... Chudinka teta Tula! „A pamätám sa i na to, keď sa náhodou niektorý z geometrických modelov zamastil, ona zhotovila hneď iný, tvrdiac, že s takýmto zamasteným nič nemožno dokazovať. Pre ňu bola geometria svetlom a čistotou.“

Ale zas priamo utekala pred vysvetlovaním anatomie a fyziologie. „To sú špinavé veci,“ hovorila, „o ktorých nikto nič istého a jasného nevie.“ Však nad čím najväčšmi bedlila, bolo prvé prejavenie puberty u jej synovca. Chcela mu byť radcom v jeho prvých citových prejavoch a chcela, aby sa jeho prvá láska stala jeho poslednou a jedinou láskou. „Ale, či ozaj skutočne jestvuje prvá láska?“ spytovala sa neraz seba samej, nenachodiac vhodnej odpovedi.

Ale čoho sa najviacej bála, byly hodiny Ramirínovej samoty. Mala strach pred samotou, ktorá nebola osvetlená žiarou slnka. Pre ňu nebolo inej posvätnej samoty, ako samota slnka a samota Panny Marie, keď ju opustil jej Syn-slnce, jej duch. „Aby sa len nikdy neuzavrel do svojej izby,“ tak rozmýšľala, „aby nikdy neostal samotný, keď sa mu k tomu naskytne príležitosť; jestvuje samota, ktorá je tou najhoršou spoločnosťou; najmä, aby príliš mnoho nečítal, áno, aby nečítal príliš mnoho, a aby sa pri veľmi nezadával na obrazy.“ Nie živé, ale všetko namalované a mŕtve naplňalo ju obavou o jej synovca. „Smrť prichádza cez mŕtvých,“ myslela si často.

Gertruda sa obyčajne spovedúvala u Ramirínovho spovedníka, a to preto, aby viedla chlapcovho duchovného vodcu v tom smere, v akom ona chcela, a tak bola to vlastne ona sama, ktorá ho viedla a vychovávala. A preto pri svojej spovedi hovorievala viacej o svojom najstaršom synovi, — ako ho menovala, — než o sebe samej. „Ale,

seňora, vy prichádzate sem vyspovedať sa z hriechov vášho synovca a nie zo svojích," tak jej musel niekoľko rázy povedať páter Álvarez, ale ona odpovedala: „Nuž, keď je vlastne tento chlapec mojím hriechom.“

Keď sa jej raz zdalo, že v chlapcovi odhalila asketické, ba až mystické náklonnosti, pribehla k pátrovi Álvarezovi celá zobrašená.

„Pátre, pátre, to sa nesmie stať!“

„A jestli mu Bóh určil túto cestu...?“

„Nie, On ho nevolá na túto dráhu; ja to viem, viem to lepšie, než vy, a, to sa samo sebou rozumie, že lepšie než on sám; to je... smyselnosť, ktorá sa v ňom prebúdzá...“

„Ale, seňora...“

„Áno, veď chodieva smutný a smútok ešte nie je príznakom, že je povoláný na kňazský stav. A o nejakom hryzení svedomia tiež nemôže byť reči! Teda, prečo je taký?“

„To je Božie určenie, seňora...“

„Božie určenia sú jasné a toto je čosi temného. Vyžeňte mu toto z hlavy, on sa narodil, aby sa stal otcom a ja starou matkou!“

„No, konečne to vyšlo z vás!“

„Áno, vyšlo to zo mňa!“

„Ako vás to len veľmi ťaží! Osvobodte sa od tejto ťarchy... Mne ste už sto rázy povedali, že ste vyničili zo seba tieto zlé myšlienky...“

„Nemôžem, pátre, nemôžem! lebo ony, moje deti, — keďže sú skutočne mojimi deťmi, — to nesmú vedieť, nie, nesmú to vedieť, páter, ony to ani tušiť nesmú...“

„Seňora, uspokojte sa, pre Boha, uspokojte sa... A vyhoďte si z hlavy tieto mýlne predstavy, tieto demonické

pokúšenia, už som vám to sto ráz povedal. Buďte tým, čím ste v skutočnosti... tetou Tulou, ktorú všetci poznáme, ktorú si ctíme a obdivujeme...; áno, obdivujeme...“

„Nie, otče, nie! Vy dobre viete! V svojej duši som inakšou...“

„Ale to musíte skryť...“

„Áno, to treba skryť, áno; ale sú dni, keď cítim vôľu zavolať všetky svoje deti, moje deti!“ ...

„Áno, vaše, vaše!“

„Áno, ja som matkou, tak ako ste vy otcom!“

„Seňora, nechajte to, nechajte to...“

„Áno, chcem ich zavolať a povedať im, že celý môj život bol veľkým klamstvom, omylom a ztroskotaním...“

„Vy osočujete seba samú, seňora. To nie ste vy, vy ste tou druhou, tou, ktorú my poznáme, tetou Tulou...“

„Otče, ja som ho spravila nešťastným: ja som ho nechala dva rázy padnúť, raz s mojou sestrou a raz s tou druhou...“

„Padnúť?“

„Áno, padnúť! A to bolo z pýchy!“

„Nie, to bolo z lásky, z opravdovej lásky...“

„Zo sebeckej lásky k sebe, otče môj,“ a rozplakala sa.“

XX.

A podarilo sa jej vytriahnúť svojho synovca z tých asketických náklonností a začala ho strážiť, aby vypátrala uňho zjavenie sa prvej lásky. „Syn môj, daj si pozor,“ povedala mu, „a neprenáhli sa, lebo, keď sa raz sľúbiš dievčatu, nesmieš ho viacej opustiť...“

„Ale, mama, veď tu neide o zasnúbenie... Najprv treba probovať...“

„Nie, nijaké próby s takým snúbenčením, žiadne také reči: ‚Povedal som tej, alebo inej.‘ Všetko sa musí brať vážne...“

Prísne hľadiac na vec, teta Tula vlastne vybrala mu nevestu, a pomaly starala sa o to, aby svojho Ramirína jemne priviedla ku tej, ktorú preňho vyhliadla, ku Carite.

„Tak sa mi vidí, veľmi sa zaujímaš o Caritu,“ povedala mu jedného dňa.

„Ale ba!“

„A ona o teba, ovšem, ak sa nemýlim.“

„A ty, ako sa mi zdá, zaujímaš sa o nás oboch...“

„Ja? Veď je to vašou vecou, syn môj, celkom vašou vecou...“

Jednako starala sa o to, aby sa sišli a tak uskutočnila svoj úmysel. Ale dbala na to, aby sa čím skôr sosobášili. „A potom nech ona príde k nám bývať,“ povedala, „a tak budeme všetci spolu, tu jest miesta pre všetkých... Budem mať o jednu dcéru viacej!“

Onedlho na to priviedla Caritu do svojho domu, ako ženu svojho synovca. A ich vzťahy staly sa veľmi dôvernými. Usilovala sa vytriahnuť z nej všetko intímne, týkajúce sa jej synovca.

Od začiatku požadovala od nej, aby jej tykala a oslovovala ju matkou, tiež odporúčala jej, aby sa starala o krotkú, tichú a plachú Manolitu.

„Pozri, Carita,“ povedala jej, „staraj sa najmä o toto úbožiatko, ono je najnevinnejšie a najkrehkejšie na svete a dobré je, ako chlieb... Ono je mojím dielom...“

„Ale, veď to chudátko sotva prehovorí... Ba ani ju

len nepočuť chodiť po tomto dome... Mám dojem, ako by sa hanbila ukázať sa medzi nami.“

„Áno, áno, tak je... Až veľmi starala som sa o to, aby som jej vliala odvahy do duše, ale, ak sa nepritúli ku mne a nedrží sa mojej sukne, cíti sa, chudátko, celkom ztrateným. To je pochopiteľné, veď bola umele živená!“

„Ona je skutočne veľmi pracovitá, poslušná, úslužná, ale taká málomluvná... A potom, nikdy nepočuť jej smiechu...!“

„Jedine vtedy, keď sme my dve samé, lebo vtedy stáva sa celkom inou, býva celkom inou Manuelitou... vtedy oživne... Keď ju hľadím povzbudiť a potešiť, povie mi: ‚Neustávaj sa, mamita, že som už raz takou... Ostatne, nie som smutná...‘“

„Ale jednako sa takou zdá...“

„Áno, takou sa zdá, ale ja som sa už presvedčila, že je nie takou. Lebo na príklad, Carita, akou sa Ti zdám byť veselou a či smutnou?“

„Vy, teta...“

„Čo to má znamenať ‚Vy‘ a ‚Teta‘?“

„Dobre teda, mama, ty... Teda ja neviem, či si smutnou, alebo veselou, ale mne sa zdáš byť veselou...“

„Takou sa ti zdám? Nuž to stačí!“

„Aspoň mňa vždy rozveselíš...“

„A to je vlastne, k vôli čomu nás Pán Bôh posielal na tento svet; rozveselovať iných.“

„Ale, keď má človek iných obveseliť, sám musí byť tiež veselým...“

„Nie vždy...“

„Ako nie?“

„Nič nenaladí radostnejšie, než slnečný lúč, najmä, keď padne na zelené listie stromu, a jednako slnečný lúč nie je

ani smutným, ani veselým, a kto vie, či ho nespáli vlastný oheň... Slnečný lúč potešuje, lebo je čistý a všetko čisté obveseľuje ducha... A táto úbohá Manolita musí ťa tiež obveseliť, lebo je čistá...“

„Áno, tak je! A potom má oči, že sa zdajú byť...“

„Zdajú sa byť pokojnými jazierkami medzi zeleňou..., často som sa s blízka zadívala do jej očí. A veru neviem, kde len vzala tieto oči... Nie sú matkine, ona mala suchotinárske, od horúčky kalné oči... Nie sú to oči, ani jej otca, ktoré boli...“

„Vieš, koho mi pripomínajú tie oči?“

„Koho?“ A Gertruda zachvela sa pri tejto otázke.

„Sú to tvoje oči...!“

„Môž' byť... môž' byť... Ešte som sa nepodívala s blízka do svojích očí a ani z vnútra nemôžem ich vidieť, ale môže byť, môže byť... Aspoň ten pohľad má po mne...“

XXI.

Ale, čo sa stalo s úbohous Gertrudou? Prečo cítila, ako vnútorne odchádzala z tohoto sveta? Zaiste vykonala už svoje poslanie na tomto svete. Opúšťala svojho najstaršieho synovca, svojho Ramíra, svojho druhého Ramíra, už zapatreného, uchráneného od najväčšej búrky, zakotveného v prístave so svojou životnou loďkou a ostatné svoje deti necháva pod jeho mocnou ochranou. Opúšťa ňou zapálený domáci krb, a kohosi, kto sa postará, aby ten oheň nevyhasol.

A cítila, že pomaly hynie. Trpela na časté závraty, mdloby a často niekoľko dní vídavala všetko, ako zamhlené, ako

by všetko okolo nej bola len para alebo dym. A snila, ustavične snila, ako nikdy predtým nesnila. Snila o tom, ako by to bolo, keby bol Ramíro k vôli nej opustil Ruženu. Tieto premýšľania vždy končili sa tým, že sa veci nemohly ináč vyvinúť len tak, ako sa vyvinuly. Ale ona prešla svojím životom, ako by nežila v ňom. Pater Álvarez si myslel, že úbohá Gertruda príliš zavčasu stáva sa detskou, že jej silná inteligencia začína upadúvať a že upadáva pod ťarchou svojej vlastnej sily. A on sám musel ju vziať do ochrany pred jej starými pokúšeniami.

Keď sa jedného dňa Carita priblížila k nej a povedala jej do ucha: „Matka“!, a keď Gertruda vybadala červeň, ktorá jej zapálila líca, zvolala: „Čo? Už?“ — „Áno, už!“ zašeptala mladá žena. — „A si v tom istá?“ — „Istá; keby nebolo tomu tak, nehovorila by som ti o tom!“ A Gertruda napriek svojej radosti cítila, ako čo by ľadový meč bodol do jej srdca. Už nemala úlohy na tomto svete, než čakať vnúča. Vnúča svojích, svojho Ramíra a svojej Ruženy, a ísť oznámiť im tento nový dobrý chýr. Po tomto sotva sa už starala o niekoho, než o Caritu, ktorá pre ňu vyplňovala celý dom. Ešte i Manolitu, toto svoje dielo, začala zanedbávať, a úbohé dievčatko to aj pocítilo; cítilo, ako ju ten očakávaný zatíska do úzadia.

„Podžže sem,“ povedala Gertruda Carite, keď sa zavše octly o samote, a takúto príležitosť ona veľmi vyhľadávala, „podž sem a sadni si ku mne, sem hľa. Či si ho už cítiš dcéra moja, už si ho cítiš?“

„Zavše . . .“

„Nehlási sa? Neponáhľa sa výjsť na svetlo, na svetlo slnca? Lebo tam dnu, tam je tma . . . hoci je tam dnu tak teplo, tak pokojne. Nekopká ťa? Ak sa veľmi opozdí, neuvidí ma . . .“

Nuvidím ho ani ja ... Vlastne ... ak sa opozdí, nie! Totiž ak sa ja poponáhľam ...“

„Ale, mama, nehovorte tak ...“

„Nehovor, dcéra moja! Ale ja cítim, ako unikám ... už som na nič nie súca ... Vidím všetko, ako by závojom zahalené ... ako by v sne ... Keby som nevedela, nemohla by som ti teraz povedať, či sú tvoje vlasy plavé, alebo čierne ...“

A pohladkala nežne a pomaly jej prekrásné plavé vlasy. A doložila, ako čo by jej ich videla svojími prstami: „Plavé, plavé ako slnce ...“

„Ak bude chlapcom, už vieš, bude sa volať Ramírom, ak dievčaťom, Ruženou.“

„Nie, mati, bude sa volať Gertrudou ... Tulou, mamou Tulou!“

„Tulou ... teda dobre ...! A najlepšie by bolo, keby to boli dvojčatá; ale chlapec a dievča ...“

„Pre Boha, mati!“

„Čo? Myslíš, že by si to nezdolala? Vidí sa ti to prílišnou námahou?“

„Ja? ... Neviem ... Neviem ešte ničoho o takýchto veciach, mati, ale ...“

„Áno, toto je to najdokonalejšie, dvojčatá ... Chlapček a dievčatko, ktorí si už v náručí ležaly, keď ešte ničoho nevedely o svete, keď nevedely ani to, že jestvujú; ktorí si už ležaly v náručí v teple materinského lona. Také asi je istotne aj nebo ...“

„Aké veci ti to len na um poschodia, mama Tula!“

„Či nevidíš, že som celý život prežila v snení.“

A kým ona takto snila a chcela tento posledný sen zachovať v svojom srdci a vziať ho so sebou, ako duchovný pokrm do matky zeme, úbohá Manuelita zrazu ťažko ocho-

rela. „Ach, je to moja vina,“ povedala si Gertruda. Úplne zanedbala som k vôli svojmu snu o dvojčatoch toto úbohé vtáčatko; zaiste vo chvíli, keď by bola potrebovala mojej opory, prechladila sa...“ Gertruda cítila, ako sa jej sily vracajú sťa zázrakom zrazu vytvorené, v hlave sa jej vyjasnilo a začala opatrovať chorú.

„Ale, mati,“ povedala jej Carita, „nechaj mňa opatrovať ju, budeme ju opatrovať my, Rozita, Elvíra a ja, a dobre ju opatríme.“

„Nie, ty ju nevieš tak opatriť, ako je potrebné a tak nemôžeš ju ty opatrovať... Ty sa máš venovať tomu, ktorého nosíš a nebolo by dobre, keby si zanedbala tohoto k vôli nej... A čo sa týka Rozity a Elvíri, áno, ony sú jej sestrami a milujú ju, ako dobré sestry, ale nerozumejú sa tomu, a okrem toho úbohá Manolita, hoci sa so všetkým uspokojí, jednako nemôže byť bezo mňa... Pohár obyčajnej vody, ktorým jej ja poslúžim, osoží jej väčšmi, ako čo by ste vy mohli vykonať. Jedine ja jej viem dobre upraviť hlavnicu, aby ju pri tom hlava nezabolela a aby nemala tiesnivé sny...“

„Áno, pravdu máš...“

„To je jasné, ja som ju vychovala...! A preto ju aj ja musím opatrovať.“

Ako čo by ju toto bolo vzkriesilo k novému životu. Vrátila sa jej jasná a silná istota vo vystupovaní z jej najhrdinskejších dní. Ani pulz sa jej už nechvel, ani nohy sa jej už netriasly. A keď držala v ruke pohár s liekom, ktorý jej musela s časom na čas podávať, úbohá chorá položila svoje horúčkové ruky do jej silných a jemných rúk. Týmto dotykom prebleskla v nej sladká rozpomienka, už temer sotretá s jej duše dlhým ležaním v posteli. A potom teta Tula oby-

čajne sadla si k posteli chorej, sedávala pri nej a Manolita mlčky a neustále hľadela na ňu.

„Mamita, umriem?“ spýtalo sa dievčatko.

„Že umrieš? Nie, úbohý škovránek môj, nie! Ty musíš žiť...“

„Kým ty žiješ...“

„Aj potom... aj potom...“

„Potom?... nie... a na čo?“

„Ale dievčatká musia žiť...“

„Načo?...“

„Nuž... aby žily... aby sa vydaly... aby vychovaly rodinku.“

„Veď ty si sa nevydala, mamita...“

„Nie, ja som sa nevydala; ale je tak, ako by som sa bola vydala... A ty musíš žiť, aby si sa starala o svojho brata...“

„To je pravda... o svojho brata... o svojích súrodencov...“

„Áno, o nich všetkých...“

„Ale mamita, veď hovoria, že ja som k ničomu nie súca...“

„A kto to hovorí, dcéra moja?“

„Nie, nehovoria to... nehovoria, ale myslia si to...“

„Odkiaľ vieš, že si to myslia?“

„Nuž, lebo to viem! A okrem toho je to pravda..., lebo ja nie som súca k ničomu a potom, keď mi ty umrieš, nemám tu viac čo robiť... Keby si ty umrela, ja by som umrela od chladu...“

„No, dosť už, dosť, zakry sa dobre a nehovor takéto veci... Idem ti pripraviť medicínu.“

A odišla, ukryť svoje slzy, hodiť sa k nohám obrazu osamelej Panny Márie a modlila sa: „Môj život za jej život, Svätá Mať, môj život za jej život! Ona cíti, že odchádzam,

že ma volajú moji mŕtvi a chce ísť so mnou; chce sa oprieť o mňa, keď nás zem zakryje tam dolu, kam nedôjde lúč slnka a aj tam ešte, aby som jej dala, už ani neviem, akej teploty . . . Môj život za jej život vezmi si, Svätá Mať, áno, vezmi ho! Nech tak zavčas ešte nespadne na tieto oči opona plná tmy na tieto oči, v ktorých sa svetlo neláme, na oči, o ktorých hovoria, že sú moje, na oči, bez škvrny, na oči, ktoré som jej ja dala, áno ja. . . . Nech neumrie . . . nech neumrie . . . Zachráň ju, Svätá Mať, hoci by som mala aj ja odísť, nevidiac dieťaťa, ktoré má prísť . . .“

A jej prosba sa vyplnila.

Úbohá maličká znova sa chápala k životu; vrátili sa jej ruže na líčka, znova sa dívala na svetlo slnka, osvetľujúce zeleň stromov malej zahrady pri dome, ale teta Tula ochorela na zápal pľúc, ktorý si zadovážila pri opatrovaní Manolity. Vtedy zas ona, Manolita, cítila, že v jej vnútri vyviera nový prameň zdravia, lebo musela ošetrovať tú, ktorá jej pri navrátila život.

Celý dom sa s údivom pozeral na zvláštny úkaz pri tomto dievčati.

„Povedz Manolite,“ povedala Gertruda Carite, „aby sa tak nenamáhal, že je ešte slabá . . . Ale ani ty, to sa samou sebou rozumie: ty patíš svojim, to vieš. Rozita a Elvíra postačia . . . Ináč, všetko už bude daromné . . . Lebo ja som už vyplnila . . .“

„Ale, mama . . .“

„Nič to, už som povedala, len aby sa tento boží holúbok nezodral . . .“

„Ale, ako zosilnela . . . Nikdy by som si to nebola myslela.

„A ona chcela vraj umrieť a myslela, že umrie . . . Ale i ja som sa toho obávala . . . Lebo sa mi, chudátko, zdala veľmi

slabou . . . Veď je to jasné, nepoznala svojho otca, ktorý už bol smrťou zranený, keď ju splodil, a čo sa týka jej úbohej matky, myslím žila vždy sťa polomŕtva . . . Ale toto dievčatko znovu ožilo!“

„Áno, akonáhle zbadala, že ty si v nebezpečenstve, oživila!“

„To je samozrejmé, veď je mojou dcérou!“

„Väčšmi, než ostatné?“

„Áno, väčšmi! Teraz ti to vysvetlím, keď už stojím na prahu večnosti: áno, väčšmi. Ona a ty!“

„Ona a ja?“

„Áno, ona a ty a to preto, že vy nie ste z mojej krvi. Ona má krv z Ramíra, teda nie moju, ale jednako ja som ju stvorila, ona je mojím dielom! A teba zas ja som vydala za môjho syna.“

„To viem . . .“

„Ako spojila som jeho otca s jeho matkou, mojou sestrou, tak som ho potom spojila s matkou Manolity . . .“

„Viem to . . . viem to . . .“

„Viem, že to vieš, ale nevieš všetko.“

„Nie, nie, všetko neviem . . .“

„Ani ja nie, ani ja nie . . . Alebo aspoň to nechcem vedieť. Chcem odísť z tohoto sveta, nedozvediac sa všetko o mnohých veciach. Lebo sú veci, poznanie ktorých poškvŕňuje . . . Toto je ten dedičný hriech, a najsvätejšia Panna Mária, Matka Božia, narodila sa bez dedičného hriechu . . .“

„Ale, počula som, že všetko poznala . . .“

„Nie, nevedela všetko: nepoznala vedu o zlom, čo je skutočná veda . . .“

„Dobre, dobre, mati, nehovor toľko, to ti poškodí . . .“

„Viacej mi poškodí rozumovanie, a, keď mlčím, stále rozumujem, . . . uvažujem . . .“

XXII.

Telo tety Tuly tak soslablo, že už nič nevládala. Jej duša lietala v ňom ako vtáčik v kletke, ktorý by chcel z nej vyletieť, ale ktorú opúšťa s bolesťou, hoci ho tam trýznili, žiada si však znova letieť ponad oblaky. Už sotva uvidí svoje vnúča. Či to cítila? „Tam hore, keď budem s nimi,“ tak snila, „dozviem sa, aké bude, či je chlapcom a či dievčaťom . . . A dozviem sa lepšie tam, než tu, lebo odtiaľ s hora sa všetko lepšie vidí, a všetko sa zdá čistejším, než tu dolu . . .“

Posledná horúčka vrhla ju do postele. Už sotva mohla rozlišovať svoje sesterčatá, poznávala ich len podľa kroku, tak najmä Caritu a Manolitu. Krok Carity zdal sa jej takým, ako keby šiel nejaký človek obťažovaný ovocím, ba zdalo sa jej, že až cíti vôňu a šťavnatosť zralého ovocia. A krok Manolity sa jej zdal zasa takým ľahkým, ako krok vtáčatka, o ktorom nevedno, či beží a či letí nízko nad rovinou. „Keď vstupuje do izby,“ povedala si teta, „cítim trepot ovisnutých a nežných krýdel.“

Najprv chcela sa rozlúčiť o samote s Manolitou, a využila na to chvíľu, keď jej priniesla lieky. Vytiahla ruku z pod prikrývadla, urobila posunok, ako čo by ju chcela požehnať a položila jej ruku na hlavu. Manolita sklonila hlavu, a jej oči, ináč jasné, byly v tejto chvíli smútkom zahalené. Teta Tula takto sa jej prihovorila:

„Nuž čo, ty holúbok bez žlče, či sa ti ešte vždy žiada umrieť? Čujme pravdu!“

„Keby som tým docielila . . .“

„Aby som ja neumrela, však? Nie, ty si nesmieš žiadať smrti . . . Veď máš brata, máš ostatných súrodencov . . . Už si bola blízko toho, ale mne sa zdá, že táto zkúška ťa vy-

liečila z tých vecí. Všet? Povedz mi to, ako pri spovedi, aby som to potom mohla rozpovedať naším . . .“

„Dobre, už mi nesídu na um viac také hlúposti . . .“

„Hlúposti? Nie, to neboly hlúposti. Ach! Keď už hovoríme o hlúpostiach, nuž dones mi svoju bábu, veď ju opatruješ, všet? Áno, ja viem, že si si ju zachovala. Dones tú bábu, veď vieš, ktorú myslím? Chcem sa aj s ňou rozlúčiť, aj ona nech sa odoberie odo mňa . . . Pamätáš sa? Zdá sa mi, už sa nepamätáš?“

„Áno, mati moja, pamätám sa.“

„A načo sa pamätáš?“

„Že mi raz spadla, tam vo dvore, v malej zeleninovej zahradke a Elvíra ma vtedy nazvala hlupaňou, že som sa nad tým tak vyplakala, a povedala mi, že to nič neosoží, keď budem plakať . . .“

„Áno, to je . . . to je . . . A čo ešte viacej? Na čo sa ešte pamätáš?“

„Ozaj, na jednu rozprávku, ktorú si nám vtedy rozprávala . . .“

„Čujme, čo to bolo?“

„O jednom dievčatku, ktorej spadla bába do vyschnutej studne, i nemohla ta sliezť, a vytiahnuť ju, i počala nariekať a nariekať a tak dlho plakala, že sa studňa naplnila slzami, tak že, plávajúc na nich, objavila sa bábika na povrchu . . .“

„A čo povedala na toto Elvírita? Čo povedala? Ja sa veru na to už nepamätám . . .“

„Áno, pamätáš sa, mať moja . . .“

„Dobre, dobre teda, čo povedala?“

„Povedala, že dievčatko musí vyschnúť, musí umrieť preto, že tak mnoho plakalo . . .“

„A čo som jej ja na to povedala?“

„Mama, pre Boha! . . .“

„Teda dobre, nepovedz to, ale neplač tak veľmi, holúbok môj, neplač tak veľmi, lebo čo by si koľkokrát plakala, nenaplnila by si svojimi slzami studňu, do ktorej ja spadnem a nevyplávam viacej na povrch . . .“

„A keby sa to mohlo stať . . .?“

„Ach, áno, keby sa to mohlo stať, vyšla by som, vzala by som ťa a odniesla so sebou . . . Ale treba vyčkať hodinu. A opatruj svojích bratov, ja ích na teba ponechávam, na teba. Vieš? Na teba! Staraj sa o to, tak, aby si nemuseli uvedomiť, že som ím ja umrela.“

„Vykonám všetko, čo budem môcť . . .“

„A ja ti odtiaľ s hora pomôžem. Aby si neuvedomili, že som ím ja umrela . . .“

„Mama, budem sa modliť za teba . . .“

„K Panne Marii, dcéra moja . . .“

„Budem sa modliť za teba mama, každého večera skôr, než si ľahnem . . .“

„Dobre, dobre, len už tak neplač . . .“

„Veď neplačem, či nevidíš, že neplačem?“

„Nie je zle umyť si slzami oči, keď videly špatné veci, ale ty si nevidela zlých vecí, ty ích nemôžeš vidieť . . .“

„Ba možno, áno, keď si oči zavrieme . . .“

„Nie, nie, práve vtedy vídať zlé veci. A pros za svojho otca, za svoju matku, za mňa . . . Nezabudni na svoju matku . . .“

„Nie, nezabudnem na ňu . . .“

„Veď si ju ani nepoznala . . .“

„Ale ju poznám!“

„Ja myslím tú druhú, ktorá ťa na svet doniesla.“

„Áno, vďaka tebe poznám ju: áno!“

„Chúďatko, ona tiež nepoznala svoju matku...“

„Ty si bola jej matkou, ja to dobre viem!“

„Dobre, dobre, len už neplač...“

„Veď neplačem!“ a dlaňou ľavej ruky utrela si slzy, kým pravou trasúcou držala pohár s liekom.

„Dobre, dobre, a teraz mi dones tú bábu, chcem ju vidieť. Ach! A tam v rohu, v mojej malej skrini, veď ju poznáš... tam je kľúč... Áno tam... to je on!... Tam na mieste, ktorého sa nikto nedotkol okrem mňa a teba, tam najdeš medzi viacerými podobizňami, veď vieš? ešte jednu bábu, moju..., s ktorou som sa ja bavievala ako dieťa... je to moja prvá láska... Prvá?... No, dobre. Dones mi ju tiež... Ale nech sa o tom z ostatných nikto nič nedozvie, aby nepovedali, že sú to hlúposti... lebo tí hlúpi, to sme my... Prines mi tie báby, aby som sa rozlúčila s nimi, a potom my budeme vážné, aby sa ony mohli odobrať od nás... Ale pozor, prichádza mi na um akási zlá myšlienka,..." — a prekrižovala sa.

Táto zlá myšlienka bola, že na dne jej ubolenej duši ozval sa, už s bôľom rozluky, diabolský šepot, hovoriaci jej: „My všetci sme len báby!“

XXIII.

Potom privolala k sebe všetkých i Caritu:

„Toto je, deti moje, posledná horúčka, to je už začiatok ohňa očistca...“

„Ale, mama, čo to hovoríš...“

„Áno: oheň očistca, lebo v pekle niet ohňa... peklo je samý ľad a nič iného, než ľad. Moje telo už horí... A čo

ma bolí, je, že musím odísť, nepoznajúc toho, ktorý príde, ... alebo tú, ktorá príde ... alebo tých, ktorí prídu.“

„Ale, mama ...“

„Dobre, mlč, Carita, a nehanbi sa teraz v tejto chvíli. ... Lebo chcela by som rozprávať o všetkom tým, ktorí ma už volajú ... Ale neplačte už toľko ... Hľa, tam sú ... Všetci traja ...“

„Ale nehovor že také veci ...“

„Ach, chcete radšej, aby som vám rozprávala veci na zamiatie? O hlúpostiach sme si už pohovorily my dve s Manolitou. To sme už len my dve také hlupáčkovia. Teraz však musíme konať tak, ako sa o tom píše v knihách ...“

„Dobre, dobre, len už nehovor toľko! Lekár zakázal ti mnoho hovoriť.“

„Ramíro, už si aj ty tu? Tento náš muž! Hovoríš, lekár? Čo by lekár vedel? Nerobte si z neho nič ... A potom, lepšie je žiť o hodinu dlhšie hovoriac, než dva dni mlčky. Teraz nadišiel čas, aby sme hovorili. Okrem toho takto sa rozptýlim a nemyslím na svoje záležitosti ...“

„Ale vieš, že ti pater Alvarez naložil, aby si teraz už myslela len na svoje záležitosti.“

„Ach, už si aj ty tu, Elvíra, ty múdra? Ach, ide o to, čo povedal pater Alvarez? ... on s jeho liekom ...? Čo by pater Alvarez vedel, on je tiež lekárom! Tiež len mužským! Okrem toho nemám nijakých takých svojích záležitostí, o ktorých by som musela premýšľať v túto hodinu ... Nemám nijakých vlastných záležitostí ... Moje záležitosti sú vašimi záležitosťami ... a tých ... ktorí ma už volajú k sebe ... Ja nie som ani živá, ani mŕtva ... a nikdy som nebola ani živou, ani mŕtvou ... Čo? Čo to hovoríš, Enriquín? Že hovorím v agonii? ...“

„Nie, nepovedal som to.“

„Áno, povedal si, dobre som počula, ... pošepol si to Rozite ... Či nevidíš, že cítim v povetrí ešte i pohyb Manolitiných pokojných krýdiel. Keby som tak v horúčke hovorila, čo?“

„Musíš si oddýchnuť ...“

„Oddýchnuť ... oddýchnuť ... Mám dosť času na oddych!“

„Neodokrývaj sa tak veľmi ...“

„To preto, že až horím ... a už vieš, Carita, Tula, Tula ako ja a on, ten druhý Ramiro ... Áno, sú dvaja on a ona, ktorí si ležia teraz v náručí ... Pri tej horúčosti ...“

Všetci na chvíľu zamŕkli. A, keď umierajúca počula ich prerývané a zadržované vzdychy a náreky, doložila:

„Prestaňte, musíte byť zmužilí! Rozmyslite si dobre, veľmi dobre, čo máte ďalej robiť, rozvážte si veľmi dobre ... Aby ste nikdy nemuseli obanovať, že ste niečo vykonali a ešte menej, že ste niečo nevykonali ... A keď uvidíte, že ten, ktorého milujete, padol do močiara a čo by to bola akákoľvek tmavá studňa, alebo odpadkový kanál, hoďte sa za ním, aby ste ho zachránili, a keby išlo aj o váš život, jednako hoďte sa za ním a zachráňte ho, aby sa on tam neutopil, alebo utopte sa spolu s ním ... v tom kanáli ... Buďte mu liekom ... áno liekom ... Že umrete v tom bahne a hliení? To nič nerobí. Nemohli by ste zachrániť svojho druha, keby ste len lietali nad tým bahnom ... lebo my ľudia nemáme krídla, ... nie, nemáme krídla ... alebo sú to iba slepačie krídla, s ktorými nemožno lietať. A ešte i tie by sa zašpinily bahnom, ktoré vystrekne z bahna, v ktorom sa on topí ... Nie, nemáme krýdiel, iba ak slepačích ... Nie sme anjelmi ... Ními staneme sa až na druhom svete, ... kde niet

bahna . . . ani krvi! Bahno je v očístci, horiace bahno, ktoré páli a čistí . . . Bahno, ktoré čistí, áno . . . V očístci spália tých, ktorí sa nechceli umyť s bahnom . . . áno s bahnom . . . Pália ich horiacim blatom a umývajú ich bahnom. Posledné, čo vám hovorím, je, aby ste nemali strachu pred hnilobou . . . Modlite sa za mňa, a aby mi Matka Božia odpustila.“

Upadla do mdlôb. Keď sa prebrala k vedomiu, nevedela viacej usporiadať svoje myšlienky. Na to nastala sladká agonia. A tak zhasla, ako zhasína jesenný večer, keď posledné slnečné lúče preniknuvšie cez krvavé zore, rozplynú sa v pokojných vodách tichej rieky, v ktorej sa odrážajú topole, strážiace brehy riek, — so svojim červeným listím.

XXIV.

Umrela teta Tula? Nie, naopak, ešte len začala žiť v tejto rodine, a vyžiarovala sa v lúčoch nového, ešte vnútornejšieho a plnšieho života, večného života nesmrteľného rodinného citu. Teraz už stala sa pre svoje deti, pre svoje sesterčatá „Tetou“, ničím viacej, než Tetou, ani matkou, ani mamou, ba už ani tetou Tulou, lež jedine Tetou. Vyslovovali toto meno s opravdovou zbožnosťou a ono stalo sa domácim uzákonením svätosti rodinného krbu. Ešte i Manolita, ktorá bola najväčšmi jej dcérou a najväčšmi zdedila jej ducha, a bola ochraňkyňou jej tradície, nevolala ju ináč, ako Tetou.

Ona udržovala jednotu a jednotnosť rodiny. A keď aj po jej smrti vznikly všetkým na očiach vnútorné a domáce roztržky, ktoré boly predtým zakryté, teraz sa staly však zjavnými, ako aj obranné a offenzívne spojenectvá medzi súrodencami, stalo sa to preto, lebo tieto roztržky mali svoj

prameň v samom tomto rodinnom živote, ktorý ona stvorila. Jej duch vyvolal veľké nesrovnalosti, ale jednako nad nimi a pod nimi stvoril základnú a nad všetko vyčnievajúcu jednotnosť rodiny. Teta Tula bola základom a strechou tohoto domu.

A utvorily sa v tomto dome dve skupiny: na jednej strane bola Rozita, Ruženina najstaršia dcéra, v spojení s Caritou, so svojou švagrinou, a nie so svojím bratom, s Ramírom; na druhej strane zas Elvíra, Ruženina druhá dcéra s Henrikom, svojím nevlastným bratom, so synom dievky z nálezinca. Tak že ostali mimo týchto skupín Ramiro a Manolita. Ramíro žil, lepšie rečeno, dal sa viesť životom, staral sa o svojho syna a o budúcnosť, ktorá mohla ho obdať ešte inými deťmi; krom toho staral sa o svoje obchodné záležitosti. Manolita zas celú svoju pozornosť venovala zachovaniu kultu svojej tety, ako aj tradícii domáceho krbu.

Manolita sa pripravovala byť silným spojivom medzi štyrmi rodinami, ktoré sa v budúcnosti iste vyvinú. Po tetinej smrti sa ešte len úplne rozvila. Zachovala všetku jej múdrosť celého ducha; používala tie samé úsečné a tvrdé, sťa oceľ, vety, tieto často boli len opakovaním toho, čo počula od tety, hovorievala tie samé naučenia, s takým istým tónom, ba ešte aj s tými samými posunkami. „Druhá teta Tula!“ zvolali neraz jej súrodenci, ale nie vždy dobromyseľne. Manolita opatrovala archív a ostatné poklady po tete; mala kľúčik od tetiných tajných priedokov, ktorej bola najbližšou po tele i po krvi: ona opatrovala so svojou bábou z detstva aj bábou z detstva tety Tuly, opatrovala i niektoré listy, modlitebnú knihu a breviár Dona Primitíva. Ona jediná z tejto rodiny poznala všetky výpovede a všetky činy predchodcov tejto rodiny: tak od Dona Primitíva, z ktoré-

ho krvi naozaj nepochádzala, potom od matky prvého Ramira, od Ruženy, od svojej vlastnej matky Manuely, dieťaťa z nálezinca, od tejto však nezachovala si ani výpovede, ani skutky, ale mlčanie a utrpenie. Ona bola domácou historiou; ňou sa pokračovala duchovná večnosť rodiny. Ona zdedila jej dušu, zduchovnelú v Tete.

Bolo to dedictvo? V úle včiel môže prejsť dedičnosťou duch včiel s jednej na druhú, ako aj tradícia včiel, spôsob tvorenia medu, vosku, slovom včelárstvo, ale jednako sa toto neprenáša telom a štavami tela. Fyzickosť sa prenáša trúdami a kráľovkami, ale ani trúdi, ani kráľovné nikdy nepracujú, nevedia zhotoviť ani vosk, ani med, nevedia kukly opatrovať, a keďže to nevedia, teda ani nemôžu znalosti tohoto svojím telom a svojimi štavami preniesť na svoje potomstvo.

Tradícia umenia včiel, tvorenie voštiny, zhotovenia medu a stavba voskových ciel, deje sa vedľajšou cestou a nie priamou fyzickou; teda duchovnou, takže toto ďakujeme tetám-včelám, ktoré ani neoplodnia vajíčka, ani ich nekladú. Toto všetko vedela Manolita, teta ju tomu naučila, ktorá už od detstva všímala si život včiel, študovala ho, uvažovala o ňom, ba ešte aj snila o ňom. A jednu výpoveď intímneho temer ezoterického významu naučila sa Manolita od tety, ktorú zavše upotrebovala na niektorého zo svojích bratov, keď prívelmi otvorene prejavovali svoje mužské inštinkty: „Mlč, ty trúd!“ A tak slovo „trúd“ malo pre ňu, ako kedysi pre tetu, smysel veľkej a hlbkej rezonancie. Tento smysel začali jej bratia pomaly pochopovať.

Spojenectvo medzi Elvírou, dcérou staršieho Ramíra, pri ktorej narodení prišla Ružena, jeho prvá žena o život, a medzi Henrikom, synom hriechu s dievkou z nálezinca, bolo veľmi srdečné. Títo nevlastní súrodenci milovali sa väčšmi,

než ostatní piati súrodenci medzi sebou. Stále chodili spolu, šeptajúc si, ako čo by mali všelijaké tajnosti, ba ešte aj akési sprisahanie povstalo medzi nimi, čo veľmi znepokojovalo Manolitu. Nie, ako by ju bolelo, že jej krvný brat, brat narodený z tej istej materi, cíti viac prítulnosti k nevlastnej sestre, nie; cítila, že žiaden z jej bratov nemá cítiť k nej väčšej náklonnosti a uspokojila sa s tým. Ale ten cit viac než bratsko-sesterský bol jej až odporným.

„Už si až žiadam,“ povedala ím raz, „aby sa jeden z vás zaľúbil; aby si Henrik našiel snúbenicu, alebo aby teba, Elvíra, niekto požiadal...“

„A prečo?“ spýtala sa Elvíra.

„Aby ste prestali vy dvaja takto popod rameno chodievať po dome, a aby ste prestali s tým ustavičným šeptaním, s nežnosťkami, s maznaním a lichôtkami...“

„V tom prípade by sme to hádam ešte väčšmi robili...“ povedal Henrik.

„Ako to myslíš?“

„Lebo, ona by prišla ku mne a vyrozprávala by mi všetky tajnosti o svojom ženíchovi. Však Elvíra? A ja by som jej zas, to je jasné, všetko vyrozprával o svojej mladuche.“

„Tak je, tak je...“ zvolala Elvíra a už chcela zatlieskať od radosti.

„A vy sa tým iba vysmievate, ona zo svojho snúbenca a ty zo svojej mladuchy... však? To je už len pekne od vás...“

„Dobre, dobre, a čo by na to povedala teta?“ spýtala sa Elvíra pozerajúc Manolite do očí.

„Povedala by, že nesvobodno zahrávať si so svätými vecmi. A že ste detvákmi...“

„Nenapodobňuj tetu,“ dôvodil Henrik, „v tom, že cito-

vala evanjelium, ako sa treba stať dieťaťom, aby mohol človek prísť do kráľovstva nebeského . . .“

„Dieťaťom, áno! Ale nie detiskami!“

„A v čom sa líši dieťa od detváka?“

„V čom? V spôsoboch, ako sa hrajú.“

„Teda, ako sa hrajú detiská?“

„Deťúrence sa hrajú na veľkých. A deti nie sú, ako starší, ani mužmi, ani ženami, ale sú, ako anjeli. Pamätám sa, ako raz povedala teta, počula vraj o tom, že jestvujú reči, v ktorých je dieťa ani mužského, ani ženského, ale stredného rodu . . .“

„Áno,“ doložil Henrik, „tak je to v nemčine. A seňorita je tiež stredného rodu . . .“

„Ale táto seňorita,“ povedala Manolita, usilujúc sa, ovšem nedosiahnúc toho, s úsmevom okrášliť svoje slová: „veru nie je tiež stredného rodu . . .“

„To je jasné, že nie som stredného rodu, už by mi len to chybelo!“

„Teda dobre, ale už dosť! nechajme tieto detinskosti!“

„Nie detinskosti; ale nevinné detské reči, či nie je tak?“

„Tak je!“

„Teda dobre. Ale ako ich rozoznáme?“

„Dost už, už viac nič nepoviem. A načo by aj? Lebo sú veci, ktoré, keď chceme objasniť, stanú sa ešte temnejšími . . .“

„Dobre, dobre, ty malá teta,“ zvolala Elvíra, a objala i bozkala ju. „Nehnevaj že sa už . . . Všetkým sa už nehneváš, naša malá teta . . .?“

„Nie, nehnevám sa, a ešte menej, keď ma nazývaš tetou . . .“

„Veď urobila som to dobromyseľne . . .“

„Viem to; ale to môže byť nebezpečným. Lebo úmysel môže sa aj neskôr dostaviť.“

Henrik bozkal a pohladkal svoju vlastnú sestru a so svojou nevlastnou, vezmúc ju pod rameno, vyšiel von.

A Manolita, vidiac ich odchádzať, povedala si:

„Detúrence? Skutočne, detúrence! Ale či som dobre urobila, keď som im to povedala, čo som im povedala? Urobila som to dobre, Teta?“ a privolala si v duchu tetu. „Úmysel môže sa dostaviť... Či nie ja dodávam im so svojími dôkazmi úmyslu, ktorého nemajú? Ale, nie, nie! Nech sa takto neihrajú! Lebo sa skutočne ihrajú...! A, Bože daj, aby si on čím skôr našiel mladuchu a ona ženícha!“

XXV.

Druhú skupinu v rodine tvorili, nie Rozita a Ramíro, ale Ramírova žena, Carita, a jej švagrína, Rozita. Hoci, spravodlive súdiac o veci, Rozita vyhľadávala Caritu a prinášala jej svoje žaloby, starosti a upodozrievania. Vlastne prichádzala sa iba poťažovať. Totiž nazdávala sa, že nebola v rodine dostatočne ocenená a pochopená. Robila sa smutnou a usilovala sa, ba očakávala to, aby sa jej opýtali, čo jej chybí, a keď sa jej nikto ničoho nespýtal, strádala pod tým. A ešte menej, než ostatní súrodenci, spytovala sa jej na to Manolita, lebo si povedala: „Ak je pravdivá jej bolesť, alebo chce len, aby sme ju láskali a aby sme sa len o ňu starali, tak to z nej raz vybúši!“ A večne utrápená Rozita trpela pod týmto.

K svojej švagrinej Carite chodievala si sťažovať na jej muža; pôsobilo jej radosť, keď mohla obviňovať jej muža,

totiž Ramíra, že je egoistom. A jeho žena vypočula ju trpezlive, nevediac, čo jej na to povedať.

„Ja neviem, Manuela,“ povedala Carita tejto svojej švagrinej, „čo mám robiť s Ruženou... Stále chodí sa ku mne žalovať na Ramíra: že je pyšný, že je egoistom, že je roztržitým...“

„Prikývni a povedz jej, že má pravdu.“

„Ale ako? Tým ju ešte utvrdím v tom?“

„Ba nie, naopak, odvrátiš ju od toho.“

„No tomu už nerozumiem. A krem toho, to ani nie je pravda; Ramíro nie je taký...!“

„Viem, dobre viem. Viem, že Ramíro, ako každý mužský, má svoje chyby...“

„A ako každá žena.“

„To je jasné, áno! Ale jeho chyby sú chybami mužských...“

„Alebo trúdov, však!“

„Ako sa ti páči, chyby Ramírove sú chybami mužských, ale ak trváš na tom, ak sa ti tak páči, trúdov...“

„A moje chyby?“

„Tvoje Carita? Tvoje... sú chybami kráľovny!“

„Veľmi dobre! Ani čoby teta...!“

„Ale Ramírove chyby nie sú tie, o ktorých Ružena hovorí. On nie je ani pyšným, ani egoistom, ani roztržitým...“

„A tak na čo jej mám prikývnuť, ako mi radiš?“

„Lebo to znamená priviezt' ju na opačnú mienku. Ja to dobre viem. Dobre ju poznám.“

Jedného rána, keď sa sišly všetky tri, Carita, Manuela a Ružena, posledná začala útočiť:

Ružena: „Hm, hm, ten tvoj mužiček len pred niekoľkými hodinami vrátil sa domov!“

Totíž, keď sa shovárala so svojou švagrinou o Ramírovi, nikdy nepomenovala ho „môj brat“, ale vždy „tvoj muž“.

Carita: „A čo zlého je na tom?“

Manuela: „A ty, Ružena, si o tom čase ešte nespala...“

Ružena: „Mňa zobudil jeho príchod...“

Manuela: „Ozaj?“

Carita: „Ale mňa veru nezobudil...“

Ružena: „Ach, aká je spokojná!“

Manuela: „Carita spáva snom spravodlivých a dobre má.“

Ružena: „Dobre má? ... Že dobre má? To nerozumiem.“

Manuela: „Ale ja tomu rozumiem. No tak sa zdá, tebe to radosť pôsobí, ale je to veľmi nebezpečná a veľmi nepekná hra.“

Carita: „Pre Boha, Manuela!“

Ružena: „Nechaj ju, nechaj tetu...“

Manuela: „S prízvukom, s akým si povedala slovo „teta“, si ňou teraz vlastne ty.“

Ružena: „Ja? Ja, tetou?“

Manuela: „Áno, ty, ty, ty, Ružena. K vôli čomu chceš vyvolať žiarlivosť v svojej sestre-švagrinej?“

Carita: „Ale, Manuela, veď Ružena nemieni vyvolať žiarlivosť.“

Manuela: „Carita, ja viem, čo hovorím.“

Ružena: „Áno, tu ona všetko vie, čo hovorí.“

Manuela: „Tu vieme všetci, čo chceme povedať, a ja tiež viem, čo hovorím, rozumieš, Ružena?“

Ružena: „To sú obľúbené slová tety Tuly...“

Manuela: „Nech je tak. A ja tvrdím, že by si bola schopná prijať i toho najhoršieho uchádzača, len aby si mohla vypro-

vokovať, žeby vyvolal v tebe žiarlivosť namiesto, aby si ju ty vyvolala v ňom...“

Ružena: „Ja sa mám vydať? Ja? Ja mám mať ženícha? Azda sa žením za tým?...“

Manuela: „Áno, viem, čo hovoríš, hoci neviem, či to naozaj myslíš, že sa nechceš vydať, že nechceš mať ženícha. Ja viem, že uvažuješ, či máš ísť, alebo nemáš ísť za mníšku...“

Carita: „Ako si sa to dozvedela, Manuela?“

Manuela: „Ach, azda sa nazdáte, že nevniknem do vašich tajností? Ba práve preto, že sú tajnosťami?“

Ružena: „Nuž tak dobre, a keby som aj naozaj chcela byť mníškou? Nuž, čo je na tom? Čo zlého je v tom? Čo zlého je v tom: Bohu slúžiť?“

Manuela: „V slúžení Bohu, nie, v tom niet nič zlého... Ale keby si sa stala mníškou, to by nebolo preto, aby si Bohu slúžila...“

Ružena: „Nie? Teda prečo?“

Manuela: „Aby si neslúžila mužským, ani ženským...“

Carita: „Ale Manuela, pre Boha, čo to hovoríš...!“

Ružena: „Áno, ona má svoju pravdu a ja mám svoju... A ktože ti to povedal, sestra moja, že z kláštora nemožno ľuďom slúžiť?...“

Manuela: „Zaiste možno, modliac sa za nich.“

Ružena: „Tak je teda jasné! Prosiac Boha, aby ich neuviedol do pokúšenia...“

Manuela: „Ale, mne sa zdá, ty sa budeš modliť namiesto ‚Neuvoď nás do pokúšenia‘ skôr ‚Neuvoď ma do pokúšenia‘...“

Ružena: „Áno, veď preto idem do kláštora, aby som neprišla do pokúšenia...“

Manuela: „Teda, či si neprišla sem, aby si pokúšala Caritu,

svoju sestru? Alebo sa domnievaš, že to nebolo pokúšaním? Neprišla si na to, aby si ju uviedla do pokúšenia?“

Carita: „Nie, Manuela, ona neprišla preto. A krem toho vie, že nie som žiarlivou, že nikdy nebudem, a že ani nemôžem byť žiarlivou...“

Ružena: „Ale, Carita, nechaj ju, nechaj tú včeličku, nech len pichá... nech len pichá...“

Manuela: „Bolí ťa? Áno? Poškrab sa, dieťa moje...“

Ružena: „Hovoríš: dieťa moje? Čo to znamená?“

Manuela: „A vždy ti tak budem hovoriť, sestra moja.“

Ružena: „A povedz že mi, sestrička, ty včelička, nezamýšľala si nikdy vrhnúť sa do úla, do pláštá z medu...?“

Manuela: „Veď možno aj iným spôsobom robiť na zemi med a vosk...“

Ružena: „Aj pichať...“

Manuela: „Áno, aj pichať!“

Ružena: „Dívajme sa, zdá sa, chceš sa stať opravdivou tetou Tulou.“

Manuela: „Neviem, čím sa stanem, ale keby som nasledovala tetin príklad, neišla by som po zlej ceste. Alebo sa nazdávaš, že ona blúdila na svojej ceste? Zabudla si na jej naučenia? Či ona niekedy hľadela znepriateľiť si svojích blízkych? Alebo či osočovala niektorý čin svojích súrodencov?“

Carita: „Pre Boha, Manuela, prosím ťa, na pamäť tety Tuly, prestaň už... A ty Ružena, neplač tak veľmi... Poď, ... hore hlavu... nezakrývaj si tvár rukami... A nenariekaj tak veľmi.“

Manuela položila ruku na plecía svojej nevlastnej sestry a s hlasom, ktorý, ako sa zdalo, prichádzal z druhého sveta, z večného sveta nesmrteľného rodinného citu, povedala jej: „Odpusť mi, sestra moja, zašla som príliš ďaleko, ... ale

tvoje chovanie ranilo ma v tom najživšom rodinnom cite, a urobila som tak, ako, myslím, urobila by v tomto prípade Teta . . . Odpusť mi!“

A Ružena vrhnúc sa jej do náručia, a skryjúc svoju tvár na hrudi svojej sestry, odpovedala plačúc:

„Ak má niekto čo odpustiť, to si ty, sestra moja . . . ty . . . Však nie . . . sestra . . . ale matka . . . Nie matka . . . Teta, Teta!“

„Je to Teta, Teta Tula, ktorá má nám odpustiť všetko a spojiť nás a viesť nás všetkých!“ zakončila Manuela.

P R O L O G.

(Čitateľ tohoto románu môže ho aj prehodiť.)

„Mala som brata, temer svojho rovesníka, ktorého som najväčšmi milovala, hoci som mala všetkých veľmi rada a oni mňa tiež; obyčajne schádzavali sme sa, aby sme čítali životopisy svätcov . . . Najmä ohromilo nás, čo sme tam prečítali, totiž, že trest a blaženosť trvajú večne. Obyčajne sme dlho o tomto rozjímali a s veľkou záľubou mnoho rázy sme opakovali slovo: večne, večne, večne. Často vyslovujúc tieto slová, preukázal mi Pán tú milosť, že už od týchto dní môjho detstva, vryla sa mi do duše cesta k pravde. Keďže som videla, že je pre mňa nemožným ísť ta, kde by som prípadne musela podstúpiť smrť za pravdu božiu, rozhodli sme sa, že sa staneme pustovníkmi a v zahrade, pri dome, vystavili sme si zo skál pustovnícke chalupy, nakoľko sme to mohli urobiť. Ale tieto sa nám onedlho srútily, a tak nebolo možné uskutočniť naše túžby. Však ešte i teraz opanúva

moju dušu zbožný cit nad tým že mi Boh tak skoro dal všetko to, čo som ztratila svojou vlastnou vinou.

Rozpomínam sa, keď mi matka umrela, bolo mi sotva dvanásť rokov; kadenáhle som pochopila, čo som ztratila, užialená obrátila som sa k obrazu našej Panny Marie a so slzami v očiach prosila som ju, aby sa mi stala matkou. Zdá sa mi, hoci som to urobila tak proste, jednako mi to pomohlo, lebo, ako je známe, našla som panovnicu Pannu Mariu, ako náhle som sa jej posvätila. A tak sa stalo, že potom ona ma privinula k sebe.“

(Citované z I-vej kapitoly životopisu Svätej Matky Terezy de Jesus, ktorý ona sama napísala na radu svojho spovedníka.)

„Nech je pochválený Hospodin na veky za to, že Vašej milosti preukázal také dobrodenie, a dal vám ženu, s ktorou môžete pokojne žiť. Preto príjmite moje vrele blahoželanie, lebo pre mňa je veľkou útechou vedieť, že ju máte. Señore done Marii moc rázy celujem ruky. Tu u nás máme kapelánku, ba sú tu viaceré. Veľmi by sme si žiadali potešiť sa tu so seňorou Máriou. Ale keďže má doma mnoho práce, radšej nech tam ostane v pokoji, než by tu mala trpieť.“

(Citované z listu, napísaného Svätou Matkou a Tíia, Terezou de Jesus, z Avilly 15. decembra 1581, a poslaného jej synovcovi don Lorenzovi de Cepeda, ktorý vtedy žil v Indias, to jest v Peru, kde sa oženil s doňou Mariou de Hinojosa, a to je tá seňora doña Maria, o ktorej sa v liste hovorí.)

V druhej kapitole vyššie označeného životopisu hovorí Svätá Matka Tereza de Jesus, že „v svojom dievčenskom veku veľmi rada čítavala o rytieroch“, a jej knihy sú tiež takéto, lenže hovoria o božských rytierstvach, a v jednom z našich takzvaných ružencových sonetov nazvali sme ju:

Ženský Quijote, však v božských dielach,
ktorú nám darovala naša nesmrteľná España.
A heslom tejto hrdinky je:
Jestvuje len to, čo je večné: Boh, alebo nič.

Možno si niekto pomyslí, aký rozdiel je medzi Svätou Terezou a Don Quijotom; rozdiel je asi v tom, že tento Caballero, — Don Quijote, a možno ho nazvať ujcom svojej nesmrteľnej netery, — stal sa smiešnym, stal sa terčom posmechu a hračkou pre otcov a matky, pre trúdog a kráľovny. Ale či Svätá Tereza vyhla osudu byť vysmievanou? Či sa z nej tiež nevysmievali? Či nehľadia dnes na jej ústav, ako na niečo donquijotovského, slovom na niečo smiešneho? Alebo azda nepovažujú jej život a dielo za dobrodružstvo kočujúcich rytierov?

Nech si čitateľ nemyslí po tom, čo sme práve poznamenali, že historika, ktorá nasleduje a ktorú prečíta, je vysvetlením v istom smysle (komentárom) života tejto španielskej svätej. Nie, naskrze nie! ani sme len nemysleli na Terezu de Jesus, keď sme sa chytili do tohoto diela a začali sme ho rozvíňovať; taktiež nemysleli sme ani na Don Quijota. Videli sme až po zakončení tohoto diela, keď sme prišli na korene tejto novelistickej rozprávky, že je toto porovnanie vlastne novinkou ešte i pre nášho ducha, stvorivšieho toto dielo. Keď sme začali tvoriť toto dielo, jeho najhlbší smysel bol nám zahalený. Až keď sme ho podrobili skúmaniu svedomia, zbadali sme v ňom terezíjske a donquijotovské korene.

Azda je toto dielo knihou o rytieroch? Tak ako ho chce pochopiť čitateľ . . . Niekomu sa môže toto dielo zdať životopisom svätcov, alebo novelou z ich života. Ale celkom iste je to novela, o tom môžeme každého uistiť.

Nestalo sa to s nami, ale bol to jeden z našich priateľov, podľa všetkých príznakov Francúz, poznamenavší, že inšpirácia — prepáčte! — našej nivoly*) „Hmla“ má tú samú základnú myšlienku, ako „Život je sen“ od Calderona. Ale v tomto druhom prípade bolo to našou úlohou odhaliť, kade náhle sme zakončili túto novelu, ktorú máš pred sebou, milý čitateľu, jej donquijotovské a tereziánske korene. Týmto však nechceme povedať, a to je celkom jasné, že to, o čom tu rozprávame, by sa nebolo mohlo stať hocikde mimo Španielska.

Skôr než zakončíme tento prolog, chceli by sme ešte jednu poznámku urobiť, ktorá sa hádam pozdá niekomu ako lingvistický alebo filologický ostrovtip, a jednako nie je to iným než psychologiou. Hoci, či je psychologia niečim iným, než lingvistikou, alebo filologiou?

Naša poznámka je nasledovná: keďže máme v španielčine slová paternal (otcovský) a paternidad (otcovstvo), ktoré pochádzajú zo slov pater, padre, ako i slová maternal (materské) a maternidad (materstvo), ktoré zas pochádzajú zo slov mater, madre, — pri čom slová lo paternal (otcovské) a lo maternal (materinské), ako aj la paternidad (otcovstvo) a la maternidad (materinstvo), nijako a v žiadnom prípade neoznačujú to samé, musí sa nám zdať neobyčajným a cudzím, že v našej reči popri slovách frater, fraternal a fraternidad (bratský a bratstvo), zo slov frater (hermano, brat), nemáme aj slová sororal a sororidad (sesterský a sesterstvo), zo slov soror (hermana, sestra). V latinčine máme prídavné meno sororius, -a, -um, čo značí: patriace sestre (teda sesterský), ako aj sloveso sororiare, čo znamená: rásť rovnako a spolu.

Mohlo by sa nám povedať, že sororidad (sesterstvo) značí

*) Nivola = akoby výsmech a zneváženie slova: novela.

to samé, ako fraternidad (bratrstvo), ale my neveríme, že by tomu tak bolo. Keby tak v latinčine malo slovo filia (dcéra) rodové meno iného koreňa, ako slovo filius (syn), stálo by to skutočne za to, aby sme jemne rozlišovali medzi týmito dvoma pomermi detí, detstva (figliality).

Sesterstvom (sororidad) bolo chovanie sa obdivuhodnej Antigony, tejto svätice hellenskeho pohanstva, dcéry Oedipusa, ktorá podstúpila mučenícku smrť z lásky k svojmu bratovi Polinicesovi. Tým chcela vyznať svoju vieru, že večné zákony svedomia, panujúce vo večnej ríši mŕtvych, v ríši nesmrteľnosti, nie sú tie samé, ktoré si ukujú despoti a tyrani zeme, akým bol aj Kreon.

Keď v Sofoklesovej tragedii Kreon obviňuje svoju neter, že porušila zákon, ako aj kráľovský rozkaz, tým, že vystrojila smútočnú pohrebnú poctu svojmu bratovi, bratovrahovi, vyvinula sa medzi nimi nasledovná slovná potýčka:

Antigone: „Veď v tom niet nič zlého, keď niekto poslednú poctu vzdá tomu, kto pošiel z toho istého lona...“

Kreon: „A či nebol z tvojej krvi aj ten, ktorý zomrel jeho vinou?“

Antigone: „Áno z tej istej krvi, z toho samého otca a matky.“

Kreon: „Ako môžeš mu vzdávať takú bohorúhavú poctu?“

Antigone: „Mŕtvy brat by toto nikdy nebol povedal.“

Kreon: „Veď ty rovnako uctíš i dobrého i bezbožného...“

Antigone: „Veď neumrel otrok, lež brat.“

Kreon: „Jeden z nich ničil zem a druhý ju bránil...“

Antigone: „Ale na druhom svete panuje rovnosť pred zákonom.“

Kreon: „Ako môže byť zákon rovnakým pre podlého a pre šľachetného?“

Antigone: „Kto vie, či tieto zásady sú platné tam dolu?...“

(Antigone, verše 511—521.)

Či azda to, čo Antigone umožnilo objaviť tento večný zákon, pre ktorý sa zdala byť anarchistkou v očiach občanov Theb, ako aj Kreonta, svojho ujca, nestalo sa preto, že strašným určením osudu bola krvnou sestrou svojho vlastného otca Oedipusa, voči ktorému prejavovala aj vysokú úlohu sesterstva?

Antigonina sesterská služba, oddajúc zemi nepochovanú mŕtvolu svojho brata a oslobodiac ho tým pred kráľovským hnevom svojho ujca Kreonta, zdala sa mu činom anarchistky. „Niet väčšieho zla, než je anarchia!“ vyriekol tyran. (Antigone, verš 672.) Anarchia? Civilizácia?

Antigona, anarchistka, podľa výroku svojho ujca, tyrana Kreonta, vzoru to mužstva, ale nie ľudskosti; Antigona, sestra svojho otca Oedypusa, nasledovne tetka svojho brata Polinicesa, reprezentuje nábožnú domáckosť, domácke náboženstvo, náboženstvo domáceho krbu, oproti politickému a tyranskému občianstvu, oproti civilnej tyranii, a reprezentuje, hádam, domestikáciu oproti civilizácii. Ale, či je možné civilizovať skôr, než by sme sa domestikovali? Či by jestvovaly občianstvo a civilizácia, keby nemaly za základy domáckosť a domestikáciu?

Hovoríme o vlastiach, o dedovizňach, prípadne „otcovizňach“ (patria, podľa slova pater, otec) a najmä a ponad to o všeobecnom, univerzálnom bratstve, ale nie je to nijaká linguistická jemnocitosť a ostrovtip, keď tvrdíme, že tieto by nemohly prekvitať bez základu materskej vlasti („Matka

vlast, matria, nemecký: Mutterland) a bez sesterstva. A vždy budú jestvovať barbarstvá, plieniace vojny a iné ničenia, kým jestvujú trúdi, ktorí poletujú okolo kráľovny, aby ju oplodnili a aby požrali med, ktorý nevyrobili a jednako oni sú panovníkmi v úloch.

A vojny? Prvým vojenským činom bola podľa knihy, ktorou voláme Svätou Historiou, alebo Bibliou, zavraždenie Abela jeho bratom Kainom. Prvým aktom bratstva bola: bratovražda, vražda medzi bratmi. A kniha Genezis hovorí, že bol to Kain, ten bratovrah, ktorý prvý postavil mesto, pomenujúc ho podľa mena svojho syna — splodeného s jednou so svojích sestár, — Henoc (Genezis, IV, 17.). A v tomto meste, „polis“, mal sa započat' občiansky a politický život, občiankosť a civilizácia. A bolo to dielo, ako vidíme, bratovrahovo. A keď o niekoľko století neskôr náš Lucano, Španiel, pomenoval vojny medzi Césarom a Pompejom „plusquam civilia“, t. j. viac než občianskymi vojnami, — a toto hovorí v prvom verši svojej Pharsalii, — tým chce povedať, že to byly vojny medzi bratmi. Vojny, viac než občianske, sú vojnami medzi bratmi.

Aristoteles nazval človeka zoon politikon, t. j. občianskym, alebo mestským zvieraťom, — teda nie politickým zvieraťom, lebo to sa takto preložiť nedá. Človek je zviera, ktoré sa stará o to, aby žilo v mestách, v domoch, sťa kukuričné šúlky pevne zakorenené do zeme, ticho stojace vedľa seba. A hľa, toto je človek, a predovšetkým muž. Občianske, mestské, bratské a... brata vraždiace zviera. Či sa však toto občianske zviera nemá očistiť zošľachtením a zdomácnením seba samého? A tento domov, opravdivý domáci krb, nemá sa najst' práve tak v búdke, chatrči blúdiaceho pastiera, ktorý si ju nahodile hocikde popri ceste postaví? Veď aj Anti-

gona sprevádzala svojho slepého a blúdiaceho otca po cestičkách pustatín, kým sa neztratil v Kolonos. Aké úbohé by bolo to bratské a kainovské občianstvo, keby nebolo sesterskej domáckosti...!

Základ občianstva, totiž domáckosť, je teda v najužšom spojení so sestrami, tetami, alebo s duchovnými, najpanenskejšími manželkami, akou bola Abisag, sunamitka, o ktorej sa nám hovorí v I. kapitole I. Knihy Kráľov. Bola to panna, slúžiaca starému kráľovi Davidovi, keď už bol blízky k smrti. Podržiavala ho na sklonku života, ochráňujúc ho a sohrievajúc v posteli, kým spal. A Abisag obetovala mu svoje materstvo, ostala k vôli nemu pannou, — lebo David ju ani nepoznal. — Ona neskôr zapríčinila, že syn Davidovho hriechu s cudzoložnicou Betsabou, Šalamún, dal zabiť Adoniasa, svojho nevlastného brata, syna Davida s Hagitou, pretože si žiadal za ženu Abisag, poslednú kráľovnú a Davidovu ženu, mysliac si, že tak zdedí kráľovstvo po ňom.

Teda tejto Abisag, jej osudu a duši, mienime venovať jednu celú knihu, ktorá vlastne nebude novelou, ale ani „nivolou“.

A teraz už môže čitateľ, prečítajúci tento prolog, — ktorý nijako nie je potrebný k porozumeniu nasledujúceho diela, — oboznámiť sa s tetou Tulou, ktorá ak aj vedela niečo o Svätej Tereze a o Don Quijotovi, sotva počula kedy o Antigone, Grékyni, alebo o Židovke Abisag.

V svojej novele Abel Sánchez pokúsil som sa porozrývať pôdu v podzemných pivniciach a tajných dierach, úkrytoch srdca, v istých katakombách duše, kam sa sotva komu sísť chce zo smrteľníkov. Myslia si totiž, že v týchto katakombách sú mŕtvi, ktorých je najlepšie nenavštevovať, ale títo mŕtvi jednako panujú nad nami. Toto je dedictvo po Kainovi. Kdežto tu, v tejto novele, pokúsil som sa rozryť pôdu

v iných pivniciach a v iných úkrytoch. A ako pri prv menovanom diele nechýbovali ľudia, hovoriaci, že to je nehumánnosť, tak sa zaiste aj pri tomto najdú, ktorí to isté povedia, možno v inom smysle. Tam to dielo sa mnohým zdalo ako nehumánné, preto že je príliš mužské, príliš bratské, kdežto táto novela sa im zas bude zdať príliš ženskou, sesterskou. Veď nemôžeme odtajiť, že muž dedí niečo zo ženskosti svojej matky a žena zas z mužskosti svojho otca. Alebo, či nemá trúd niečo z včeličky a včelička niečo z trúda? Alebo, ak chceme, jestvujú mužské včeličky a ženské trúdy.

A tým končím, lebo nemal by som písať novelu ponad inú novelu.

V meste Salamanca, v deň oddávania našej Panny Marii, v roku Pána tisícdeväťstodvadsať.